

Synden ideologiserad  
Modern svensk prostitutionspolicy  
som identitets- och trygghetskapare  
av Petra Östergren

Synden ideologiserad. Modern svensk prostitutionspolicy som  
identitets- och trygghetsskapare  
av Petra Östergren

Magisteruppsats

Vårterminen 2003

Handledare: Christina Garsten

Betyg: VG

Stockholms Universitet  
Socialantropologiska Institutionen

Formgivning av Patrick Cedergren

|   |           |   |           |
|---|-----------|---|-----------|
| <b>Inledning</b>  | <b>4</b>  | Den svenska policyn och diskursen31<br>Enhetlighet 31<br>Emfas 32   |           |
| <b>Syfte</b>  | <b>5</b>  | Att påverka andra länder 34<br>Sammanfattning till analysen 35  |           |
| Avgränsning   | 5         |   |           |
| Upplägg   | 5         | <b>Paradox 3 – Konsekvenser</b> 35<br>...men policyn medför negativa konsekvenser för kvinnor som säljer sexuella tjänster 36   |           |
| <b>Teoriperspektiv</b>  | <b>6</b>  | Lagstiftningens konsekvenser 36<br>Bemötande av stat, media och NGO:s och myndigheter 39<br>Socialt bemötande 41<br>Myndighetsrapporter 42<br>Sammanfattning till analysen 43                               |           |
| Det svenska folkhemmet  | 6         |   |           |
| Att göra diskurser auktoritära  | 7         |   |           |
| Symbolisk mening  | 8         |   |           |
| Terminologi   | 9         |   |           |
| <b>Metod</b>  | <b>12</b> |   |           |
| Att “studera igenom”  | 12        |   |           |
| Mitt material   | 13        |   |           |
| Policydokument  | 13        |   |           |
| Intervjuer  | 14        |   |           |
| <b>Bakgrund</b>   | <b>19</b> |   |           |
| Allmänt om prostitutionspolicy  | 19        |   |           |
| Den svenska prostitutionspolicyn  | 20        |   |           |
| <b>Paradoxerna</b>  | <b>22</b> |   |           |
| Paradox 1 – Innehåll  | 22        |   |           |
| Prostitutionspolicyn anses baseras på en ny och modern jämställdhetsideologi 23<br>...men visar drag av äldre sexualideologi och sexuell essentialism 25<br>Innehållet i sexualideologin 25<br>Sexuell essentialism 27<br>Tidigare sexualideologi 28<br>Sammanfattning till analysen 29 |           |   |           |
| Paradox 2 – Momentum  | 30        |   |           |
| Andra länders policy 30   |           |   |           |
|   |           | <b>Analys</b>   | <b>44</b> |
|   |           | Paralleller till den folkhemiska idétraditionen   | 44        |
|   |           | Innehåll, visioner och attityder 45<br>Upplevelsen av kränkning 48<br>Barnlika medborgare och fria att göra de rätta valen49<br>Modernas kränkning av det gamla 52<br>Hur diskurs och policy gjorts rådande | 54        |
|   |           | Vilka röster hörs? 54<br>Horstigma 57<br>Synden ideologiserad 60<br>Symboliska meningar   | 65        |
|   |           | Nationellt identitetskapande 66<br>Trygghetsskapande 68   |           |
|   |           | <b>Sammanfattning</b>   | <b>74</b> |
|   |           | <b>Fotnoter</b>   | <b>77</b> |
|   |           | <b>Bilaga</b>   | <b>83</b> |
|   |           | <b>Referenslista</b>  | <b>83</b> |

# P E C A D O

## Inledning

Att jag började forska om svensk prostitutionspolicy har att göra med en artikel jag skrev i mitten av 1990-talet. Eller rättare sagt, det har att göra med de reaktioner artikeln väckte.

Jag hade länge varit engagerad i kvinnorörelsen men hade börjat ifrågasätta den radikalfeministiska analysen av mäns våld mot kvinnor. I syfte att diskutera detta med andra feminister skrev jag en artikel i tidskriften *bang* där jag bl a ställde frågan hur det kom sig att man aldrig hörde sexsäljarna själva uttala sig i frågor som rörde prostitution (Östergren 1996). Jag tyckte att det var märkligt eftersom en av kvinnorörelsens principer är att kvinnor själva skall komma till tals i frågor som rör dem. Denna och de andra frågorna (som handlade om samkönad partnermisshandel och kvinnor som bröt sexuella tabun) väckte negativa och starka reaktioner bland de svenska feministerna. Detta fann jag intressant. Vad var det som gjorde att detta var ett sådant brännbart ämne för kvinnorörelsen?

Ungefär vid samma tidpunkt lades förslag om en ny lag kring prostitution fram, sexköpslagen. När jag läste förarbetena till lagen fann jag påstående och föreställningar om kön och sexualitet som jag tyckte borde granskas närmare. Jag skrev därför en c-

uppsats i socialantropologi om västerländska tankedrag som påverkat sexköpslagens förarbeten, främst utifrån Gayle Rubins teorier (Rubin 1992; Östergren 2000). Men det fanns annat som förundrade mig när jag granskade den svenska diskursen om prostitution. En av dem var prostitutionspolicyns många paradoxer. Varför hävdade man att lagstiftningen som introducerades var baserad på en "ny", "modern" och "jämställd" ideologi, när de normer och föreställningar om genus och sexualitet som gavs uttryck för inte var olik en äldre, och av feminister redan ifrågasatt, sexualmoral? Varför var policymakare så stolta över ny lagstiftning när sexsäljare jag talade med sade det blivit progressivt sämre för dem de senaste decennierna? Någon minskning i förekomsten av prostitution, eller någon "förbättring" för de som sålde sexuella tjänster, kunde inte heller påvisas i myndighetsrapporter som gjordes efter den nya sexköpslagen. Dessutom uppfattade jag det som om policymakare inte verkade bry sig om att de personer man sade sig värna om kände sig överkörda och kränkta av deras beslut och förhållningssätt. Jag undrade också varför Sverige gick i helt motsatt riktning jämfört med länder bl a i Europa. I Nederländerna och Tyskland legaliserade man prostitution men i Sverige kriminaliserades ytterligare delar. När dessa länders politik kom på tal

fördömdes den dessutom i hätska ordalag.

Prostitutionsmotståndet i Sverige var även så märkvärdigt samstämmigt. Varför fanns det inte en mer mångfacetterad diskussion om prostitution just i Sverige?

### Syfte

Paradoxer kan indikera att det finns underliggande budskap och motiv till det som sägs och görs, något jag tror är fallet med svensk prostitutionspolicy.

Syftet med denna uppsats är därför att analysera de paradoxer jag just beskrivit. Dessa delar jag in enligt följande: *inhåll* – policyn anses baseras på en ny och modern jämställdhetsideologi, men visar drag av äldre sexualideologi och sexuell essentialism; *momentum* – policyn och diskursen går i motsatt riktning än andra länders, är oerhört samstämmig och fördömer alternativ med emfas, samt;

*konsekvenser* – syftet med policyn är att skapa ett bättre samhälle för kvinnor, men medför negativa konsekvenser för kvinnor som säljer sexuella tjänster. Analysen sker utifrån olika teman som delvis går in i varandra: idéarvet från det svenska folkhemmet, hur diskurser görs auktoritära samt policyns symboliska innebörder. I analysen utgår jag även från ett genusperspektiv.

### Avgränsning

Det finns fler delar av svensk prostitutionspolicy som kan uppfattas paradoxal men i den här uppsatsen kommer jag främst fokusera på de ovanstående nämnda. Jag gör alltså inte anspråk på att blottlägga allt som skulle kunna uppfattas som paradoxer eller göra en fullständig analys av svensk prostitutionspolicy. Jag kommer inte heller att diskutera de värdeladdade påståendena om prostitution. Det vill säga, jag kommer inte att analysera prostitutionens "mening" varken för de som engagerar sig i verksamheten och/eller diskussionen, utan bara konstatera att här finns stora diskrepanser i hur prostitution som företeelse uppfattas.<sup>1</sup> Inte heller diskuterar jag huruvida prostitution är något "bra" eller "dåligt", eller om någon viss sexualideologi är det.

### Upplägg

Uppsatsen inleds med en genomgång av de teoretiska perspektiv jag använder mig av, klarläggande av terminologi och beskrivning av min metod. Därefter delar jag in prostitutionspolicy i fyra olika huvudinställningar, presenterar den svenska och ger en kort historik till den. Sedan övergår jag till att beskriva paradoxerna närmare. Detta gör jag genom att ge exempel på det resonemang som förs

på olika nivåer i policydiskursen. Den del av uppsatsen som kommer närmast är analysen av paradoxerna. I slutet av uppsatsen gör jag en sammanfattning.

## Teoriperspektiv

### Det svenska folkhemmet

I analysen av paradoxerna kommer jag att använda mig av ett flertal teoretiska perspektiv. Eftersom jag vill dra paralleller till det svenska folkhemmets idé- och handlingstradition använder jag mig av olika historikers och idéhistorikers arbeten.

Yvonne Hirdman analyserar den svenska välfärdsstatens "tankefigurer" från 1930- och 40-talens sociala reformperiod ur ett genusperspektiv. Hon problematiserar det hon kallar för "den goda viljans" politik, vilken hon menar tidigare nästan ikoniserats (Hirdman 2000:5). Hirdman vill komma åt själva idéstrukturen, den "svenska ideologin", eftersom det som nu uppfattas som självklarheter är tydligare i sin första "råare" form (Hirdman 2000:21). Men Hirdman kritiserades för att hon enbart analyserade utrednings- och policydokument och inte hur dessa direkt påverkade människorna som berördes. Maija Runcis undersöker däremot en

aspekt av den sociala reformpolitikens konkreta konsekvenser, steriliseringarna under perioden 1935-1975. En av hennes slutsatser är att välfärdsbegreppet inte avsåg alla individer. Vissa var inte önskvärda i folkhemmet. Särskilt slog steriliseringspolitiken mot kvinnor, 95% av de 63 000 personer som steriliserades var kvinnor (Runcis 1998). Denna politik är dock inte unik för socialdemokratin. Bo Rothstein menar att det han kallar för den "kollektivistiska demokratisynen", dvs där enskilda individer får diskrimineras så länge syftet är gott och enskildas oförätter kan avhjälpas genom att ge särskilda förmåner till de grupper de anses tillhöra, inte bara kan tillskrivas socialdemokratiens dominerande ställning. Han menar att borgerliga riksdagspartier på 1930-talet var de första att introducera idén att korporationernas rätt måste komma före individens rätt i svensk politik (Rothstein 2000).

Eftersom jag särskilt undersöker prostitutionspolicyn ur ett genusperspektiv är både Hirdmans och Runcis arbeten intressanta för min analys. Annika Rabo visar genom en genusanalys av svensk jämställdhetspolicy ytterligare aspekter av det som kallas den sociala ingenjörskonstens paradoxer, och jag länkar därför samman hennes arbete med de

# S Y N T I

ovanståendes (Rabo 1997).

Hirdman, Runcis och Rabo berör dock inte prostitution specifikt i relation till folkhemmet, vilket däremot historikern Tomas Söderblom gör. Han skriver historia utifrån sexsäljares egna perspektiv och undersöker kvinnor födda kring sekelskiftet 1800-1900 och tjugoförårsperioden mellan världskrigen (Söderblom 1992). Även om hans arbete berör en annan tidsperiod kommer jag att använda något av hans resonemang. Jag använder mig även av idéhistorikerna Claes Ekenstams och Lena Lennerheds arbeten när jag situerar 1930- och 40-talets sexualreformer i mer en allmän diskussion om sexualideologi (Ekenstam 1993; Lennerhed 1994). Ordet sexualideologi använder jag för övrigt istället för ordet "sexualmoral" eftersom det är en mer neutral term.

## **Att göra diskurser auktoritära**

Det finns många och uttömmande definitioner av termen "diskurs" vilket jag inte kommer att gå närmare in på eftersom jag fokuserar på att göra en antropologisk analys av policy, inte en diskursanalys. Jag definierar därför termen diskurs löst som former av samtal inom ett visst område och som förs på olika nivåer i samhället.

För att demonstrera hur diskursen om prostitution och dess policy gjorts auktoritär använder jag mig av flera teoretiker. Chris Shore och Susan Wright menar att en hegemonisk världsbild kan fortleva genom att framställa en viss ideologi som självklar, naturlig eller genom att hänvisa till sunt förnuft. På så sätt placeras den bortanför diskussion och ifrågasättande (Shore och Wright 1997:24). Ett annat sätt att skapa förhärskande diskurser är att sätta upp referenstermer och inte erkänna eller marginalisera alternativ (Shore och Wright 1997:18).

Shore och Wright betonar också nödvändigheten av att undersöka vilka röster som är rådande när man undersöker policy (Wright 1975 i Shore och Wright 1997:15). Goffman har diskuterat hur ett stigma drabbar personer som av olika anledningar inte anpassas till de normer som samhället uppfattar som normalt (Goffman 1986). För att visa hur "horstigmat" påverkar vilkas röster som hörs utgår jag ifrån hur det och dess konsekvenser förklaras av Gail Pheterson samt Jo Doezema och Kamala Kempadoo (Doezema och Kempadoo 1998; Pheterson 1996). Genom att använda Stephen Lukes förståelse av vad som sker i det han kallar för maktens "tredje dimension" visar jag ytterligare perspektiv på varför vissa röster inte hörs (Lukes

1974).

Flera forskare menar att ett sätt att styra medborgares sexuella beteenden de senaste århundranden har skett genom en medikalisering av "synden". Michel Foucault t ex har visat hur vetenskapsdisciplinerna tog över prästernas roll i kontrollen av sexualitet och hur de "avvikande" fick behandling för att de skulle anpassas till normalitet (Foucault 1980). Gayle Rubin anser att människor som befinner sig långt nere i "det hierarkiska systemet av sexuella värderingar" straffas och hålls nere bl a genom användning av psykiatriska termer (Rubin 1992). Lars Ullerstam framförde redan 1964 en liknande hypotes när han skrev "ett försvar för de erotiska minoriteterna" där han vände sig mot uppfattningen att sexuella avvikelser är psykopatologiska fenomen (Ullerstam 1964).<sup>2</sup> Inom sexologin talar man om de sexuella normer och värderingar som utvecklas inom varje kultur eller grupp som "sexosofi" vilket sammanfogas i sexuella doktriner eller en sexualideologi. Innehållet i dessa menar man kan se annorlunda ut inom olika åldersgrupper, socialklasser och kön men doktrinerna internaliseras av individen (Nilsson-Schönnesson 1994: 350). Den svenska sexualideologi som Lena Nilsson-Schönnesson stakar

ur kommer jag att diskutera tillsammans med Rubins modell av "det hierarkiska systemet av sexuella värderingar" (Rubin 1992). Dessas arbete kommer jag i sin tur att länka samman med Foucaults, Rubins och Ullerstams för att visa en nyckelaspekt på hur diskurs och policy gjorts rådande i Sverige. Rubins arbete om de tankedrag i den västerländska kulturen som försvårar utvecklandet av en radikal teori kring sexualitet återkommer dessutom på fler ställen i uppsatsen (Rubin 1992).

### **Symbolisk mening**

Clifford Geertz menar att målet för socialantropologisk forskning är att förstå symbolers mening, något som kan nås genom att studera offentliga tillställningar som genererar känslor och uppenbara motsägelse, konflikter eller spänningar. Han granskar disharmoni och konflikt och undersöker vad det kan visa om hur samhället fungerar (Geertz 1993). Även om basen i denna uppsats utgörs av de paradoxer eller motsägelser som jag har funnit i svensk prostitutionspolicy kommer jag inte att göra en djup meningsanalys på ett geertzianskt manér, utan förhålla mig något mer pragmatisk och diskutera vad man försöker skapa på ett symboliskt plan. Till detta använder jag mig

R  
P  
E  
X



främst av tre antropologer.

Rabo ger förslag på hur man skall förstå kontroverserna som uppstår när den tidigare centraliserade regleringen av policy börjar övergå till marknadens principer av "fria val". Dessa antyder hur det framtida svenska samhället förstås i en nutida europeisk politisk kontext menar hon. Svensk jämställdhetspolicy är en av de få företeelser som idag kan användas som något att vara stolt över och skapar på så sätt en föreställning om svenskhet (Rabo 1997). Don Kulick föreslår en liknande hypotes vad gäller prostitutionspolicy. Han gör i två artiklar en kritisk granskning av den officiella synen på prostitution och diskuterar varför prostitution har blivit en sådan viktig fråga för svenska feminister och vänsterpolitiker. Han föreslår att om EU är en kropp så vill Sverige vara den kroppens samvete. Han menar också att talet om prostitution förkroppsligar Sveriges rädsla inför EU (Kulick under tryckning a; b). Carol Vance ger ett annat perspektiv på rädsla och diskussionen om kommersiell sex. Hon anser att det finns en slags kulturellt föreskriven resonemangskedja som lett till en viss överenskommelse mellan män och kvinnor. Syftet är skapa trygghet för kvinnor, men då det underliggande resonemanget är baserat på en essentialistisk förståelse av kön och sexualitet tenderar

radikalfeministisk sexualpolitik att bekräfta de stora dragen i det gamla genussystemet (Vance 1992).

## Terminologi

### *Prostitution och prostituerad*

Diskussionen om prostitution och vilka åtgärder som skall vidtas för att minska den är laddad. Motståndare till prostitution hävdar t ex att prostitution inte alls är ett arbete utan en "verksamhet" eller ett "tillstånd", vilket är definitioner som med bestämdhet avvisas av sexsäljare och aktivister som arbetar för deras rättigheter. Istället använder man hellre termerna "sexarbete" och "sexarbetare". Termen sexarbetare har använts världen över sedan början av 1980-talet (Doezema och Kempadoo 1998; Nagel 1997; Perkins m fl 1994). Man anser att den är bättre eftersom den inte antyder en identitet (till skillnad från termen "prostituerad"), eller ett slags socialt och psykologiskt drag hos kvinnor. Istället betonar termen att det som utförs är en inkomstbringande aktivitet, eller arbete, för både män och kvinnor. Man anser även att den utgör en bra motvikt mot traditionellt nedsättande termer som "hora" (även om det finns de som hellre vill uppvärdera ordet och identiteten "hora"). Dessutom anser man att sexuellt arbete på detta sätt kan ses som något som kan exploateras, men som även kan utgöra en bas för mobilisering i kamp

# P A T T

för bättre arbetsvillkor, rättigheter och fördelar samt en bas för ett vidare motstånd mot förtrycket av arbetande människor parallellt med situationer i andra informella och oreglerade sektorer (Doezema och Kempadoo 1998: 3).

Även jag anser att termen "prostituerad" är problematisk av de ovanstående orsakerna och använder därför inte den. Istället alternerar jag mellan termerna sexsäljare samt sexarbetare. Detta eftersom inte alla som säljer sexuella tjänster ser sig själva som arbetare eller anser att det är viktigt att arbeta politiskt för samma saker.<sup>3</sup> En annan orsak är att försäljning av sexuella tjänster inte för alla är en regelbunden inkomst. En del gör det enbart sporadiskt (se t ex Doezema och Kempadoo 1998:3). Jag alternerar även mellan termerna prostitution och sexarbete, och avser med detta försäljning av sexuella tjänster där säljare och kund har direkt fysisk kontakt.<sup>4</sup>

### **Radikalfeminism**

Då jag anser att den svenska prostitutionspolicyn vilar på en radikalfeministisk ideologi vill jag även kort definiera vad jag avser med detta begrepp. Radikalfeminister anser att det patriarkala system som förtrycker kvinnor är karaktäriserat av makt, dominans, hierarki och konkurrens, och att det är

ett system måste ryckas upp med rötterna. Förutom de juridiska och politiska strukturerna, måste de kulturella institutioner som objektifierar kvinnor omstörtas. Sexuell objektifiering anser man är en slags manlig ideologi som bl a ligger till grund för manligt sexuellt våld som i sin tur används för att kontrollera kvinnor. Uttrycken för denna objektifiering och kontroll är kvinnomisshandel, sexuella övergrepp, könsstympning, prostitution, pornografi, obligatorisk heterosexualitet, manlig homosexuell "cruising", lesbiska butch/femme relationer, sadomasochism och sexuella handlingar mellan vuxna och barn.

Det finns olika former av radikalfeminism. En av dem är skeptisk mot alla former av sexuella relationer efter som man anser att patriarkatet är så ihärdigt att det har smugit sig in överallt. En annan form anser dock att sexuella relationer och uttryck baserad på kärlek och gemenskap är goda. Pornografi och prostitution uppfattas där som handlingar som undergräver den naturliga grunden för denna positiva sexualitet. Istället för den "manliga besattheten" av sexuell njutning betonas intimitet och ömsesidighet (Chapkis 1997; Tong 1989; Sawicki 1991).

### **Policy**

Jag fann motsägelserna i den svenska prostitutionspolicyn fascinerande och förstod snart att den innehöll en mängd information om det svenska samhället. Jag håller därför med Shore och Wright när de skriver att policy kodifierar sociala normer och värderingar, och att den artikulerar ett samhälles mest fundamentala organiserande principer och innehåller implicita eller explicita samhällsmodeller (Shore och Wright 1997:7). Policy kapslar även in ett samhälles hela historia och kultur, och kan därför studeras som vad Marcel Mauss benämnde ett "total social phenomena" (Mauss 1954 i Shore och Wright 1997:7). Genom att analysera policy kan man följaktligen göra kulturella system uppenbara (Shore och Wright 1997:8). Sociologen Gail Pheterson uppfattar prostitution och diskussionen om den som ett prisma vilket reflekterar och förstorar ihållande sociala mönster i samhället, vilket jag anser gör just detta policyfält särskilt intressant (Pheterson 1996).

Det går att analysera policy på olika sätt. Samhällsvetare har redan gjort omfattande analyser av välfärds- och utbildningspolicy i Sverige, men Rabo menar att dessa är problematiska eftersom det för det mesta skett ur ett instrumentellt perspektiv. Policyn har utvärderas

utifrån policymakarnas egna uppsatta mål (Rabo 1997:108). Enligt Shore och Wright är det instrumentella perspektivet ett synsätt där policy uppfattas som ett redskap med vilket man med hjälp av belöningar och sanktioner kan styra en befolkning ovanifrån. Policy ses som ett tekniskt, rationellt och handlingsorienterat instrument som beslutsfattare använder sig av för att lösa problem och förändra samhället (Shore och Wright 1997:5). Utifrån ett antropologiskt perspektiv kan policy istället analyseras som något som fungerar både som sociala handlingar och symboler. Policy både "gör" och "säger" saker som man inte kan göra en enkel utvärdering av (Rabo 1997:108).

Policy kan även förstås på olika sätt av antropologer. Den kan ses som en kulturell text eller som en klassificeringsdevis med olika innebörder. Den kan ses som en berättelse som tjänar till att berättiga eller fördöma något, eller som en retorisk devis och diskursiv formation som bemäktigar en del människor och tystar andra (Shore och Wright 1997:7). I vilket fall är policy enligt Shore och Wright både ett begrepp och ett instrument som används för att organisera nutida samhällen som har fått ökad omfattning och betydelse. Idag är det nästintill omöjligt att ignorera eller undkomma dess

inflytande då den påverkar nästan alla områden av människors liv (Shore och Wright 1997: 4).

Jag uppfattar och behandlar policy som ett komplext fenomen i nutida västerländska samhällen, ett fenomen som inte enbart används för direkt och/eller indirekt styrning, utan även just som en kulturell text där bl a drömmar och önskemål om ett bättre samhälle formuleras. Jag kommer att undersöka prostitutionspolicyen som en social symbol och inte behandla den utifrån ett instrumentellt perspektiv.

## Metod

### Att "studera igenom"

En av antropologins uppgifter är att undersöka begrepp som för de inblandade verkar vara axiomatiska och oproblematiske, att utforska begrepps olika innebörder och hur de fungerar som ett samhälles organiserande princip. Detta gör studiefältet "policy" något annorlunda än ett traditionellt fält för det handlar inte om att studera ett lokalt samhälle eller "folk". Istället försöker man hitta en metod för att analysera samband mellan olika nivåer och former av sociala processer och handlingar, samt att utforska hur processerna

fungerar på lokala, nationella och globala nivåer (Shore och Wright 1997: 14). Detta skiljer sig från att studera "uppåt" som när man fokuserar på en elit, företag eller maktcentrum (Nader 1972 i Shore och Wright 1997: 14). Istället handlar det om det som Reinhold kallar att "studera igenom" (Reinhold 1994: 477-9 i Shore och Wright 1997: 14). Detta innebär enligt Shore och Wright att man spårar hur makt historiskt och på olika platser skapar ett nät av relationer mellan aktörer, institutioner och diskurser (Shore och Wright 1997: 14).

Det är svårt att studera policy genom deltagande observation på en plats eftersom policy är för komplext, bär på många olika meningar och finns på många olika platser. Nyckeln är istället att fånga interaktioner och åtskiljande mellan policyprocessernas olika platser och nivåer. Så för att "studera igenom" krävs det etnografiska studier på flera platser som spårar policysamband mellan olika världar – organisatoriska världar och vardagsvärldar. Detta gäller även då aktörerna på de olika platserna inte känner till varandra eller inte delar ett "moraliskt universum" (Shore och Wright 1997: 14). Man arbetar inte heller bara med olika platser inom detta område utan även med nya slags material. Bland de viktigaste är policydokument

(Shore och Wright 1997: 15). Policy manifesteras också på olika sätt. Den finns i språk, i retorik och koncept i politiskt tal, i partimanifest och i dokument som produceras av myndigheter och regering. Den är vidare inbäddad i hur institutioner fungerar, i hur beslutsfattande sker, i service och i hur människor upplever interaktioner med byråkrater (Shore och Wright 1997: 5).

## Mitt material

### Policydokument

I min uppsats har jag analyserat de texter och uttalanden som jag uppfattar vara del av svensk prostitutionspolicy. Detta är lagstiftning och dess förarbeten, riksdagsmotioner, partiprogram och andra texter från riksdagspartier samt texter från myndigheter och NGO:s. Vidare är det uttalanden av politiker, myndighetspersoner och företrädare för organisationer samt ledande, men partipolitiskt fristående, forskare, psykologer och skribenter (vilka jag kallar för policymakare).

Eftersom jag har skrivit om prostitution tidigare hade jag redan material från alla dessa nivåer från 1965 och framåt. Inför denna uppsats samlade jag dock in nytt material. Jag valde att fokusera på åren

1997-2002 för att få en tidsbegränsning och eftersom propositionen om sexköpslagen lades fram 1997.

Jag har sökt på ordet "prostitution" på Rixlex (riksdagens sökmaskin på Internet) och läst igenom alla motioner som jag funnit (vilket var ett hundratal) samt en del riksdagsinterpellationer. Jag har gått igenom samtliga riksdagspartiers partiprogram, texter från deras kvinnoförbund samt övriga texter jag funnit på partiernas respektive hemsida.

Från den statlig kampanjen mot prostitution och trafficking som startade 2002 har jag hämtat texter och uttalanden från dess representanter. Jag har även gått igenom de tre myndighetsrapporter som gjorts sedan sexköpslagens införande (BRÅ 2000; RPS 2001; SoS 2000).

Via Mediaarkivet och Presstext på Internet har jag sökt på ordet "prostitution" i tidningarna *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Svenska Dagbladet* de senaste fem åren. Då jag fick tusentals träffar har jag försökt ta fram de artiklar där åsikter uttrycks av ledande politiker och av skribenter eller i ledare. Jag har inte sökt metodiskt på andra tidningar, men då jag råkat komma över,

eller redan haft, texter från tidningar som *bang* och *Moderna Tider* har jag använt dem.

Jag har även samlat in ny information från tre olika NGO:s som engagerar sig i frågan om prostitution: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS), Kvinnoforum och Nätverket mot porr och prostitution. Jag har läst hemsidor, ROKS:s tidning *Kvinnotryck*, rapporter samt artiklar i tidningar där företrädare för organisationerna uttalar sig. Dessa organisationer valde jag eftersom de är de som idag främst arbetar kring frågan.

### Intervjuer

För att ytterligare förstå den svenska prostitutionspolicyn har jag undersökt sexsäljares upplevelser och åsikter. Jag har haft kontakt med ett femtontal kvinnliga sexsäljare i Sverige sedan 1996. Dessa har jag fått kontakt med på flera olika sätt. En person som själv forskat om prostitution initierade ett möte mellan mig och en sexsäljare. En sexsäljare kontaktade mig eftersom hon har läst mina artiklar i media. En läste jag själv om och kontaktade. Dessa har i sin tur satt mig i kontakt med andra säljare.

Jag har tidigare gjort ett fåtal mer formella

intervjuer, men främst har jag haft mängder av informella samtal där jag ibland fört anteckningar och ibland inte. Några av dem har jag bara träffat en eller två gånger och andra har jag haft kontakt med flera gånger i veckan under längre och kortare perioder. Kontaktformen har varit möten ansikte mot ansikte och via telefon eller e-post. Vi har träffats i varandras hem, på hotell, i restauranger eller utomhus. Inför denna uppsats ville jag göra nya intervjuer med några av dessa personer samt få kontakt med andra.

Totalt gjorde jag sju nya inspelade intervjuer med sexsäljare. Tre av dem hade jag haft kontakt med tidigare och fyra var nya kontakter. Vi träffades i olika miljöer. Samtalen varade mellan 1,5 - 2 timmar. Jag hade telefonkontakt med ytterligare en sexsäljare (på rekommendation av andra informanter), men gjorde ingen regelrätt intervju med henne eftersom hon inte ville träffas och i princip upprepade åsikter som de andra hade. De nya personerna fick jag kontakt med på olika sätt. En via en journalist som intervjuade mig om prostitution och som nämnde en sexsäljare hon hade haft kontakt med. En träffade jag på ett möte för sexarbetares rättigheter. De andra två fick jag kontakt med via tidigare kontakter.

I den del av uppsatsen som handlar om prostitutionspolicyn konsekvenser och när jag för övergripande resonemang använder jag mig av material från samtliga sexsäljare jag haft kontakt med sedan 1996. I resten av uppsatsen (citaten) använder jag enbart material från de nya intervjuerna samt anteckningar och korrespondens med en informant, Berta. Se bilaga för lista över informanterna.

Jag har även intervjuat en politiker, Inger Segelström, socialdemokratisk riksdagsledamot samt ordförande för det socialdemokratiska kvinnoförbundet. Henne valde jag eftersom hon enligt egen och andras utsago varit en av de viktigaste parlamentariska personerna bakom sexköpslagen.

### Frågorna

Under intervjuerna följde jag inte något strukturerat frågeformulär utan ställde mer öppna frågor som handlade om hur informanterna uppfattade sin situation i samhället och vad de ansåg om gällande policy. Jag frågade dock samtliga om de ansåg att

det de höll på med var ett arbete, vad de ansåg om sexköpslagen och hur de upplevde sig behandlade av policymakare. Jag ställde inte frågor om deras barndom och uppväxt. Inte heller letade jag efter eventuella "negativa" erfarenheter som gjort att de börjat sälja sexuella tjänster. Detta av flera anledningar. Jag ville ha reda på deras åsikter och uppfattningar om prostitutionspolicy, och då är de frågorna inte adekvata (precis som jag inte heller frågade den politiker jag intervjuade om hennes barndom). Flera hade även tidigare uttryckt sitt missnöje över att intervjuer gjorda av journalister och myndighetspersoner kretsar kring tragiska barndomar, eventuella drogmissbruk och inte deras uppfattningar och åsikter. Jag har även sett vad som kan hända med sexsäljare i samtal med myndighetspersoner och politiker när detta är i fokus. Det skapas en än mer ojämlik maktsituation, där sexsäljaren blir den med "personliga problem" som skall hjälpas. Detta har skapat frustration hos säljaren. Detta ville jag undvika. En del säljare berättade dock spontant om sin bakgrund.

Intervjuerna fungerade bra i de flesta fall. Min tidigare erfarenhet är att sexsäljare har mycket att säga och inte behöver någon ledning. Detta fungerade bra i alla fall utom ett, då informanten var

# S I N

blyg (som hon sade själv), men löste sig efter ett tag. Efter intervjuerna har jag haft kontakt med samtliga informanter. Den kontakten har varit mer informell. De som har velat har läst utskriften. Jag har varit mån om att skydda säljarnas anonymitet. Namn och övriga igenkänningsbara data har jag ändrat i samtliga fall. En del har inte velat att deras röster skulle sparas på band, så jag har raderat dessa efter ha transkriberat intervjuerna.

När jag intervjuade Inger Segelström använde jag mig inte heller av en färdig mall utan hade öppna frågeställningar.

## **Om informanterna**

Nedanstående data är främst baserat på den information sexsäljare som jag har varit i kontakt med uppgivit spontant. Detta eftersom mitt syfte med kontakter med säljare varit att ta reda på deras åsikter och uppfattningar om den svenska policyn, jag har inte velat göra en traditionell kartläggning.

Informanterna var vid min senaste kontakt med dem i åldrarna mellan 27 och 65 år och hade varit verksamma mellan ett och femtio år. De bodde i Stockholm, Göteborg och Malmö samt i tre mindre

städer. Flera hade bott och verkat på olika platser. Ungefär hälften har barn och några även barnbarn. En identifierade sig som lesbisk, några som bisexuella, några uppgav att de var heterosexuella. Flera nämnde inget om det. En del hade partners andra hade inte det. Alla utom en har svensk bakgrund. En eller två skulle antagligen klassas som narkomaner och en som alkoholist. Två uppfattade sig som psykiskt sjuka. Några berättade att de varit utsatta för sexuella övergrepp som unga. Andra sade att de inte hade varit det.

Flera uppgav att de valde att sälja sexuella tjänster eftersom de såg det som enda sättet att skapa ett bättre liv för sig och sina eventuella barn. Några såg verksamheten som ett sätt att försörja sin sportkarriär eller utvecklas som konstnär. Två av dessa tyckte att sälja sex var en "kul grej". De flesta hade haft andra arbeten (flera inom service). Flera hade haft uppehåll i verksamheten på grund av kärleksrelationer, andra jobb, eller för att de inte vågat arbeta längre på grund av ökat tryck från myndigheter och aktivister eller pga ny lagstiftning. Några uppgav att förutom att de fått möjlighet till ett bättre ekonomiskt liv hade deras självförtroende ökat. En del ansåg att jobbet berikat deras sexuella och känslomässiga liv. En uppgav att hennes



# SYNTTI

sexuella liv hade förstörts av prostitutionen. De flesta ansåg att det fanns "bra" och "dåliga" kunder, liksom bra och dåliga dagar. Av samtliga sexsäljare jag haft kontakt med hade fem upphört att sälja sex vid tidpunkten för våra samtal. Två av informanterna som jag intervjuade särskilt för denna uppsats sålde inte längre sexuella tjänster.

I utredningar, undersökningar och litteratur delar man ofta upp prostitution i inomhus- och utomhusprostitution. Jag anser att det är en oklar uppdelning. Det är svårt att veta om man refererar till var kontakten med kunden sker, var själva handlingen utförs, eller både och. Dessutom är det inte någon skillnad i vad som sker mellan säljare och kund, oavsett dessa faktorer. Säljarna jag talade med fick kontakt med kunder på olika sätt. Det var på kända gator, via Internet, offentliga lokaler eller via rekommendationer. Man arbetade sedan främst i egen lokal eller på hotell. Några arbetade ibland i kundens bil. En del varierade mellan olika kontaktformer och arbetsplatser, medan andra höll sig till ett sätt och en plats.

## **Kritik av urval**

Jag har enbart intervjuat kvinnliga sexsäljare, vilket

gör att mitt urval inte är representativt för sexsäljare överlag i Sverige. Det finns även män och transpersoner som säljer sexuella tjänster. Vad gäller kategorin kvinnliga sexsäljare går det inte att säga huruvida de jag träffat är "representativa" eller inte, eftersom man helt enkelt inte vet hur hela gruppen ser ut. Av de undersökningar som gjorts hitintills i Sverige har man främst haft kontakt med kvinnor som kontakter sina kunder utomhus och som frivilligt velat tala med socialarbetare och forskare. Den offentliga uppfattningen är dock att "inomhusprostitutionen" utgör den huvudsakliga gruppen sexsäljare, och denna grupp uppger man att man inte vet mycket om (SOU 1995:15 s 81, 137).

En kritik som kan riktas mot mitt urval är att de inte är representativa för gruppen sexsäljare, att de jag träffat är "specialfall". Detta eftersom de flesta informanter har en positiv inställning till vad de gör, men är negativa till hur samhället behandlar dem vilket kontrasterar vad man vanligtvis får veta om kvinnor som säljer sexuella tjänster. Men, som säljare jag talade med påpekar, kommer främst de som har negativa erfarenheter om prostitution till tals. Andra säger att deras berättelser redigeras för att passa in i rådande diskurs om prostitution. Det

# R P E X

kan här även vara på plats att beskriva hur ett stereotypiskt tänkande fungerar. Utsatta grupper i ett samhälle tilldelas ofta vissa egenskaper. Det gör det svårt för andra i samhället att uppfatta de individuella eller allmänmänskliga egenskaperna hos individer i just den gruppen. Personerna i den "annorlunda" eller underprivilegierade gruppen uppfattas vara och leva på ett visst sätt. Man antar att de har vissa speciella karaktärsdrag, har en viss bakgrund och/eller en viss livssituation. En orsak till varför det är så svårt att komma till rätta med fördomarna är att när det läggs fram bevis om motsatsen så uppfattas just det exemplet som ett undantag – personen ses som ett specialfall eller atypisk för gruppen (Sabini 1995: 122f).

Jag anser dock att mina informanter är någorlunda representativa när det gäller ålder, bakgrund, erfarenheter, arbetssätt och uppfattning om prostitutionspolicyns konsekvenser. Flera av sexsäljarna sade sig dock undvika kontakt med sociala myndigheter, så kanske är de ovanliga på så sätt att de vanligtvis inte är med i undersökningar. Det största problemet är antagligen att jag främst intervjuat kvinnor med svensk bakgrund.

## Att ifrågasätta ortodoxer

En av antropologins uppgifter är att rubba och ifrågasätta ortodoxer och saker som tas för givet. Detta är inte bara en fråga om att "exotisera det familjära", som Shore och Wright beskriver det, istället handlar det om att lösgöra och ompositionera sig själv tillräckligt långt från de normer och tanke kategorier som ger säkerhet och mening till samhällets "moraliska universum" (Shore och Wright 1997: 17). Men det är alltid svårt att stå utanför ens eget konceptuella schema. Man har inom antropologiska språkstudier påvisat hur man i sitt modersmål för det mesta är omedveten om de metaforer och regler som utgör det som D'Andrade kallat för "kulturella meningssystem", eller de normativa kognitiva strukturer som skapar ens verklighet (D'Andrade 1984 i Shore och Wright 1997: 17). Men genom antropologisk distansering och metodisk flexibilitet kan de opaka strukturerna göras synliga. Har jag då kunnat göra detta?

I mitten av 1990-talet, innan jag började ifrågasätta de radikalfeministiska teorierna, accepterade jag påståendet att prostitution var kvinnoförtryck och något som måste motarbetas av feminister. När jag började ifrågasätta grundpelarna i teoribildningen började jag läsa litteratur skriven av sexarbetare,

# G Ü N A H

tala med dem och även studera västerlandets idéhistoria vad gäller kropp och sexualitet. Detta gjorde att jag tvingades ompositionera mig själv i relation till det jag förut tagit för givet. Normer kring genus och sexualitet uppenbarade sig och jag fick möjlighet att uppfatta detta ur ett annat perspektiv. De "kulturella meningssystemen" blev tydliga och jag förstod hur relativa de var.

## **Eget engagemang**

Jag har under flera år varit inte bara intellektuellt utan även politiskt engagerad i frågan om prostitution. Jag har tagit parti för säljarna eftersom jag tycker att de blir orättvist behandlade av det svenska samhället. I artiklar har jag kritiserat svensk policy och försökt föra fram sexsäljares synpunkter. Innan jag påbörjade arbetet med uppsatsen deltog jag även aktivt i några möten som syftade till att sammanföra sexsäljare och personer som ville förbättra deras politiska och sociala situation. När jag bestämde mig för att skriva uppsats kring prostitution upphörde jag emellertid att engagera mig eftersom jag inte ville ha dubbla roller, eller roller som kunde uppfattas som komprometterande.

Mitt engagemang för sexsäljarnas situation färgar naturligtvis av sig i val av ämne, frågeställningar och det resonemang jag för i uppsatsen. Detta kan bli problematiskt, och jag har därför försökt att förstå prostitutionspolicyn på andra plan och lämna de mer polemiserande resonemangen därhän. När jag har funnit saker som har upprört mig har jag istället för att skriva om det i uppsatsen skrivit artiklar för dagspress. Men genom att undersöka och påvisa det som jag kallar för paradoxer och motsägelser och låta sexsäljare tala, kritiserar jag indirekt den svenska prostitutionspolicyn och policymakare. Jag hoppas dock att detta inte skall uppfattas som något negativt utan vara i linje med den socialantropologiska traditionen att studera marginaliserade och stigmatiserade grupper och genom sitt arbete försöka bidra till en mer rättvis samhällssituation för dessa.

## **Bakgrund**

### **Allmänt om prostitutionspolicy**

Wijers delar in prostitutionspolicy i fyra huvudsakliga inriktningar: prohibitionism, reglering, abolitionism och avkriminalisering.

Den prohibitionstiska policyn har sin grund i synen på

# P A T T

prostitution som något helt oacceptabelt. Alla, eller de flesta, aspekter av prostitution är därför kriminaliserade. Detta gäller alltså de som säljer sex, köper sex, och de som är mellanhänder eller tjänar på det på något annat sätt. För det mesta är det dock den sexsäljandes handlingar som kriminaliseras.

Under en regleringspolicy är prostitution mer eller mindre erkänd. Antingen är prostitutionen "legaliserad" eller reglerad av staten på något sätt. De syften som brukar uppges till regleringen är att man vill se till att den allmänna ordningen upprätthålls, att allmänhetens hälsa tryggas och att inkomsterna från prostitutionen beskattas. Vanligtvis måste sexsäljarna registrera sig hos polisen och göra regelbundna hälsotester. Om detta inte följs blir de blir bestraffade på olika sätt.

Grundtanken i den abolitionistiska policyn är att prostitution är något moraliskt förkastligt som måste avskaffas. Det omoraliska med prostitutionen brukar anses vara dess negativa inverkan på familj och familjevärderingar. Om myndigheter på något sätt skulle blanda sig i prostitutionen genom t ex reglering av sexbranschen uppfattas detta som ett sätt att uppmuntra till det "moraliska förfallet". Enligt

det här synsättet skall sexsäljaren inte straffas eftersom hon uppfattas som ett passivt offer för olika sociala och ekonomiska system som hon behöver bli räddad ifrån. Alla andra aspekter av prostitution anses dock vara kriminella aktiviteter.

Under avkriminaliseringspolicyn är inte bara sexsäljarens handlingar avkriminaliserade utan även hela den omgärdande verksamheten. Grundprincipen man stödjer detta ställningstagande på är att vuxna kvinnor och män i prostitution inte skall behandlas som offer utan ha rätt till självbestämmande och att de arbetsrättsliga rättigheterna skall skyddas. Man gör inga moraliska värderingar av sexsäljaren då detta kan innebära att denna stigmatiseras och marginaliseras. Kriminalisering av hela sexindustrin eller delar av den anses skapa förutsättningar för exploatering av och övergrepp mot sexarbetare. Enda sättet att förhindra detta är att erkänna sexarbetares existens, garantera deras juridiska och sociala rättigheter samt att använda de existerande arbets- och civilrättsliga lagarna (Wijers 1998: 72).

## **Den svenska prostitutionspolicyn**

I Sverige har man från slutet av 1800-talet till i dag gått från reglementering till en abolitionistisk policy.

Reglementeringssystemet tillämpades i flera europeiska länder främst under 1800-talet.<sup>5</sup> De av myndigheterna angivna orsakerna till detta system var att man dels inte ville att sexsäljarna skulle väcka oönskad uppmärksamhet på offentliga platser och dels att detta var ett sätt att hindra spridning av sexuellt överförbara sjukdomar (Söderblom 1992).<sup>6</sup> Under 1900-talet gick man (liksom i många andra västländer) över till en abolitionistisk prostitutionspolicy och prostitution är idag kringgärdad av diverse lagar och förordningar som har till syfte att motverka densamma. Samtliga aktiviteter kring prostitution är idag kriminaliserade – förutom själva akten att sälja sexuella tjänster.<sup>7</sup>

Förutom lagar finns det kampanjer och sociala åtgärder som syftar att få prostitution att upphöra. Våren 2002 startade en statlig kampanj mot prostitution och trafficking i Norden och Baltikum i vilken ingår opinionsarbete bl a i form av debattartiklar i media, affischkampanjer och konferenser (Näringsdepartementet. Regeringens kampanj mot prostitution och trafficking 2002). I Stockholm, Malmö och Göteborg har, eller har man haft, särskilda prostitutionsgrupper bestående av socialarbetare, poliser och forskare där man på olika sätt bekämpar prostitution. Detta kan röra sig om

att kontakta de personer som säljer sexuella tjänster på kända prostitutionsstråk och direkt eller indirekt uppmana och hjälpa dem att lämna prostitutionen. Man försöker också störa prostitutionshandeln genom att kontakta sexkunder på gatorna eller genom att ha och efterfölja genomfartsförbud på dessa gator och på så sätt störa handeln (BRÅ 2000; RPS 2001). I Stockholm finns ett centrum för personer som vill upphöra med försäljning av sexuella tjänster, Proscentrum. Vissa sociala myndigheter har även publicerat skrifter mot prostitution.<sup>8</sup>

Det är ett omfattande opinionsarbete de senaste decennierna som lett fram till den nuvarande prostitutionspolicyn och ideologin. Flera stora folkrörelser har arbetat mot prostitution och pornografi.<sup>9</sup> Organisationer har hållit möten och internationella konferenser samt uppvaktat politiker.<sup>10</sup> Artiklar, skrifter och böcker har skrivits av enskilda debattörer, personer organiserade i folkrörelser och forskare.<sup>11</sup> Forskningsprojekt har bedrivits för att undersöka hur man bäst kan få kvinnor som säljer sex att upphöra med det.<sup>12</sup> Men om man tidigare i Sverige och i andra länder ansett prostitution som omoraliskt, med hänvisning till familjemoral används idag något annorlunda argu-

ment. Invändningen mot prostitution är främst att den hindrar utvecklandet och upprätthållandet av ett "jämfäst" eller "modernt" samhälle. I ett dylikt samhälle anses det vara omoraliskt och oetiskt att män kan köpa sexuella tjänster av kvinnor. Orsaken som anges till varför man inte vill kriminalisera säljaren (som för det mesta förutsätts vara kvinna) är enligt regeringen för att hon är den "svagare parten" som "utnyttjas" av personer (som förutsätts vara män) som vill "tillfredsställa sin egen sexualdrift" (Kvinnofrid 1997/98:55 s 104). Ingen kvinna anses kunna frivilligt vilja sälja sexuella tjänster.<sup>13</sup> I likhet med grundtanken med den abolitionistiska policyn anses sexsäljaren följaktligen vara ett offer som skall skyddas.<sup>14</sup> Men inte bara de sexsäljande kvinnorna är offer, utan alla kvinnor "som tvingas leva i ett samhälle där det är legitimt att män köper kvinnor" (Lidström m fl 2002). Prostitution anses vidare vara en form av mäns våld mot kvinnor och ett uttryck för mäns makt över kvinnor. Den underliggande ideologin i den svenska prostitutionspolicyn menar jag därför är radikalfeministisk.

## Paradoxerna

De paradoxer jag undersöker i uppsatsen har jag delat upp i tre områden: innehåll, momentum och konsekvenser. Jag kommer nu att gå igenom dessa

i turordning, ge exempel från prostitutionsdiskursen och förklara varför jag anser det handla om paradoxer.

### Paradox 1 – Innehåll

**Prostitutionspolicyn anses baseras på en ny och modern jämfästhetsideologi, men visar drag av äldre sexualideologi och sexuell essentialism.**

Prostitution anses vara en form av mäns våld mot och makt över kvinnor och för att få ett mer jämfäst samhälle måste man därför eliminera prostitutionen.

Detta är ett resonemang kan granskas kritiskt utifrån flera perspektiv. Ur ett queer-perspektiv kan t ex frågor ställas som: Är verkligen prostitution våld mot kvinnor? Hur förklaras då icke-heterosexuell prostitution? Och om mäns våld mot kvinnor är en form av mäns makt över kvinnor – hur skall man förklara att det verkar förekomma lika mycket homosexuell partnermisshandel som heterosexuell?<sup>15</sup> Detta resonemang kan även undersökas ur ett säljare/köpare-perspektiv. Anser aktörerna inom prostitutionen att prostitution är våld mot kvinnor? Själva förståelsen av makt kan också diskuteras, fungerar makt enbart hierarkiskt

och skall kön och sexualitet förstås som de enda eller primära maktvektorerna? Här lämnar jag dock de diskussionerna åt sidan och diskuterar istället den ovanstående paradoxen.

**Prostitutionspolicyn anses baseras på en ny och modern jämställdhetsideologi...**

Sedan mitten av 1970-talet har det svenska prostitutionsmotståndet formulerats i termer av att prostitution är något som är oförenligt med jämställdhet. Man anser att prostitutionen beror på ojämlik maktsituation mellan könen. Detta resonemang förekommer som jag nämnt i opinionsarbete i form av olika kampanjer, böcker och andra skrifter, samt i statliga rapporter och utredningar. Ett exempel är argumentationen för sexköpslagen från 1998. Sexköpslagen ingick i Kvinnofridsreformen som var en rad lagändringar och andra åtgärder vars syfte var att öka jämställdheten mellan män och kvinnor genom att minska mäns våld mot kvinnor. Prostitution definierades som en form av detta våld (Kvinnofrid 1997/97: 55).

Inga-Britt Thörnell, enmansutredaren i prostitutionsutredningen från 1995, anser att prostitution inte är förenligt med "den människosyn" som bör råda i ett "modernt" samhälle:

*"Att kvinnor betraktas som en vara, som kan köpas och säljas, är inte förenligt med den människosyn som bör råda i ett modernt samhälle, där kvinnor och män skall vara jämställda i fråga om människovärde och rätt till integritet och respekt" (SOU 1995: 15 s 148).*

Den offentliga statliga synen är idag densamma:

*I Sverige anses prostitution vara en del av mäns våld mot kvinnor och barn. Det finns ett officiellt erkännande att prostitution är en form av exploatering av kvinnor och barn och ett allvarligt samhällsproblem som medför allvarliga skador på både individer och samhälle. Arbetet mot prostitution och handel med kvinnor för sexuella ändamål är en viktig del av det svenska strävandet efter jämställdhet, både på nationell och internationell nivå. Jämställdhet kan inte uppnås så länge män köper, säljer och utnyttjar kvinnor och barn genom att prostituera dem. (Näringsdepartementet. Prostitution och handel med kvinnor. Odaterad)*

Samtliga riksdagspartier förutom moderaterna tar

# P E C A D O

offentlig ställning mot prostitution i partiskrivelser och de flesta partier anser att arbetet mot prostitution är en viktig del av jämställdhetsarbetet. De som tydligast uttalar detta (förutom socialdemokraterna som bildar regering och alltså står för ovanstående formulering) är vänsterpartiet, miljöpartiet de gröna och kristdemokraterna. Vänsterpartiet skriver i sitt principprogram: "I förhållandet prostituerad-köpare är hon [säljaren] den underordnade parten. Ytterst handlar det om ojämlika maktrelationer mellan könen" (Vänsterpartiets principprogram 1997). Miljöpartiet anser att prostitution är "en form av handel med sexuella tjänster som bygger på maktutövning, förnedring och underordning" (Miljöpartiets partiprogram 2002). Kristdemokraterna anser att mäns våld mot kvinnor är "det yttersta uttrycket" för bristen på jämställdhet i ett samhälle och vill att våldspornografi och prostitution skall vara förbjudet (Kristdemokraternas principprogram 2002). Centerpartiets offentliga hållning är dock att prostitution handlar om "djupt förnedrande människosyn" och använder inte ordet jämställdhet, eller "kvinnosyn". Man tycker att det är viktigt genom lagstiftning att "ta avstånd" från prostitution och visa att man inte accepterar densamma (Centerpartiet 1996). Individuella riksdagsledamöter från centerpartiet kopplar dock samman prostitution och jämställdhet. Man menar att prostitution inte "hör hemma i ett

jämställt samhälle" (Irhammar och Thurdin 1997).

Folkpartiet anser att prostitution är ett "socialpolitiskt" problem, och att samhället "aktivt" ska visa sin negativa inställning (Folkpartiet odaterad). Moderaterna anser också att man skall arbeta för att prostitutionen skall minska och anser liksom folkpartiet att "omständigheten att det finns en marknad för sexuella tjänster" mer är ett socialpolitiskt än kriminalpolitiskt problem (Hellsvik m fl 1997).

Även i den statliga kampanjen mot prostitution och trafficking kopplas arbetet mot prostitution ihop med det övergripande syftet att skapa ett jämställt samhälle. Dåvarande jämställdhetsminister Margareta Winberg, samt debattören, författaren och tidigare sexsäljaren Louise Eek skrev följande i samband med kampanjstarten:

*Vårt mål är att skapa grunden för ett samhälle med nya former av samexistens och delat ansvar som för samman kvinnor, män och barn i en rekonstruerad jämställd familj som passar bättre för fria kvinnor, upplysta barn och trygga män. När sexualitet kopplas till ömsesidighet, jämställdhet och genuin närhet mellan två människor utesluter det samtidigt möjligheten att objektifiera, manipulera och "köpa" varandra. Det handlar ytterst om en förändrad relation mellan*



*kvinnor och män. Denna relation är fri från det det [sic] människoförakt som könshandeln grundar sig på. (Eek och Winberg 2002)*

Det uttalade målet är alltså att "skapa grunden för ett samhälle med nya former av samexistens", som skall föra samman kvinnor, män och barn i en "rekonstruerad jämställd familj". En familj som man anser passa bättre för "fria kvinnor, upplysta barn och trygga män".

Som jag här visat anses alltså den svenska prostitutionspolicyn baseras på en modern jämställdhetsideologi. Men hur förstås då sexualitet och kön i denna jämställdhetsideologi? Och vilken slags sexualideologi är det man förespråkar för det nya, moderna och jämställda samhället?

### **...men visar drag av äldre sexualideologi och sexuell essentialism**

Jag hävdar att innehållet i den sexualideologi som policymakare förespråkar varken är något nytt eller något som kan kallas "jämställt". Vid en närmare betraktelse framkommer dessutom tydliga drag av en essentialistisk förståelse av sexualitet och kön.

### **Innehållet i sexualideologin**

Med hjälp av Rubins resonemang om det hierarkiska

systemet av sexuella värderingar har jag tidigare visat hur man i förarbetena till sexköpslagen värderar vissa sexuella handlingar högre än andra. Sexualiteten som anses "god" i förarbetena är den som är förknippad med känslor av kärlek och som sker i en speciell kontext; i en tvåsamhet där det inte finns några direkta ekonomiska transaktioner. Den skall vidare innehålla närhet, krav och ge de involverade en möjlighet att utelämnas sig själva i "genuina" mänskliga kontakter. Den negativa sexualiteten kan bli sägas vara den som enbart innehåller känslor av erotik och sexualitet (Rubin 1992; Östergren 2000). Enligt Nilsson-Schönnesson är det utmärkande för det svenska sexualideologiska förhållningssättet heterosexism samt en restriktiv sexualsyn. Hon menar att erotik enbart får finnas i ett förhållande baserat på en "kärleksideologi". Denna ideologi menar hon betonar tvåsamhet, att sexuellt umgänge ska vara ett uttryck för kärlek och att kärlek legitimerar sexuellt umgänge (Nilsson-Schönnesson 1994: 350f).

I det nya materialet som jag har undersökt framkommer en liknande sexualideologi. I citatet ovan från Eek och Winberg framkommer det att det är den heterosexuella tvåsamheten (eller

# S I N

kärnfamiljen) man inriktar sig på och sexualiteten vill man skall kopplas till "ömsesidighet, jämställdhet och genuin närhet". Liknande statliga visioner har även funnits tidigare. I ett betänkande från Prostitutionsutredningen 1981 argumenterar man t ex mot "sexklubbar" med motiveringen att de program som framfördes inte kan sägas "berika det svenska kulturlivet" utan i stället motverkar samhällets "strävan mot jämställdhet och verklig sexuell frihet byggd på samhörighet och gemenskap" (SOU 1981:71 s 17).

Vad gäller mer nutida parlamentariska texter har jag endast funnit en viss sexualideologi explicit förespråkas i kristdemokratiska texter. I flera motioner skriver man att sexualiteten "är ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel" och det är därför en kränkning av sexualiteten och människovärdet att göra den till en handelsvara som i prostitutionen (se t ex Åbjörnsson m fl 1997). Det är annars mer sällsynt att policymakare använder ordet "kärlek" i ideologiska resonemang om jämställdhet och prostitution, även om det kan förekomma. Ulrica Messing som vid tidpunkten för nedanstående uttalandet var arbetsmarknadsminister (och därigenom ansvarig för regeringens Kvinnofridsproposition) argumenterade för sexköpslagen på följande sätt:

*Jag tror inte att prostitution har något med sex att göra – i alla fall inte som jag ser på sex som något som hör hemma i en kärleksrelation. De som går till prostituerade har naturligtvis behov av sex – men inte av samma slags sex som de skulle ha med sin fru eller sambo. Det är småförbjudet – och nu blir det faktiskt helförbjudet. (Kupé 1998)*

Enligt Messing finns det alltså olika typer av sex och hon anser att sex ska ske i en kärleksrelation. Den bild av sex Winberg (som nu även är vice statsminister) vill att ungdomar skall ha är att det är något som är "roligt, naturligt och underbart" och att en "varm och innerlig sexualitet grundas på en ömsesidig respekt mellan dem som möts i kärleksakten" (Winberg 1999). I den senaste prostitutionsutredningen menar utredare Thörnell att det är viktigt att till skolelever förmedla att sexualitet och kärlek hänger samman och att "sexualitet är ett uttryck för kärlek och omtanke" (SOU 1995:15 s 215).

De säljare jag har haft kontakt med har själva reflekterat över myndighetspersoners sexualideologi. En informant beskrev sin frustration över hur det var att tala med en sakkunnig till

1981års prostitutionsutredning på följande sätt:

*Hanna var så beundrande när Henrietta [en vän som sålde sexuell posering till män] berättade om den monogama kärlekshistorien hon och en man hade under många år. Däremot var hon fullständigt oemottaglig när jag pratade. Hennes ögon blev alldeles avlånga på höjden när jag förklarade och förklarade. Hon begrep inte ett ord av vad jag sade. Hon bara höll fast i det innersta, fina, det här ömtåligt fina som inte får besudlas. (...) Hon lät som en roman från 1800-talet när hon talade om kärlekens väsen i det här sammanhanget. (Berta)*

Berta uppfattade således inte den sakkunniges sexualmoral som varken något nytt eller jämställt. Hon lät snarare som tagen ur "en roman från 1800-talet".

### **Sexuell essentialism**

Jag har även tidigare diskuterat de drag av sexuell essentialism som förekommer i sexköpslagens förarbeten. Sexualiteten är något som bara är, inneboende hos individerna, oberoende av yttre påverkan och personliga erfarenheter. Kvinnor och män anses "egentligen" vilja ha en viss typ av

sexualitet. Kvinnor och mäns sexualitet är dessutom essentiellt olika. Män anses ha en förmåga att isolera sexuell aktivitet som enskilda händelser – något inte kvinnor anses ha. Kvinnor är istället mer känslomässigt involverade och får sin "personlighet" "invaderad" när de säljer sexuella tjänster. Mäns sexualitet anses vidare som aggressiv och hänsynslös – till skillnad från kvinnors. Det är han som antas utnyttja henne när han köper sexuella tjänster. Det framkommer även uppfattningar om att det finns "genuina" känslor och/eller sexualitet (Östergren 2000).

Det sistnämnda framkommer tydligt i citaten ovan när Winberg och Eek efterlyser en "genuin närhet" i sexualiteten. Detta är även ett önskemål hos forskare och socialarbetare som arbetar mot prostitution. Sandell m fl skriver: "I ett möte mellan genuina, jämställda och sexuellt mogna kvinnor och män kan man inte köpa varandra. Har man väl fått smak på äkta vara, nöjer man sig inte med substitut" (Sandell m fl 1996:219). Här anser man alltså att det finns sexuella möten som kan benämnas "äkta vara". När de spekulerar i orsaken till varför män köper sexuella tjänster tror man att det kan beror på att de "saknar förmåga att vara genuina män" (Sandell m fl 1996:196). Man anser

vidare att sex är en "glädjekälla och drivkraft" för människor medan prostitution är ett "gissel" för alla inblandade och att dessa istället borde få möjlighet att "göra mera av sina liv" och få uppleva "genuin sexualitet och gemenskap mellan genuina människor" (Sandell m fl 1996:196).

I det nya material jag undersökt framkommer ytterligare ett essentialistiskt drag i den svenska prostitutionspolicyen. Det handlar om en uppfattning om att det finns ett visst samband mellan kropp och "själ". I den senaste sexualbrottskommissionens betänkande skriver man att kvinnor som utför nakenuppträdande på scen och enskild posering ofta går "in i en roll" för att orka med sitt arbete. Man skriver: "Kvinnan kopplar bort sina naturliga känslor, såsom obehaget vid de (sic) enskilda poseringen då kunden tittar på hennes nakna kropp under det att han onanerar. Det är själsligt slitsamt" (SOU 2001:14 s 383). Resonemanget baseras alltså på en förståelse av att det finns "naturliga" känslor, och det är "själsligt" slitsamt när en kvinna "kopplar bort" dessa. I en motion från miljöpartiet står det att läsa: "I Sverige utgår vi ifrån att ingen frivilligt väljer att sälja sin kropp och att kroppen också har en själ som inte bara kan `kopplas av´" (Larsson

2001a). Några år tidigare förde två journalister ett liknande resonemang när man argumenterade mot prostitution:

*Men att dela upp sig i två delar tär på en i längden. Kropp och kärleksliv, uttryck och känslor hänger ihop. Splittringen mal. (...) Även om prostituerade alltså utvecklar system för att bevara eller återupprätta integriteten, så är det dock ett bräckligt system. Kropp och själ är förenade. En i grunden oönskad invadering av kroppen gnager på själen. (Bodström, von Zweigbergk 1994:248, 250)*

Psykolog Hanna Olsson, som var en de sakkunniga i prostitutionsutredningen från 1981 och som har arbetat mot prostitution, skriver samma sak. Kvinnor som säljer sex, menar hon, försöker "klyva sig i två delar, en privat och en offentlig del", vilket Olsson inte anser är möjligt eftersom "[k]ropp och själ är ett" (Olsson 1990:142). Eva Lundgren, professor i sociologi, menar att det som vi betraktar som en normal sexualitet är något vi själva har skapat, vilket gör moral till en viktig politisk angelägenhet. Det är därför en moralisk fråga om vi "vil ha et land der vi kan kjøpe kvinners kropp, og dermed kvinners sjel" (Bergens Tidende 1999).

### **Tidigare sexualideologi**

Den sexualideologi som förespråkas är heller inte ny. Under 1880-talet gjorde kända författare, kulturarbetare och opinionsbildare uppror mot kyrkan och det som upplevdes som dubbelmoral i frågor som rörde relationer mellan könen. Detta var den idérörelse som senare kom att kallas kulturradikalism. En av de frågor som drevs var att par inte skulle behöva vara gifta och att sexualiteten inte skulle behöva kopplas till äktenskapet. Men man proklamerade inte för en "fri" sexualitet, utan sexualiteten skulle fortfarande ske inom ett förhållande, och det förhållandet skulle baseras på kärlek (Ekenstam 1993; Hirdman 2000; Lennerhed 1994). Frida Steenhof skrev t ex i broschyr om "feminismens moral" att en ny sexualitet mellan kvinna och man skulle födas, vilken skulle vara en "erotisk enhet" mellan ande och kön, det hon kallar för en "kärlekens sexualitet" (Steenhof 1903 i Hirdman 2000: 74).

Hirdman menar att denna sexualideologi blev en uttalad statlig sådan under uppbyggnaden av det svenska folkhemmet på 1930-talet. En av befolkningskommissionens många utredningar handlade om "sexualfrågan". Man ville uttryckligen utforma en statlig sexualmoral med klara regler för

sexuell samvaro (Hirdman 2000: 131). Den moderna människan menade man krävde en ny sexuell etik eftersom den gamla var förlegad. Enligt Runcis skulle denna ersättas av en ny "förvetenskapligad" sexualsyn utifrån hygienismens värderingar. Här möttes gamla och nya tankar och idéer om sexualitet i gemensamma tankar om rashygien (Runcis 1998: 54f). Utomäktenskapliga förbindelser ville man skulle saneras etiskt och fick bara kommissionens välsignelse om den etiska halten var korrekt. Känslogrunden – varaktigheten och troheten – skulle vara tillräckligt djup och fast, och man förde fram ett starkt kärleksbudskap (Hirdman 2000: 139). Äktenskapet var fortfarande idealet, men man ansåg att utomäktenskapliga könsförbindelsers "inre etiska halt" berodde på det "allvar och ansvar" som upplevdes (SOU 1936: 59 s 77). "Lösa och opersonliga" relationer gillades inte (SOU 1936: 59 s 38). I slutbetänkandet ansåg man att det ur etisk synpunkt var avgörande huruvida "sexualdriften framträder såsom skild från övriga emotionella moment eller om den är inordnad i ett högre personligt sammanhang" (SOU 1938: 58 s 145). Här är tankegångarna inte långt från dagens.

### **Sammanfattning till analysen**

För den kommande analysen vill jag betona

# P A T T

följande: Den slags sexualideologi som förespråkas i nutida prostitutionspolicy har som jag nu visat funnits långt tidigare än de senaste decennierna och är även något som den svenska staten förespråkat sedan 1930-talet. Det är alltså inte en ny, "modern" sexualideologi eller några nya krav som man reser. Men bara för att den har förekommit tidigare innebär det inte att den inte skulle kunna kallas "jämfästlld". Jag anser dock att det inte finns något i den sexualideologi som förespråkas som indikerar att den skulle vara mer "jämfästlld" än någon annan, särskilt inte ur ett kvinnoperspektiv. Krav på en sexualitet som sker inom en (heterosexuell) parrelation, baserad på kärlek, gemenskap, innerlighet och genuin närhet etc är inte olik de sexuella ramarna kvinnor länge förväntats hålla sig inom. Dessutom ingår som jag visat i denna "jämfästllda" syn på förhållanden mellan män och kvinnor en essentialistisk förståelse av kön och sexualitet. Män och kvinnor är på ett visst sätt. Det finns något som kallas "genuint" och "naturligt" när det kommer till sexualitet, och det finns ett absolut samband mellan kropp och "själ". Detta är dessutom antaganden som varken diskuteras eller problematiseras av policymakare. I analysen vill jag därför diskutera hur det kommer sig att sexualideologin är densamma som tidigare, varför

man har en essentialistisk förståelse av sexualitet och kön, och framförallt – varför man använder sig av termen "jämfästlldhet" när man argumenterar för den svenska prostitutionspolicyen.

## **Paradox 2 – Momentum**

**Den svenska prostitutionspolicyen och diskursen går i motsatt riktning än andra länders, är oerhört samstämmig och fördömer alternativ med emfas.**

Samtidigt som Sverige arbetar mot prostitution genom kriminalisering och kampanjer för andra länder en helt annorlunda politik. Man avkriminaliserar eller legaliserar prostitution, sexsäljare startar egna föreningar eller ges tillträde till allmänna fackföreningar. Detta är något som möts med starka negativa reaktioner av svenska policymakare. För att beskriva detta skeende använder jag ordet momentum. Med momentum avser jag inte bara tidpunkten som dessa olika policyriktningar sker, utan även med vilken samstämmighet och emfas den svenska prostitutionspolicyen förespråkas och med vilken den alternativa fördöms. Det sistnämnda behöver inte nödvändigtvis handla om en paradox, men är något

jag finner intressant och viktigt att undersöka i sammanhanget.

### **Andra länders policy**

Under de senaste decennierna har många andra länders prostitutionspolicy gått i en annan riktning än den svenska. Sexsäljare, opinionsbildare och politiker har samarbetat för att få till stånd en policy som utgår från sexsäljarnas egna önskemål om avkriminalisering och/eller legalisering och reglering. Det finns även en mängd utländsk feministisk litteratur som utgår från sexarbetares perspektiv och argumenterar för deras likaberättigande.<sup>16</sup> Detta har fått som följd att sexsäljare i t ex Nederländerna och Tyskland ingår i det sociala skyddsnetet. De uppbär sjukpenning, arbetslöshetskassa och pension, kan registrera företag och arbeta tillsammans med andra. Försäljning av sexuella tjänster ses som en affärsrörelse bland andra. Genom att legalisera försäljning av sexuella tjänster hoppas man att stigmatiseringen av sexsäljare skall upphöra. I England har man startat en internationell fackförening för sexarbetare, och i australiska fackförbund har sexarbetare länge varit välkomna. I många länder världen över finns NGO:s för och av sexarbetare där man arbetar för bättre hälsa,

likaberättigande och minskad stigmatisering.

### **Den svenska policyn och diskursen**

I Sverige har det inte funnits någon fungerande organisation för sexsäljare och det har inte heller funnits samarbete mellan sexsäljare och feminister.<sup>17</sup> Istället har man bara de senaste åren kriminaliserat ytterligare delar av prostitutionen och nya nätverk och kampanjer mot prostitution har startats.<sup>18</sup>

### **Enhetlighet**

Sverige går inte bara i annan riktning vad gäller prostitutionspolicyn, utan, som jag redan visat, råder det i stort sett konsensus i frågan hos riksdagspartierna. Samtliga partier anser att prostitution är ett problem som måste motarbetas. Skillnaden ligger i vilken typ av problem man anser att det är (jämfälldhetsproblem eller socialt problem) och vilka åtgärder som skall vidtas (kriminalisering eller sociala insatser). Den enda partipolitiska grupp jag funnit som har en annan ståndpunkt är moderata ungdomsförbundet i Blekinge vilka vill legalisera prostitution (*Expressen* 2000-03-03).

Samma sak gäller på andra nivåer i samhället.

Det finns enbart ett fåtal individer som har kritiserat den svenska policyn,<sup>19</sup> i övrigt råder enighet i synen på prostitution i Sverige. Detta är något som policymakare själva kommenterar. Ledare för den statliga kampanjen mot prostitution och trafficking, Gunilla Ekberg, menar t ex att det i relativt liten utsträckning finns individer i Sverige som "envisas med att hävda att prostitution är frivilligt" och beklagar att de är "högljudda" i förhållande till sitt låga antal (*Kvinnotryck* 4/02). Inte heller vill något fackförbund organisera sexarbetare. Varken LO centralt eller dess förbund Kommunal och Handels vill t ex ta emot strippor som medlemmar (*Sydsvenska Dagbladet* 2003-02-16). Frågan om att godkänna sexarbetare som medlemmar har väckts i SAC vilket har mött stort motstånd (*Arbetaren* 8/03).

### **Emfas**

Men inställningen är inte bara enhetlig och samstämmig. Alternativ till den offentliga svenska prostitutionspolicyn och dess ideologi slås dessutom bort med stark emfas. Retoriken är slagordsliknande snarare än resonerande och termerna är negativt värdeladdade. Detta framkommer bl a i hur man uppfattar andra länders policy, när man diskuterar om sexarbetare skall organiseras fackligt eller inte

och huruvida prostitution är ett arbete eller ej.

Winberg menar att det ute i världen, även inom EU, pågår en "obehaglig utveckling" där länder som Nederländerna och Tyskland har valt en "kvinnoförnedrande" väg vad gäller synen på prostitution (Winberg 2002a). Man har "gett upp och gett efter för den profitstinna prostitutionsindustrins påtryckningar". Hon anser inte att det är acceptabelt att "stater som kallar sig demokratiska legaliserar männens sexuella exploatering av kvinnor" (Winberg 2002c). Justitieminister Tomas Bodström anser att det inte är någon "acceptabel" lösning att jämställa t ex bordeller med legitima affärsverksamheter. Att legalisera prostitution anser han bara kan "konservera en bristande respekt för kvinnors och mäns lika värde och motverka strävanden mot jämställdhet". Enligt honom är sådana åtgärder både "cyniska och uppgivna" och bygger på en människosyn som "inte går att ställa sig bakom" (Bodström 2001a). En socialdemokratisk motionär menar att andra länders diskussion där man vill att prostitution skall vara en erkänd bransch visar "hur absurd diskussionen på sina håll blivit" (Nilsson 2001). Vänsterpartiet anser att det är ovanligt "söder om Malmö" att diskutera prostitution i



termer av makt och dominans och att se det som ett samhällsproblem och inte ett yrke (Schyman m fl 1998a). Riksdagsledamöter för vänsterpartiet anser att utvecklingen mot "liberaliserad" lagstiftning vad gäller prostitution är "oroväckande" (Lönnroth m fl 1997). Även kristdemokraterna använder sig av liknande retorik. I ett dokument skriver kristdemokrater att "legaliseringsvågen" riskerar att "ta rejäl fart" i Europa, och att "dubbelmoralen och cynismen" som avspeglas i denna syn på prostituerade kvinnor är "djupt chockerande" (Kristdemokratiska Kvinnoförbundet 2002). I en motion skriver några riksdagsledamöter att kristdemokraterna anser att prostitution "aldrig får jämföras med och behandlas som yrken vad gäller lagstiftning, reglering av arbetstider, semester, bildande av fackförbund m.m." vilket skett i Nederländerna (Viklund m fl 2001).

Förslag om fackföreningar för sexsäljare väcker också motstånd. Ylva Thörn, ordförande i Kommunal, tycker att det är "bisarrt och svårt att förstå" trenden att fackföreningar skall organisera prostituerade och vill inte "upphöja" prostitution till ett yrke (Kommunalarbetaren 2002-05-06).

Medlemmar i nätverket mot porr och prostitution argumenterar mot fackföreningar för sexsäljare på flera sätt. Man jämför det bl a med inställningen till barnprostitution och menar att om man ställde krav på fackförbund för dem skulle det innebära att man accepterar deras livsöde, något som framstår som absurt och oetiskt och inte skulle låta sig göra. Man ifrågasätter även vilka sexsäljarna skulle förhandla mot: "Deras äckelpäck till kunder?", undrar vem som vill ta på sig ansvaret att neka a-kassa om sexsäljaren vägrar att åta sig vissa jobb eller kunder, och var gränsen dras mellan sexuella trakasserier och "det som kan anses ingå i den prostituerades ordinarie arbetsuppgifter" (Lundberg m fl 2002). I en "demokrati" menar man att prostitution nog aldrig kan bli ett yrke jämförbart med andra:

*För skulle prostitution ses som vilket jobb som helst, skulle ju alla arbetslösa kvinnor med penetrerbara slidor, ändtarmsöppningar och munnar kunna nekas a-kassa om de vägrade utföra anvisat jobb. Även män har kroppsöppningar som kan användas. Och om prostitution är ett arbete, följer även att skolungdomar kan göra prao som detta. (Gissa om de skulle vara efterfrågade!) (Lundberg m*

fl 2002)

Tidigare bekämpare av prostitution som socialarbetare Torsten Fredriksson och Britt-Inger Lind motsätter sig att prostitution är ett arbete utan kallar det istället för "verksamhet". Eftersom prostitution inte är ett arbete menar man att det inte tjänas pengar. Man har istället "inkomster" – eftersom detta är något man kan ha utan att arbeta (Fredriksson och Lind 1980: 7). I den senare diskussionen anser bl a Winberg att det inte är ett yrke att vara prostituerad utan ett "tillstånd", att prostitution inte är "världens äldsta yrke" utan "världens äldsta lögn", och det kvinnan gör är att "sälja sig själv, sin själ och tillgången till sin kropps intimaste delar" (Winberg 2002a). Sexköp beskrivs även som "en onanistund inuti en kvinnas kropp" (Eek och Winberg 2002). Charlotte Berglund, vänsterpartiets kvinnopolitiskt ansvariga i Sörmland motsätter sig också att prostitution är ett yrke. Det är istället ett tillstånd som samhället är skyldig att hjälpa kvinnorna ur (*Folket* 2002-01-21). Inte heller riksdagsledamot Ewa Larsson (mp) anser att prostitution är ett yrke, utan snarare något som kvinnor "drabbas av" eftersom det inte finns något socialt skyddsnät som i tillräcklig utsträckning tar vara på deras möjligheter (Larsson 2001b). Utrikesminister

Anna Lindh anser att ett synsätt som innebär att prostitution ses som ett godtagbart yrke samt att likställa prostitution med andra former av arbete är "cyniskt och uppgivet", en syn som delas av justitieminister Bodström (Lindh 2001a; Bodström 2001a).

I den mer psykoanalytiskt inriktade diskursen anser man att prostitutionen i "verkligheten" för kvinnan framförallt handlar om att "dölja sin person" inför den som hon säljer den sexuella tjänsten till (Olsson 1990: 141) och att prostitutionen för mannen blir en "avköning, onani i kvinnosköte, hans ensamma utlösning – inte ett möte mellan två" (Olsson 1990: 143). Denna inriktning var mer markant under 1980-talet, även om den finns kvar till en viss del idag hos socialarbetare och forskare (se bl a Borg m fl 1981; Sandell m fl 1996).

### **Att påverka andra länder**

Det är också tydligt att man inte är intresserad av att bli påverkad av alternativ till den svenska policyn. Tvärtom är det viktigt att just den svenska prostitutionspolicyn och hållningen exporteras till andra länder.

Vänsterpartister vill aktivt motarbeta legaliseringen i

Europa (Schyman m fl 1998b). En del vill att Sverige ska vara ett "föredöme i motsatt riktning" (Lönroth m fl 1997). Utrikesminister Lindh anser att det är viktigt att Sverige verkar för att den svenska synen på prostitution vinner gehör och menar att det är viktigt att försöka påverka andra länder så långt det går (Lindh 2001a; 2001b). Kristdemokrater vill att legaliseringen i Europa skall motarbetas av den svenska regeringen och av svenska EU-parlamentariker. Man anser också att Sverige bör driva sin syn på prostitution i EU och olika internationella fora genom att starta ett "Sverigeupprop mot legaliseringsvågen". Man vill även aktivt arbeta mot förslag som förespråkar legalisering i FN och EU (Kristdemokratiska Kvinnoförbundet 2002). Riksdagsledamot Viklund går längre och anser att Sverige "måste som ett föregångsland verka för att prostitution förbjuds i hela Europa." (Viklund 2001).

### **Sammanfattning till analysen**

Vad representerar då denna paradox? Varför kriminaliserar Sverige prostitution vid samma tidpunkt som andra länder avkriminaliserar och legaliserar den? Varför är det sådan samstämmighet i den svenska prostitutionsdiskursen? Och varför bemöts alternativ och andra länders politik och resonemang med sådan emfas och tillbakavisning?

### **Paradox 3 – Konsekvenser**

**Syftet med den svensk prostitutionspolicy är att skapa ett bättre samhälle för kvinnor – men policyen medför negativa konsekvenser för kvinnor som säljer sexuella tjänster.**

Syftet med den nuvarande prostitutionspolicy är, som jag visat, att skapa ett bättre och mer jämställt samhälle. Man vill alltså förbättra situationen för alla kvinnor i samhället. Här kan man diskutera om det verkligen skulle bli bättre för kvinnor överlag om det inte fanns prostitution, hur detta skulle mätas, under vilken tidsrymd en undersökning skulle ske, etc. Man kan även diskutera det heterosexuella antagandet i detta påstående och ställa frågan om homosexuell prostitution berörs av detta resonemang. Eller hur prostitution där kvinnor köper sexuella tjänster av män hanteras teoretiskt likväl som praktiskt. Detta lämnar jag dock därhän och fokuserar istället på motsättningen mellan det uttalade syftet med policyen och de konsekvenser den får för en grupp som direkt berörs av prostitutionspolicyen: de kvinnor som säljer sexuella tjänster.

### **Med prostitutionspolicyn vill man skapa ett bättre samhälle för kvinnor...**

Kvinnor som säljer sex anses utsättas för allvarliga skador, befinna sig i en svår social situation och ha en omfattande kriminalitet kring sig (Kvinnofrid 1997/98:55 s 104). De uppfattas vara offer som behöver samhällets hjälp. Så förutom att prostitutionspolicyn är till för att förbättra för kvinnor generellt i samhället (till vilka kvinnliga sexsäljare måste räknas) så är den även till för att förbättra situationen för dem specifikt.

### **...men policyn medför negativa konsekvenser för kvinnor som säljer sexuella tjänster**

Men tvärtemot målet med policyn försämras situationen för sexsäljare. Detta framkommer i myndighetsrapporter gjorda efter sexköpslagens införande och rapporteras även av mina informanter. Här nedan sammanfattar jag den kritik som informanterna riktade mot policy, lagstiftning samt den behandling de får av samhället. Med informanter avses här samtliga sexsäljare jag haft kontakt med i Sverige sedan 1996, och inte enbart de intervjuade särskilt för denna uppsats. Jag sammanställer även myndighetsrapporterna.

*Ja, dom gör det sämre för oss. Istället för att hjälpa oss eftersom vi alla är kvinnor. Och jag har hört att det är trendigt med jämställdhet. De enda kvinnor som inte är jämställda – de är horor! Och vi är inte jämställda till andra kvinnor, inte till männen! Det är dom som inte ger oss våra rättigheter till jämställdhet. Det är feministerna som förekar detta till oss. Att vi inte är jämställda till dem, och de är också kvinnor! Det är rena skandalen när man tänker efter! (Nina)*

### **Lagstiftningens konsekvenser**

Det är olagligt för tredje part att tjäna på prostitutionens verksamhet enligt kopplerilagen och att köpa sexuella tjänster enligt sexköpslagen. Detta ansåg informanterna medförde problem för dem på flera olika sätt.

En hyresvärd är tvungen att säga upp hyreskontrakt om denne får kännedom om prostitutionens verksamhet. Det gör det svårt för sexsäljare att arbeta inomhus och en del tvingas därför arbeta i bilar, husvagnar eller utomhus på undanskymda platser. Detta upplevde en del informanter som kränkande, psykiskt och fysiskt

# SYNTTI

påfrestande samt som ett hot mot deras säkerhet. En del sexsäljare hyr rum på hotell, men detta är illegalt och de måste därför vara försiktiga för att inte bli upptäckta. Informanter uppgav att om hotellpersonal började misstänka att de sålde sexuella tjänster kunde de bemötas nedsättande och inte få hyra rum. Samma sak gällde om sexsäljaren gick till en kunds hotellrum. Informanter som arbetade i en lokal eller lägenhet uppgav att de ständigt måste vara på sin vakt för att deras verksamhet inte skulle upptäckas. De har därför tvingats betala ockerhyror, blivit vräkta, tvingas byta lokal med kort varsel och över huvud taget varit utelämnade åt världens godtycke. Detta ansåg man medförde stress och stora kostnader vad gällde lokaler, inredning och flyttningar. Det gjorde det även svårt att planera verksamheten långsiktigt och betala skatt (för de som gjorde det) eftersom de inte visste när de måste ha uppehåll i verksamheten med inkomstbortfall som följd. På grund av de måste hålla arbetsplatsen hemlig kände sig många även sårbara för potentiellt farliga kunder.

På grund av kopplerilagen går det inte att annonsera om prostitutionsverksamhet så sexsäljare måste förlita sig på andra sätt att få kontakt med sina kunder. Detta kan ske utomhus på kända

prostitutionsgator, via Internet eller hallickar. En del informanter upplevde det kränkande att behöva gå ut på gatan för att hitta kunder, eller var rädda för att det på så sätt skulle komma till offentlig kännedom att de sålde sexuella tjänster.<sup>20</sup> De som hade haft en hallick rapporterade det som en negativ erfarenhet i de fall de blivit kontrollerade och illa behandlade.

Eftersom ingen annan får ta del av inkomster från prostitution påverkar detta säljares familje- och arbetsrelationer. Partners och sambos till sexsäljare kan dömas för koppleri. En del informanter uppgav att de därför var rädda för att sammanbo med sin partner. Inte heller kan de sexsäljare som vill arbeta i lag med andra. För en del informanter innebar detta att de kände sig mer isolerade samt oskyddade för eventuellt hotfulla kunder.

Sexsäljare har inte kunnat registrera företag och ange det verkliga verksamhetsområdet då detta inte accepteras av skattemyndigheten.<sup>21</sup> Men även om skattemyndigheten accepterar verksamhetsområdet kan detta innebära risker för sexarbetaren. Hon skulle kunna bli av med eventuell lokal och utsatt för ytterligare diskriminering och social stigmatisering. Informanterna har därför antingen ange ett annat

# R P E X

verksamhetsområde (t ex massage) eller helt avstått från att betala skatt. De flesta informanter hade valt det sistnämnda med följd att de inte hade någon sjukförsäkring och pensionsförsäkring. De som var äldre var därför oroade över sin ekonomiska situation när de inte längre kunde arbeta. Man upplevde det även psykiskt påfrestande att inte kunna vara sjukskriven.

Alla har skatteplikt i Sverige, även sexsäljare. Detta innebär att sexsäljare riskerar att bli sköntaxerade. Detta sade informanter kunde innebära stora ekonomiska svårigheter, särskilt för de som inte tjänar särskilt mycket, de som inte vet hur man skall överklaga ett beslut om sköntaxering eller inte vill göra det. En informant som hade planerat upphöra med verksamheten tvingades fortsätta arbeta för att kunna betala en sköntaxering.

Den nya sexköpslagen innebär att det är illegalt att köpa sexuella tjänster. Det är dock fortfarande legalt att sälja sexuella tjänster. Detta ansåg informanterna vara en paradoxal, ologisk och diskriminerande lagstiftning som försvårat deras verksamhet och utsatt dem för ytterligare stress och faror. Man menade att kunderna hade blivit räddare och mer stressade än tidigare. Detta gjorde

det svårt för sexarbetarna att under förhandlingen med kunden att avgöra huruvida det var en "okej" kund eller inte. Det var svårare att bedöma om kunden var nervös på grund av stress eller för att han var farlig. Förhandlingen måste även ske snabbare (då polisen kunde befinna sig i närheten) vilket ytterligare försvårade möjlighet till bedömning och avgörande huruvida han skulle accepteras som kund eller inte.

Efter sexköpslagen ansåg informanterna att det var svårare att få direktkontakt med kunder utomhus. Säljarna måste därför förlita sig mer på andra kontaktkanaler som Internet och hallickar, vilket en del upplevde negativt.<sup>22</sup> Till en följd av sexköpslagen kände sig informanterna mer jagade av polisen. De ansåg också att det var upprörande att polisen måste vänta tills säljare och kund har börjat den sexuella akten innan de kunde gripa köparen. Detta menade man var kränkande för sexsäljaren. Dessutom ansåg man att polisen i dessa fall ibland kunde bli för hårdhänta. Andra konsekvenser av sexköpslagen som informanterna rapporterade är att sexsäljare inte längre vågade söka hjälp hos polisen om de hade en hotfull kund, utsattes för övergrepp eller blev lurade. Detta eftersom de då kunde anmodas att anmäla köparen. Detta i sin tur

skulle medföra att deras namn fanns i polisanmälan och rättegångspapper. Man ansåg också att det nätverk mellan sexarbetare som tidigare funnits på vissa prostitutionsgator hade försvunnit eller försvagats efter sexköpslagen. Tidigare hade man kunnat varna varandra för farliga kunder, falskskyltade bilar etc, men på grund av den stressigare situationen på gatorna och färre antal sexsäljare ansåg man att detta var svårare. Informanterna var därför mer rädda för att utsättas för övergrepp. Den nya situationen på gatan hade inneburit att priserna sjunkit menade en del informanter och att kvinnor som var i akut ekonomiskt behov därför förhandlade bort krav på kondom. En del menade att använda kondom för de flesta var en hederssak och att tvingas förhandla bort detta ledde till sämre självkänsla, känsla av att vara smutsig och rädsla för infektioner.

Informanterna uppgav att de efter sexköpslagens införande känt större oro, ängslan och rädsla. De hade fått mer sömnproblem, koncentrationssvårigheter, kände sig apatiska och hade fått nedsatt sexuell förmåga. De med ätstörningar och alkoholproblem ansåg att detta förvärrats. Slutligen ansåg man att den grupp sexsäljare som förlorat mest på sexköpslagen var

den "svagaste" gruppen – missbrukare, psykiskt sjuka och personer från andra länder.

### **Bemötande av stat, media och NGO:s och myndigheter**

Informanterna ansåg att de inte fick samma bemötande av samhället som andra grupper får. De kände sig kränkta, överkörda, omyndigförklarade och inte respekterade av stat och myndigheter. De ansåg att man inte tog hänsyn till deras åsikter och erfarenhet när lagar stiftades och policy skapades. Vidare ansåg informanterna att en felaktig och tillrättalagd bild av dem kom fram i statliga utredningar och rapporter. Man porträtterade dem enbart som offer för män, tragiska livsöden och/eller drogmissbrukare och inte som en heterogen grupp personer av olika kön med många olika bakgrunder, erfarenheter och åsikter.

Även det som skedde mellan säljare och kund porträtterades felaktig. Denna interaktion är betydligt mer mångfacetterad än vad som utmålas sade samtliga informanter. Det är inte ett maktförhållande där den manliga kunden har ett absolut övertag. Snarare uppfattas han vara utelämnad och i underläge gentemot säljaren. Det fanns kunder som behandlade, eller försökte behandla, dem illa och detta var något de försökte undvika genom att vara vaksam på vilken

# P A T T

kund de accepterade, samt med olika tekniker försöka lugna eller snabbt bli av med kunden. Man ansåg också att interaktionen inte enbart handlade om sex för kunden. Ibland, eller ofta, var just andra komponenter än sex viktigare, som ömhet och samtal. Det var också felaktigt att tro att den sexuella njutningen var ensidig. En del såg det enbart som ett arbete, eller gjorde det större delen av tiden. Andra såg till att även själva få sexuell tillfredsställelse, även om kunden hölls ovetande om detta. En informant ansåg att hennes orgasm och njutning var lika viktig som kundens, och att en del av hennes arbete gick ut på att lära kunden att tillfredställa kvinnor.

Även media porträtterade prostitution och sexsäljare på ett skevt sätt ansåg man. Enbart negativa sidor om deras erfarenheter togs upp. Vidare blev de felciterade och viktiga saker utslöts. En del vill inte delta i intervjuer eftersom de kände sig uppgivna eller var rädda för att deras identitet skulle röjas. Andra ansåg att de enbart fick vara med i media om de sade att de mådde dåligt på grund av prostitutionen, berömde och var tacksamma över den svenska prostitutionspolicyn. En del kände sig utnyttjade av media. De hade blivit intervjuade och fotograferade utan sin vetskap och/

eller godkännande. En del informanter uppgav att de enbart fått föra fram sina politiska budskap om de samtidigt gått med på personligt utelämnade intervjuer.<sup>23</sup>

Informanterna kände sig kränkta, besvikna och arga på kvinnliga politiker som arbetade mot prostitution. De ansågs ha en översittarattityd och "bestämna vem som är kvinna och vem som inte är det". Alltså vem som skall ha rätt att få hjälp och samhällets stöd, särskilt under de nya feministiska reformerna. De ansåg att de behandlades som om de inte var en del av samhället och fick ta del av de förmåner som gavs andra medborgare.

Informanterna kände sig dåligt behandlade av den svenska kvinnorörelsen. De ansåg att de antingen blev ignorerade eller enbart fick komma till tals om de tog avstånd från prostitution. Andra kände sig använda av kvinnorörelsen. De ansåg sig porträtterade som offer och svaga, vilket sedan användes som en allmän kritik av och kamp mot mansamhället. De informanter som hade haft direkt kontakt med kvinnorörelsen och individuella feminister kände sig besvikna och uppgivna. De ansåg att de hade försökt föra fram sina perspektiv och åsikter men inte blivit hörda eftersom det inte



stämt med feministernas förutbestämda uppfattningar. Detta gällde bl a när det skrivits böcker, artiklar eller gjorts utredningar. Man ansåg sig även blivit direkt motarbetad när man försökt bilda egna föreningar.

Eftersom sexsäljare anses vara olämpliga som föräldrar av sociala myndigheter kan deras barn omhändertas och de kan förlora vårdnaden om det framkommer vad de arbetar med. Informanterna själva ansåg att det är felaktigt att uppfatta dem och deras kollegor som dåliga föräldrar och flera uttryckte sin oro över att deras barn kunde omhändertas.<sup>24</sup> En informant uppgav att hon känt sig tvingad att ge gratis sexuella tjänster (eller inte anmäla våldtäkt) till poliser som kände till att hon hade barn och som hotade med att anmäla henne. En informant annan uppgav att hon förlorade vårdnaden om sitt barn (till barnets pappa) enbart för att hon sålde sexuella tjänster.

De flesta informanter ansåg att de sociala myndigheterna inte kunde hjälpa dem. En del trodde att socialtjänsten kunde hjälpa säljare som hade missbruksproblem och dylikt. Andra ansåg att detta var den grupp som blev mest svikna av socialtjänsten.

Kritik framfördes även mot prostitutionsgrupper för att ha dubbelmoral. Personerna i prostitutionsgruppen visste om att säljaren de hade kontakt med inte led av sitt arbete utan tvärtom hade det bra, men ville inte att detta skulle komma fram till politiker som arbetade mot prostitution. Detta eftersom de då "skulle förlora sitt jobb". De flesta informanter undvek kontakt med de sociala myndigheterna överhuvudtaget. Man var även kritiska till att enbart de sexsäljare som ville upphöra med prostitution fick hjälp av samhället.

### **Socialt bemötande**

Informanterna kände sig illa bemötta i socialt. Man sade sig vara "stämplade" och föraktade. Man ansåg att människor överlag hade en felaktig bild av dem som "smutsiga" och svaga, som offer, psykiskt sjuka och missbrukare.

Eftersom det finns ett stigma kring att sälja sex vågade de flesta inte vara öppna med sin verksamhet eftersom de var rädda för att de, deras familjer och barn skulle utsättas för mobbing och bli uteslutna ur den sociala gemenskapen. De sexarbetare som varit öppna berättade att detta är just vad som hänt. En sexsäljare blev portad från

stadens nöjeslokal med hänvisning till att det inte var "lämpligt" att hon var där eftersom hon var känd via sin hemsida på Internet – andra besökare kunde tro att hon var där för att skaffa kunder. Andra informanter berättade att deras barn blivit mobbade i skolan när det framkommit vad de arbetat med.

En del informanter dolde vad de arbetade med inför föräldrar, barn och bekantskapskrets på grund av rädsla för konsekvenserna – det skulle kunna bli "skandal" och de bli frånskjutna. Många jämförde sin situation med homosexuellas tidigare situation. Stigmat gjorde att de tvingades leva dubbelliv, ha dubbla identiteter, ljuga och bedra. Detta upplevdes som psykiskt påfrestande och oärligt.<sup>25</sup>

Överlag kände de sig informanterna uppgivna och vanmäktiga inför att kunna förändra sin situation. Detta gällde på ett vidare politiskt/juridiskt plan, men även på ett individuellt plan när de blivit orättvist behandlade. Flera informanter menade att det till skillnad från andra länder inte fanns någon som stöttade dem och förde deras talan i Sverige, vilket var något man önskade.

### **Myndighetsrapporter**

I de tre myndighetsrapporter som gjorts sedan sexköpslagens tillkomst framkommer kritik liknande den informanterna framförde. Ett år efter sexköpslagen gjorde Brottsförebyggande rådet en undersökning som syftade till att kartlägga tillämpningen av den nya lagen och undersöka vilka problem som uppstått (BRÅ 2000). Socialstyrelsen gjorde också en rapport ett år efter lagen. De hade som uppgift att kartlägga kännedomen om prostitutionens omfattning (SoS 2000). Rikspolisstyrelsen gjorde en rapport baserad på information från de två första åren efter lagens införande. Deras uppdrag var att praktiskt utvärdera tillämpningen av lagen och komma med förslag till metodutveckling i polisens arbete mot prostitution (RPS 2001).

I samtliga rapporter skriver man att gatuprostitutionen har minskat efter sexköpslagens införande. Man anser även att nyrekryteringen till gatuprostitutionen har minskat, även om BRÅ menar att det har varit svårt att beräkna det exakta antalet i t ex Stockholm då gatuprostitutionen har flyttat till tvärgator samt till ett större område (BRÅ 2000). Alla instanser skriver att det dock inte finns några belägg för att prostitutionen som sådan har

minskat. Istället menar man att den dolda prostitutionen antagligen har ökat.

Samtliga rapporter tar upp problematik som uppstått efter sexköpslagens införande. Rikspolisstyrelsen skriver att de säljare som är kvar i gatuprostitutionen har fått en hårdare tillvaro. Detta anser man bero på att kunderna är färre, priserna har sjunkit och konkurrensen är hårdare för kvinnorna. Detta får till följd att säljarna säljer sex utan kondom mot högre ersättning samt måste ta fler kunder än tidigare (RPS 2001). Informanterna i Socialstyrelsens rapport (av vilka inga är sexsäljare själva) tror att kvinnor inom gatuprostitutionen nu har det besvärligare och är mer utsatta. Köparna är "sämre" och farligare, och de kvinnor som inte kan vare sig sluta eller byta arena är mer utelämnade åt dessa eftersom de inte kan säga nej till dem som tidigare. Även de intervjuade köparna tror att sexköpslagen främst drabbat de redan utsatta kvinnorna (SoS 2000). Enligt Rikspolisstyrelsen finns det farhågor från sjukvården i stark negativ utveckling vad gäller sexsäljares hälsa och ökad spridning av veneriska sjukdomar (RPS 2001).

Rikspolisstyrelsen har även funnit sexköpslagen problematisk vad gäller utredning av just

koppleribrott. Tidigare byggde man bevisning på sexköparens vittnesmål, men nu är dessa inte lika benägna att medverka. Man menar också att den sexsäljare hamnar i en konstruerad mellanställning i och med den nya lagen. Den sexsäljande kvinnan erbjuder sex mot betalning, men då detta inte är brottsligt enligt regeringens specialmotivering blir hon vittne i rättsprocessen och får därför varken den målsägandes eller misstänktes rättigheter. Dessutom pekar man på att den sexsäljande kvinnan ofrivilligt och utan samtycke utsätts för en betydande kränkning då parterna måste tas *in flagranti* (RPS 2001).

### **Sammanfattning till analysen**

Även om det, mig veterligt, inte tidigare gjorts någon akademisk undersökning om hur sexsäljare i Sverige upplever sin situation i relation till prostitutionspolicyn har ovanstående kritik framkommit på olika sätt. Detta har varit när sexsäljare och policymakare intervjuats i media eller när säljare själva kontaktat policymakare.<sup>26</sup> Dessutom har de ovanstående myndighetsrapporterna varit tillgängliga under några år. Policymakare är alltså inte ovetande om negativa konsekvenser till följd av lagstiftning eller hur den samhälliga attityden påverkar sexsäljares liv och

hälsa. Men detta verkar inte vara något policymakare finner varken intressant eller alarmerande. I analysen kommer jag därför att diskutera hur det kommer sig att man tillåter och skapar en policy som syftar till att förbättra situationen för kvinnor, men som får konsekvenser som leder till att situationen försämras. Detta finner jag särskilt intressant eftersom det gäller en redan utsatt grupp kvinnor.

### **Analys**

I samband med genomgången av paradoxerna har jag frågat hur det kommer sig att sexualideologin i den "moderna" och "jämställda" prostitutionspolicyn är så lik en äldre, och varför man har en essentialistisk förståelse av sexualitet och kön. Jag undrar också vilket syfte termen "jämställd" fyller i detta sammanhang. Vidare har jag undrat hur det kommer sig att Sverige kriminaliserar delar av prostitutionen vid samma tidpunkt som andra länder avkriminaliserar och legaliserar den, varför det är en sådan samstämmighet i den svenska prostitutionsdiskursen och varför alternativ och andra länders politik och resonemang bemöts med sådan emfas och tillbakavisning. Slutligen har jag frågat hur det kommer sig att man tillåter och skapar en policy som syftar till att förbättra

situationen för kvinnor, men vars konsekvenser är att situationen försämras för kvinnor som säljer sex, och varför policymakarna verkar vara så oberörda av detta.

Jag kommer nu att försöka besvara dessa frågor. Detta gör jag genom att dra paralleller till den folkhemiska idétraditionen, diskutera hur diskurs och policy gjorts auktoritär samt vilka symboliska meningar policyn har.

### **Paralleller till den folkhemiska idétraditionen**

Folkhemsrörelsen ingick i en utopisk tradition vars syfte var att skapa ett så gott samhälle som möjligt. Det var låg nativitet i Sverige och fler barn måste födas. Men alla barn var inte välkomna, det måste vara barn som var bra för det framtida samhället. Dessutom måste de vuxna individer som inte ville inordna sig också påverkas. Den nya politiksorten, de "sociala ingenjörerna", började därför planera och styra över det som Hirdman kallar för det "lilla livet" – hemmet, sexualiteten och barnuppfostran (Hirdman 2000). Under denna tidsperiod ansågs sexualiteten inte vara en privatsak. Det moderna samhället ställde större krav på individen med samhällets bästa som mål, och

man skulle därför handla sexuellt med samhällets sunda utveckling i åtanke (Runcis 1998:54).

I folkhemmet tilldelade de sociala ingenjörerna sig själva en speciell roll. Man skulle "lägga livet till rätta" för andra människor, och man hade rätt att uppfostra de som inte var tillräckligt upplysta. Detta var en tro baserad på människan som en i grunden rationell varelse. Om människor bara fick veta hur saker och ting egentligen förhöll sig skulle de både vilja och välja det riktiga. Medlet för inordning i det nya samhället var, enligt Hirdman, fostran och utbildning. Hirdman menar att allt från början var allt som behövdes för legitimering var den "Ellen Keyska" självpåtagna rollen som samhällsförbättrare, med hennes (själv)bildning, kunskap och patos, något som senare övergick till ett "Myrdalsk" mera vetenskapligt alibi (Hirdman 2000:219). Detta var inte en ny inställning. Under 1800- och 1900-talet menar Ekenstam att den "upplysta eliten" sett det som sin uppgift att ingripa i och förändra den "icke upplysta" massans inställning till vad han kallar för den kroppsliga kärleken. Legitimeringen är den "överlägsna kunskap" de vetenskapligt skolade intellektuella anser sig vara i besittning av, vilket i sin tur vilar på antagandet att det är en värderingsfri, objektiv kunskap som ligger

till grund för påståenden (Ekenstam 1993:289).

### **Innehåll, visioner och attityder**

Förutom själva innehållet är både de utopiska anslagen och den upplysningsroll de "sociala ingenjörerna" anser sig ha förekommande i den nutida prostitutionspolicy.

Man vill, som jag har visat under den första paradoxen, skapa ett nytt och modernt jämställt samhälle. När socialdemokrater argumenterar för sexköpslagen i en motion skriver man att de (motionärerna) är de som "vill ta ansvar för vad som händer i framtidens Sverige" och att prostitution har inte någon plats i deras "vision om framtidens samhälle eller någon plats där världens mest jämställda riksdag finns" (Segelström m fl 1997 a). Socialdemokraterna använder sig dock inte längre av ordet "folkhem" utan av en mer nutida terminologi: "den svenska modellen 2.0" (Andersson m fl. Odatderad a).

Och även idag är det det "lilla livet", sexualiteten, som skall påverkas. Eek och Winberg är rättfram. De vill skapa grunden för ett samhälle med "nya former av samexistens" som "för samman kvinnor,

# S I N

män och barn i en rekonstruerad jämställd familj". Vägen dit är att förändra individernas sexualitet (Eek och Winberg 2002). Som jag visat är själva sexualideologin i den nutida svenska prostitutionspolicyn densamma som tidigare. Förståelsen av kön och sexualitet har dessutom drag av sexuell essentialism. Att så är fallet kan ha göra med den ihärdighet just normer kring sexualitet reproduceras. Rubin anser att det är svårt att utveckla en radikal och avgränsad teori om sexualitet på grund av att vissa västerländska tankedrag och antagande om sexualitet är så genomgående att de sällan ifrågasätts och därför har en tendens att återuppstå i olika politiska sammanhang och teorier, även de som kallas radikala. Tankedragen och antagandena kanske har ny retorik i dessa sammanhang menar Rubin, men de innehåller ändå samma grundläggande axiomer, vilket gör att de västerländska normerna och hierarkierna kring sexualitet reproduceras gång på gång (Rubin 1992: 275). Två av de tankedrag Rubin identifierar är just det hierarkiska systemet av sexuella värderingar och sexuell essentialism.

Prostitution är som framgått inte önskvärd i dagens vision om det framtida samhället. Det var det inte heller i 1930-talets folkhemsmodell. I folkhemmet

fördes en kamp mot asociala och avvikande beteenden som prostitution. Målet var att skydda samhället från "oönskade element". (Runcis 1998: 255). I en rapport från Befolkningsskatten 1936 anser man att arbetet med att minska prostitutionen och "allmänt taget den sexuella lösaktigheten" skall ges en framträdande plats i den "arvshygieniska och sociala omvårdnaden" av folket (SOU 1936: 59 s 107).

Ett exempel på viljan att uppfostra är det resonemang som förs kring barn och barnuppfostran. Winberg menar att unga pojkar idag inte längre tänker på att få leka *Ryska Posten* eller *Sanning och Konsekvens* när de blir ensamma med flickor. Istället menar hon att det finns "ganska märkliga förväntningar på vad ett möte med en kvinna kan betyda och innebära" och hävdar att det nuförtiden är "ord som analsex, gruppsex och läder och piskor" som upptar en del unga mäns tankar. Det finns vidare män och pojkar med en kvinnosyn där kvinnor uppfattas som "ständigt villiga kvinnosköten, som kan behandlas hur som helst, av hur många män som helst samtidigt". En orsak till denna kvinnosyn är pornografi. Det är därför viktigt att vuxna för fram "motbilder" till de "mytbilder" som finns. Föräldrar, lärare, politiker, poliser,

# SYNTTI

sociologer och forskare måste därför "sprida kunskaper och insikter om ett annat sätt att möta och uppleva sexualiteten" (Winberg 2002c).<sup>27</sup> När forskare och socialarbetare själva spekulerar hur man skulle kunna minska prostitution kan det låta så här:

*Om man genom information, diskussioner och personliga samtal i unga år kunde få killar och unga män att tycka att det var omanligt, omoget, ovärdigt och förlegat att köpa sex, skulle oerhört mycket vara vunnet. Här är naturligtvis även flickornas attityder viktiga. Hur är egentligen unga kvinnors syn på sexköp och sexköpande män? Det kan vara viktigt att flickor får lära sig hur de på ett "tilltalande" sätt kan förmedla en icke-accepterande hållning. Attraktiva, sexiga, självständiga tjejer gillar naturligtvis inte köpt sex. (Sandell m fl. 1996:255)*

Här är det inte bara vuxna som genom "information, diskussioner och personliga samtal" skall påverka män att inte vilja köpa sex, även unga flickor skall göra det – på ett "tilltalande" sätt.

Förutom viljan att påverka det "lilla livet" är dagens

policymakares attityd till de som anses måste uppfostras liknande folkhemmets. Här ovan har jag gett exempel på resonemang från högt uppsatta politiker, men det finns även andra som uttrycker en liknande inställning. I polemik med en skådespelare som undrat om feminister inte har "något liv" eftersom dessa ägnar tid åt att angripa skådespelarna för att de varit halvnakna på bild i tidningar för män, svarar skribenten Linda Skugge: "Nej, vi har faktiskt inget liv för vi måste passa er, läxa upp er och lära er hur man beter sig. Och ni är så himla många." Skugge anser att det är kvinnor som hon själv, feminister, som är "smarta", "läser på" och måste tänka på "utvikningsbrudarnas" och andras döttrar. Något som feministerna gör till skillnad från de kvinnor som vikit ut sig. Hon anser att "utvikningsbrudarna" borde skämmas och gå tillbaka till skolbänken där deras hjärnor kan "reaktiveras" (Skugge 2002). Krönikörer är ofta mer oreserverade och direkta än politiker när de uttrycker sig. En orsak till det är säkerligen själva krönikeformen med dess förväntade och accepterade skarpa och polemiska tilltal vilket gör att det kanske inte går att ta allt som skrivs ordagrant. Men just eftersom krönikören inte kommer att hållas ansvarig (pga den förväntade formen) menar jag att här kan samhällssentiment

uttryckas som annars är outtalade.

Jag frågade vad Hedvig ansåg om de feministiska politiker som hävdade att den nuvarande lagstiftningen är till för att skydda kvinnor:

### **Upplevelsen av kränkning**

Något som diskuterats är "den sociala ingenjörskonstens dilemma" (Hirdman 2000). Med detta avser man de kränkningar som medborgare utsattes för genom reformpolitiken. Jag har visat hur prostitutionspolicyn leder till en negativ situation för sexsäljare. Särskilt har informanterna uppgett att de känner sig kränkta. När jag frågade Anna om hur hon kände sig behandlad av samhället svarade hon:

*Som skit. Du pratade om kränkning förut. Man känner sig kränkt. Där har du kränkningen i prostitutionen. Att jag är straffad av samhället. Det är jag. Och kommer alltid att bli stämplad. Och där blir ju vi prostituerade kvinnor en svag grupp då, eftersom vi har ingen som representerar oss. Som Holland och England kör ju på hårt. Dom har ju då människor... Men här i Sverige vill de ju hela tiden stoppa det.  
(Anna)*

*Jag tycker att det är att omyndigförklara kvinnor. Jag började med det här jobbet när jag var 25 år, jag hade fött tre barn, bott ensam sen jag var 14 år. Jag visste mycket väl vad jag gjorde. Det är kvinnoförakt tycker jag. Att anse att bara för att du väljer ett annat yrke än vad Winberg skulle ha gjort förstår du inte ditt eget bästa. Det är som att jämställa kvinnor med små, små barn. Vi förstår alltså inte vårt eget bästa. Och det tycker jag är fruktansvärt kränkande. Och dom sista som ... männen har alltid sagt det.. bry inte deras lilla söta huvud... Men att kvinnor intar denna attityd, det tycker jag är förskräckligt. Det är skrämmande. Och det är illojalt. Och det är arrogant också. Bara för att jag väljer att se livet ur en annan synvinkel är jag nödvändigtvis inte dummare än Margareta Winberg och Segelström. Jag känner mig kränkt, alltså. Jag begär att bli trodd på mitt ord när jag säger att de här 15 åren var jag så lycklig och jag fick tillbaka min självkänsla. Och jag fyllde ut dom första 15 åren med det*



*som jag skulle fått i min barndom, bekräftelse, kärlek, bevis att jag dög. Det fick jag genom mitt yrke. Och det jag så himla glad för idag. Till och med fast det har gått nu snart 20 år [sedan jag arbetade]. (Hedvig)*

Just begreppen "minderåriga" och "omyndiga" är det fler som använder. I mina tidigare samtal med Nina har hon sagt att känner sig omyndigförklarad i och med den nya sexköpslagen. När jag frågar varför svarar hon:

*För att jag berättar att jag är hora. Och det tycker inte Inger Segelström och kompaniet att det är klokt. Eller hur? Omyndigförklarad för att dom har ju gjort den lag som dom har bestämt om och förberett utan experters hjälp! Och experter, det är vi horor som är! Du kan inte göra en lag om flygsäkerhet utan experters hjälp bara för att du sitter i riksdagen. Men varför kan du göra en om horsäkerhet om du inte är hora? Så jag känner mig som hora, sexarbetare, omyndigförklarad. Att dom går över huvudet på oss och försöker göra någonting som berör oss så mycket, utan att vi får säga vad vi tycker och bli tillfrågade. Då blir vi behandlade som minderåriga. (Nina)*

### **Barnlika medborgare och fria att göra de rätta valen**

Hur skall upplevelsen av kränkning förstås? Rabo som undersöker den svenska jämställdhetspolicyn ger en del ledtrådar. Hon menar att jämställdhetspolicyn kan få kvinnor att uppleva att "staten" bryr sig om dem och på så sätt lockas kvinnor in i utbildning som anses vara bra för nationen. En aspekt av detta är att kvinnor i större utsträckning är offer för statspolicy – de är lydiga medborgare som accepterar retoriken "det som är bra för nationen är bra för alla". Kvinnor representerar här symboliskt de barnlika medborgarna som behöver bli tillsagda vilka beslut de måste fatta för att kunna träda in i vuxenvärlden. En vuxenvärld som enligt Rabo är männens. Rabo menar också att kvinnor enbart är fria att göra de "rätta" valen inom jämställdhetspolicyn. Om kvinnor fortsätter att ihärdigt flockas till högre utbildningsområden där det finns färre karriärmöjligheter och lönerna är låga, då får de ta ansvar för sitt val och skylla sig själva (Rabo 1997:131).

Låt mig gå tillbaka till ovanstående citat från informanterna. Hedvig menar att policymakare omyndigförklarar sexarbetare och att de jämställer

# P A T T

kvinnor "med små, små barn". Nina känner behandlad som minderårig och omyndigförklarad eftersom policymakare gör saker över huvudet på dem som berör dem. Hon påpekar att sexköpslagen har kommit till utan att sexsäljarna varken blivit tillfrågade eller får säga vad de tycker om saken, något som inte skulle skett om det gällt en annan yrkeskategori. Dessutom känner hon sig omyndigförklarad när hon berättar att hon är hora. Hedvig säger att bara för att hon inte väljer samma yrke som Winberg skulle ha gjort så anses hon inte veta sitt eget bästa. Här är likheten till Rabos resonemang tydligt.

Kanske går det dock inte att göra en direktparallell mellan prostitutionpolicy med Rabos analys av utbildningspolicyn. För vilken (sexuella och relationella) vuxenvärld vill policymakare att de sexsäljande kvinnorna skall träda in i? Är det verkligen männens värld, som Rabo menar är fallet med utbildningspolicyn? Kanske är det snarare andra kvinnors vuxenvärld, men kvinnor från en annan del av samhället än sexsäljarna och med andra värderingar. Det är inte heller enbart kvinnor som är tänkta mottagare av policy och påverkan. En del riktas specifikt mot män. Som jag har visat vill man genom "information, diskussioner och personliga

samtal" få unga män att tycka att det är "omanligt, omoget, ovärdigt och förlegat" att köpa sexuella tjänster (Sandell m fl 1996:225). Denna grupp forskare och socialarbetare tror vidare att det på sikt är möjligt att avskaffa den "inhumna/omänskliga" sexhandeln om man bara "kunde få allmänheten generellt, och männen speciellt, att förstå att verkligt genuina, manliga män inte köper sex". Man sammanfattar det med slagordet: "REAL MEN DON'T BUY!" (Sandell m fl 1996:258. Kapitäl och engelska i original). Sexköpslagen och den senaste kampanjen mot prostitution och trafficking har som uttalat mål att påverka män.<sup>28</sup> Så frågan är om det inte även är männen som här behandlas som barnlika medborgare som måste uppfostras av (kvinnliga) policymakare. Kanske kan även detta förklara varför den sexualideologi som förespråkas inte är särskilt ny eller modern ur ett kvinnoperspektiv. De senaste åtgärderna mot prostitution riktar sig främst mot (heterosexuella) män vilka man uppfattar har ett ojämnt förhållningssätt till sexualitet och lust. Man förespråkar därför en mer traditionell kvinnlig sexualideologi som betonar ömsesidighet och trohet, snarare än en ideologi som skulle uppmuntra kvinnor att röra sig bortom denna typ av ramar.

Går det då att applicera Rabos påstående att kvinnor enbart är fria att göra de "rätta valen" på den svenska prostitutionspolicyn? När jag frågade Segelström vad hon ansåg om att sexsäljare kände sig kränkta och diskriminerade av policyn och policymakare svarade hon:

*Ja, alltså du, jag tror att det kan man inte komma åt, därför att vi tycker olika. Det kan man liksom inte.. alltså ibland måste man ta ställning i sakfrågan. Och det är klart att det alltid är så att det finns dom som har en annan uppfattning. Och det är inte annorlunda än annan lagstiftning. Det är ju samma sak när man kriminaliserar andra saker. Ska vi få en lag så måste man ta ställning. Parallellen tycker jag är hets mot homosexuella. Hela frikyrkorörelsen känner sig jättekränkta, därför att vi tar ifrån dom, anser dom, rätten av att bibeln är det som gäller. Vi har lagstiftat om att dom får inte kränka, om man ska hårdra det, homosexuella från talarstolen. Dom får inte vara emot och framföra åsikter som är straffbart. Dom känner sig jättekränkta, och det här är ju alltid det dilemma som man har som lagstiftare. (Inger Segelström)*

Segelström menar alltså att det hela handlar om att man har olika åsikter. Hon jämför här sexsäljares upplevelse av kränkning av samhället (att de inte har samma rättigheter som andra medborgare, blir föraktade mm) med frikyrkorörelsens upplevelse av kränkning för att de inte får kränka homosexuella. En, i mitt tycke, mer logisk analogi vore att jämställa frikyrkorörelsen med policymakare, och de homosexuella med sexsäljare. Detta eftersom samhälle och lagstiftare har till uppgift att försvara svagare grupperna mot kränkningar. En mer rättfram motivation och försvar till kränkningarna förs dock fram av en krönikör, som även adresserar andras ovilja att tala klarspråk:

*Jag är medveten om att prostitutionen tvingas gå under jorden med nuvarande lagstiftning. Jag är medveten om att det därigenom blir taskigare arbetsvillkor för de prostituerade. Men hur hårt det än kan låta så är det faktiskt meningen. Det är ett av syftena med lagstiftningen. Det är samhällets sätt att peka på vissa saker och säga: det där tycker inte vi är okej. Det kallas att avskräcka. Men det här törs ingen säga. (Ohlsson 2002)*

Ohlsson säger rakt ut att de "taskigare

arbetsvillkoren” som säljare får genom nuvarande lagstiftning är avsiktlig. Segelström är mer vag och menar att man inte “kan komma åt” att sexsäljare känner sig kränkta över samhällets behandling utan det är ett “dilemma” lagstiftare har. Låt mig ta ett annat exempel. Psykolog Hanna Olsson anser att sexköpslagen “bärs av en helt ny tanke, aldrig tidigare formulerad”. Nämligen den att en kvinnas kropp inte får utnyttjas – “inte ens om hon själv accepterar detta mot betalning”. Något som enligt henne innebär att kvinnliga sexsäljare för första gången jämställs med andra kvinnor (Olsson 1999). Varför just detta skulle innebära att sexsäljare och andra kvinnor därmed blir jämställda utvecklas inte. Jag vill dock likt Rabo hävda att kvinnor i Sverige enbart är fria att göra de “rätta” valen med sina kroppar, annars får de skylla sig själva. Detta trots att ett av fundamenten i den svenska jämställdhetsdiskursen är att kvinnor själva skall få bestämma över sina egna kroppar. Detta var även något informanterna själva ansåg. De tyckte, tvärtemot psykolog Olsson att de inte jämställdes med andra kvinnor i Sverige eftersom just de var fråntagna rätten att göra vad de ville med sina kroppar – att sälja sexuella tjänster.

### **Modernas kränkning av det gamla**

Men för att förstå den nästan nonchalanta inställningen till upplevelsen av kränkning hos sexsäljarna måste vi förstå en viktig del av folkhemmets sociala reformpolitik. Målet med folkhemmet var att skapa ett så gott samhälle som möjligt, och det samhället krävde “nya” människor. De måste vara socialt anpassade, moderna och demokratiska (Hirdman 2000:227). Men detta ansågs inte alla människor klara av, vilket innebar att staten ibland måste ta över, tala om för den enskilda individen vad som var bäst för henne och styra henne i rätt riktning. Ty även om man ansåg att människan i grunden var förnuftig så avvek hon ibland och då skulle staten (som hade den innestående klokheden) ta över (Hirdman 2000:232). Detta ledde bl a till steriliseringspolitiken och en av Runcis slutsatser är följaktligen att välfärdsbegreppet inte avsåg alla individer. De som saknade tillräckliga psykiska eller fysiska resurser och förmåga att hävda sina intressen omfattades inte (Runcis 1998). Söderblom identifierar just sexsäljarna som offer för den framväxande folkhemsstaten i mellankrigstiden. Denna grupp anser han utsattes för “grym oförätt” med hjälp av lösdriverilagen vilken ersatt reglementeringen i början av 1900-talet. Om kvinnorna inte anpassade

sig (och upphörde med att sälja sexuella tjänster) dömdes de till tvångsarbete. Han menar att användandet av lösdriverilagen var ett led i "funkisfolkets" självlegitimerande utpekande av avvikare som överskridit gränsen för det majoritetskulturen kunde tillåta. Genom repression skulle "de felande" tvingas till underkastelse och anpassas till de sedliga och arbetsmoraliska värderingar som rationella samhällsutvecklingen ansågs kräva. Man behövde flitiga och lydiga redskap för det gemensammas bästa (Söderblom 1992).

Detta spänningsförhållande mellan makthavare och subjekt i folkhemmet är vad Hirdman kallar för "inordningens problematik" (Hirdman 2000). Denna problematik menar hon inte var erkänd eller uttalad när utopisterna lade fram sina planer på att skapa social harmoni och ordna livet på det bästa sättet för människor. Problematiken har enligt henne två riktningar. En som är uppåt – någon vet hur saker och ting skall vara. Nedåt handlar det om hur "vetandet" ingriper i människors liv. Inordningen menar hon är "ovedersägligheter" med samma storhet som naturkrafter, vilket är något som bara galningar slåss mot (jämför Nina som säger att hon inte anses vara "klok" för att hon inte inordnar sig i policymakares uppfattningar) (Hirdman 2000:217).

De som inte kunde eller ville foga sig skulle tvingas till det. Hirdman citerar det rousseauska svaret på detta: "Detta innebär intet mindre än han ska tvingas till frihet" (Hirdman 2000:217 f). Den goda demokratiska staten måste helt enkelt ibland skydda människor mot sig själva (Hirdman 2000:99). Så psykolog Olssons påstående ovan, att sexköpslagen bärs av en tanke som aldrig tidigare formulerats, är kanske inte helt korrekt ur ett historiskt perspektiv. Frågan är även om hennes resonemang är nytt ur ett genusperspektiv. Att kvinnor har nekats rätten att göra vad de vill med sina liv och kroppar, med eller utan ekonomiska transaktioner inblandade, kan väl sägas ha skett genom historien.

Problemet för de sociala ingenjörerna under 1930-talet var alltså inte att en del individer kände sig eller blev kränkta av reformerna, liksom det inte heller verkar vara ett problem idag. Problemet ansåg man då vara den kränkning kvinnor redan utsattes för i form av den svåra och orättvisa situation de befann sig i; många barnfödslar, fattigdom, förtryck, och avsaknad av samhällsskydd. Reformerna var ett sätt att skydda kvinnorna från att bli kränkta. Kränkningen var alltså inte skyddet och hjälpen kvinnorna fick, utan deras redan underordnade ställning (Hirdman 2000:231). Och även här finner

# P E C A D O

vi en tydlig parallell till det resonemang dagens policymakare för. Det är prostitutionen som uppfattas vara kränkningar och övergrepp på kvinnor. Ja, till och med själva tanken att en del kvinnor skulle vilja sälja sexuella tjänster till män menar en del är ovärdigt ett modernt samhälle. Tidigare ordförande för ROKS, Angela Beausang, säger apropå diskussionen huruvida det är ett val för kvinnor att sälja sex: "Ingen kvinna vill bli prostituerad. Tanken, att det skulle vara en kvinnas val att bli prostituerad av män, är inte värdigt ett modernt samhälle" (Beausang 1999). Åtgärderna mot dessa (redan befintliga) kränkningar är därför befogade. Hirdman kallar detta för det modernas "kränkning" av det gamla, något som är nödvändigt i omvandlingens strukturellt kränkande process (Hirdman 2000: 232 f).

Det kan vara så att detta förhållningsätt inte har sitt ursprung i det socialdemokratiska folkhemmets tanketradition. Rothstein menar att den kollektivistiska demokratisynen (där enskilda individer får diskrimineras så länge syftet är gott nog) är en del av den mer övergripande svenska politiska kulturen (Rothstein 2000). Men det verkar åtminstone vara just i folkhemmet som attityden tydligast artikulerats och implementerats.

## **Hur diskurs och policy gjorts rådande**

Det finns nog en uppsjö av faktorer som medverkat till att den svenska prostitutionspolicyn och diskursen gjorts rådande. Här skall jag ta fasta på några förklaringsmodeller jag anser vara relaterade till den empiri och de paradoxer och frågeställningar jag presenterat: vissas röster har tystats, konsekvenser av den tredje maktdimensionen och horstigmat samt det jag kallar för ideologiseringen av synden.

### **Vilka röster hörs?**

Om vi ser policy som en "omstridd politisk plats" (egen översättning) som Shore och Wright menar, är det viktigt att undersöka vilka röster som hörs (Shore och Wright 1997: 15). Och det är frapperande hur lite av sexsäljares egna åsikter och uppfattningar finns med i prostitutionsutredningar och undersökningar gjorda av myndigheter. Det finns många exempel på säljares uppväxtförhållande, alkohol- och drogmissbruk, utsatthet för våld och negativa upplevelser av att sälja sexuella tjänster. Men ingenstans har jag

funnit deras åsikter. Man verkar inte ha kallat till någon hearing eller aktivt tagit kontakt med kända sexsäljare som engagerat sig politiskt eller uttalat sig i media. Inte heller verkar man uppfatta detta som ett ideologiskt eller metodologiskt problem.

Inte i någon av myndighetsrapporterna gjorda efter sexköpslagen har man intervjuat sexsäljarna. Socialstyrelsen anser t o m att de som "kanske allra mest" och direkt berörs av sexköpslagen är köparna. Man menar att det därför varit relevant att ha kontakt med köparna, samt ta reda på dessas uppfattning om prostitution. I rapporten finns därför två rubriker som rör dem: *Köparens åsikter om lagen* samt *Köparens tankar om kriminalisering*. Man har dock inte med någonting över huvudtaget om sexsäljarnas åsikter eller tankar om sexköpslagen. De finns inte heller listade som referensgrupp eller informanter. Varför man väljer att utesluta dessa finns inte motiverat (SoS 2000). BRÅ, som hade till specifik uppgift att undersöka vilka problem som uppstått i och med den nya lagen har inte alls undersökt sexsäljares situation. Detta är något man uppger, men motiverar inte varför (BRÅ 2000). Rikspolisstyrelsen är den enda myndighet som emellanåt utgår från sexsäljarnas perspektiv, även om man inte heller har haft sexsäljare som specifik

informatör. (RPS 2001).

De konferenser som hållits av myndigheter och NGO:s har inte haft med någon svensk person som säljer sexuella tjänster.<sup>29</sup> Inte ens anarkistiska grupper verkar vara intresserade av sexsäljarnas perspektiv eller arbeta tillsammans med dem i arbete mot prostitution. Istället vill man kontakta myndigheter och fråga vad de anser att man skall göra (Motkraft 1999).

Sexsäljare kommenterar och reflekterar själva över att deras röster inte hörs. När jag frågar hur Nina känner sig behandlad av feminister och kvinnorörelsen svarar hon:

*Jag känner mig inte alls behandlad! Det är just det som är problemet! [skratt] Vet du! Petra, egentligen...jag är inte behandlad! Det är ju det man vill, man vill bli behandlad. Och tagen hänsyn till. Så att dom inte går runt och tror att dom är dom enda kvinnor som finns i Sverige, för det är dom tuffa inte! Och dom ska inte kunna vilja att vi horor vi får inte vara med i nån feministisk rörelse, dom är dumma i huvudet alltså, det är inte klokt. Jag känner mig inte behandlad av dom. Jag tycker dom är blinda. Jag tycker det är otroligt, att*

*folk här i Sverige gå med på det. (Nina)*

Ett annat problem är att när sexsäljare väl uttalar sig så är det bara vissa saker de får säga, eller bara vissa som får uttala sig:

*Massmedia utnyttjar oss. Kvinnojourerna utnyttjar oss. Politikerna utnyttjar oss. Vi är med. Men vi får inte vara med och dela på kakan! Jag får inte gå upp och ställa mig i TV och säga: "Du, nu, jag är en prostituerad och jag ska jobba med det här i 10 år till. Så jag tycker faktiskt att jag skulle få registrera mig som en firma. Så jag kan åtminstone få köpa en kapitalförsäkring." Det får jag inte säga i TV. Men jag får gå fram och säga i TV: "Ja, jag har jobbat i 15 år som prostituerad, och jag är så trött, och jag mår så dåligt, och jag har fått så bra hjälp här nu med Procentret, och ja, jag är så tacksam att Inger Segelström drev fram den här nya lagen." [sägs med tunn, trött röst] (Anna)*

Flera informanter ansåg att man bara lyssnar på de som slutat sälja sex och tagit avstånd från detta. Dessa, menade en informant, får enbart komma med eftersom de hjälper politikerna i "häxjakten" på de

som fortfarande säljer sex. Vidare upplevde informanter att när det väl skrivs något utifrån sexsäljares perspektiv är det något negativt. Apropå att man omhändertar barn till sexsäljare frågade jag Maud vad hon har för inställning till att sexsäljare är mödrar. Hon svarade att de kvinnor hon känner har tagit hand om sina barn på ett mycket bra sätt. I vissa fall menar hon att de varit extra bra mödrar eftersom de haft bra ekonomi och inte behövt arbeta så mycket, och fortsätter:

*Så det... jag fattar ingenting. Det är, det rimmar väldigt illa som dom pratar alltså. Men det är klart, det är alltid dom som är dåliga som kommer fram. Det är aldrig dom som är bra. Det är ju så. Om det är nånting som skrivs i tidningar om, det är sällan det står nånting att det är bra. Det är ju katastrofer som det står om i tidningarna. Och det blir ju samma sak för oss. Det är ju alltid så. (Maud)*

Just denna negativa vinkling av deras erfarenheter har gjort att en del säljare har gett upp att ens försöka påverka policy. Karin beskriver ett möte där politiker och andra debatterade mot prostitution. I slutet ställer hon sig upp för att säga sin mening, men hon vill inte diskutera med journalisterna



efteråt, hon menar att det "blir ändå fel".

*Sen på slutet av debatten har jag rest mig upp. Det har blivit helt tyst vet du. Det var flera hundra personer i konserthuset. Men jag var så förbannad så jag tänkte att jag skiter i om jag känner hälften av dom, jag bryr mig inte om det. Men jag märkte då [efteråt] att det var såna som var framme, det var journalister som ville intervju mig och så, men jag sa att jag vet vilken inställning ni har, för det ser jag på er så det är ingen idé att jag ställer upp på en intervju för det blir ändå fel. (Karin)*

Andra informanter, som under decennier aktivt försökt påverka policymakare, kände sig så uppgivna över att allt de arbete de gjort inte lett någonstans att de inte längre ville vara med på intervjuer eller orkade inte göra motstånd på andra sätt. De berättade hur deras egna berättelser och åsikter inte kommit med i litteratur och utredningar, och hur kollegors berättelser som kommit med redigerats för bättre passa in i den politiskt korrekta bilden av prostitution. En informant ansåg att politikerna och antiprostitutionsaktivisterna nu, i och med sexköpslagen ha "ett sånt makalöst övertag" att det inte var "någon idé" att bilda organisation för

deras rättigheter.

Detta tolkar jag som vad Lukes har identifierat som ett av tecknen på den tredje maktdimensionen; en psykologisk anpassning av maktlöshets tillstånd som får individer i en underpriviligierad grupp att tänka och handla till sin egen nackdel, eller som till en följd av maktlöshetskänslan att sänka sin anspråksnivå (Lukes 1974). Röster hörs inte eftersom sexsäljare inte ens orkar försöka göra dem hörda. Även en informant som nyligen börjat sälja sexuella tjänster uttryckte något liknande när jag frågade varför hon inte överklagade beslutet att fadern till hennes barn fick hela vårdnaden. Hon "orkade inte hålla på och tjafsa", trots att hon nu fick träffa sitt barn betydligt mer sällan än vad hon önskade.

### **Horstigma**

En annan mekanism som bidragit till att nuvarande diskurs och policy gjorts auktoritär är sättet horstigmat fungerar. Det finns en underliggande politisk logik som underordnar kvinnor till män, menar Pheterson, och nyckeln till denna logik är "horstigmat". Denna beskrivs som en social kontrollmekanism som delar upp kvinnor i ärbara och fallna, bra och dåliga (Pheterson 1996). Kvinnors sexuella handlingar som är till för deras

# R P E X

egna sexuella eller ekonomiska intressen uppfattas inom den maskulinistiska hegemonins kontext som farliga, omoraliska, perverterade, oansvarliga och oanständiga. När bilden av horan är konstruerad på detta sätt disciplineras och delas kvinnor upp. Den tvingar en del kvinnor att konformera till oskuldshet, domesticitet och monogami och demoniserar de som överträder gränserna. Sexarbetare placeras därmed in i de dominerande diskurserna som avvikare och parior (Doezema och Kempadoo 1998: 5 f).

Att det existerar ett stigma kring horor och sexarbete i Sverige är något informanterna själva ansåg. Hedvig menar att "ett sånt yrke [sexarbete] stigmatiserar ju bara i sig själv" eftersom "det är så känsligt". Anna anser t ex att hon inte kan uttala sig för att det anses vara "fult" att vara prostituerad i Sverige och att de uppfattas som svaga människor och offer. En informant ville att fler gick ut och protesterade mot den svenska policyn, vilket inte gick eftersom staten ingjutit negativa värderingar kring horor:

*Det är ju det som fattas här i Sverige, vet du. Att fler sexarbetare vågar och ta steget ut. Och det är ju det staten har lyckats så bra med. Att*

*skrämja dom här svenska människorna ifrån att göra motstånd. Ordentligt med öppet ansikte. Dom har lyckats så bra. Dom har lyckats så fantastiskt bra med se till att det inte görs offentligt öppet motstånd. Till exempel genom att sätta dom här värderingar i huvudet på folk i så många år. Så att nu är vissa mammor är rädda att säga som det är för att dom har barn som går i skolan. Dom vill inte gå igenom det ena eller andra.*

- Vilka värderingar har satts i huvudet?

*Dom har satt värderingar som är falska. För att egentligen borde horor, vad heter det ... om folk skulle beundra nån, skulle man beundra horor. För horor är folk som verkligen kan tillfredställa sig själva sexuellt. Om inte annat. Och med värdighet också. Och kunderna.*

- Men vilka värderingar tycker du att svenska staten har gett?

*Dom har gett värderingar att vara hora det är smutsigt. Bara det räcker. Och jag är hora. (Nina)*

Jag har undrat varför myndigheter, feminister och andra inte arbetar tillsammans med sexsäljare (förutom de som tagit avstånd från prostitution).

Detta kan ha att göra med en aspekt av horstigmat. Det "smittar". Enligt Pheterson riskerar kvinnor som offentligt associeras med horor att själva få misstankar riktade mot sig, vilket gör att kvinnorörelser ogärna tar sig an de "riktiga" horornas frågor. Vilken kvinna kan när som helst bli anklagad för att vara hora. Ingen är immun, oavsett samhällsstatus eller i vissa fall faktiskt inte heller beteende. Om hon förnekar att hon är "hora", eller "horig" spelar dessutom ingen roll eftersom hon inte innehar definitionsprivilegium (Pheterson 1996:21). När inte feminister och policymakare samarbetar med sexsäljare faller det sig naturligt att de inte känner till dessas åsikter.

Ytterligare ett problem med horstigmat är att det är så pass ihärdigt och genomgående att personer som i vanliga fall solidariserar sig med utstötta grupper inte märker att de som råkar mest illa ut av prostitutionslagar är ofta sexsäljarna själva. Pheterson menar att prostitutionslagar (liksom giftermålslagar) förstärker, snarare än förbjuder, diskriminerande restriktioner av kvinnor. Detta eftersom lagarna är i maskopi med manlig kontroll över kvinnors sexuella, reproduktiva och ekonomiska beteende. En hora är dessutom en kvinna som inte "tillhör" någon man och står därför

utanför manligt beskydd. Därigenom blir hon ett lätt villebråd (Pheterson1996: 16 f). Detta tror jag har påverkat uppfattning av och attityd till de negativa konsekvenser lagstiftning och policy medför för sexsäljare. Som jag har visat har den svenska prostitutionspolicyn med dess lagar många olika negativa konsekvenser vilket inte verkar bekymra aktivister, skribenter och politiker. Nina demonstrerar detta när hon säger att feminister i Sverige är "blinda". Hon säger att det är som "att man behöver ta bort en tejp från ögonlocken från dem" för att "de ska se vad som händer här". Anna resonerar på ett liknande sätt om sexköpslagen. Lagar kring prostitution får främst negativ effekt för säljarna, inte köparna, vilket hon inte menar är något nytt. "Torsken" kommer alltid undan.

*Så att vad jag såg först då, i början på 90-talet [när man började diskutera sexköpslagen], det var ju rädslan som alla prostituerade hade: "Herregud, hur ska vi få in pengar?" För det var ju vårt levebröd. Samtidigt som prostituerade pluggade till yrken och försörjde sig på prostitution för att inte ta studiemedel, utan betala. Ska dom då bli straffade? Allihopa var ju nervösa: "Herregud, här kommer jag att få ett ordentligt yrke om nåt år, och så kommer jag*

*att åka fast med en torsk här. Ja, men då är ju jag ute. Vem vill ha med en före detta prostituerad att göra?" Torsken, han kommer alltid undan med lite böter – en klapp på axeln: "Det går bra – du var lite kåt...du vet det är så där ibland...". Men jag, horan, när dom får reda på att jag varit prostituerad i kanske 10 år, då kan jag lika gärna gå hem och lägga mig. Så hur du än vrider och vänder på det, så tycker inte jag att den här lagen skulle hjälpa någon människa. (Anna)*

Horstigmat finns dock även i andra länder, även de som har en annan policy kring prostitution. Jag vill därför diskutera ytterligare faktorer som jag menar gjort policyn auktoritär i just Sverige.

### **Synden ideologiserad**

Diskussionen om den svenska prostitutionspolicyn kan vara förvirrande då drivande politiker som Inger Segelström hävdar att sexköpslagen inte har någonting med sexualitet eller moral att göra. Hon anser att om det "varit en moralisk fråga hade riksdagen förbjudit hela prostitutionen mycket tidigare, för moralister finns det gott om i riksdagen". Istället handlar det enligt henne om jämställdhet och att sätta normer för hur de vill "att

kvinnor och män skall leva tillsammans i det här landet". Att män kan "köpa kvinnor" och "kvinnors kroppar" är fel (Segelström 2002). Winberg hävdar också att prostitution inte handlar om sexualmoral, eller ens sexualitet. Prostitution handlar istället om att "kvinnor och deras sköten används av män för att demonstrera sin makt" (Winberg 2002a). Andra tillstår dock att diskussionen om prostitution handlar om moral. Kommunals ordförande, Thörn, uppger att hon har funderat på om hon är gammaldags eftersom hon inte vill kalla prostitution för ett yrke eller att fackförbund skall arbeta för deras rättigheter, men kommit fram till att hon inte är det. Istället handlar det för henne om "värdighet, etik och moral" (*Kommunalarbetaren* 2002-05-06).

Hur skall detta motsägande resonemang förstås? Och vilken roll spelar termen "jämställdhet" i sammanhanget?

### **Moralfråga, "politics of ick", eller sexuell variation?**

Kulick skriver att han var förvånad över att kvinnor som skapade och aktivt arbetade för sexköpslagen ofta sade att den inte hade något att göra med moral. Till en början upplevde han det som oärligt och patroniserande men kom senare fram till att det verkade stämma. Ogillandet mot prostitutionen menar han är grundat i det som Carol Queen kallar

“a politics of ick” . Detta är en politik som baseras på antagandet att om man inte själv tycker om en viss form av sexuella relationer eller handlingar så är det omöjligt att någon annan skulle kunna tycka om det. Kulicks konklusion är därför att avståndstagandet från sexarbete faktiskt inte är moraliskt, utan känslomässigt (Kulick under tryckning a). Det finns exempel i det material jag granskat som tyder på detta. Kampanjledare Ekberg säger:

*Vi måste fråga oss, vad innebär själva prostitutionsakten? Vad innebär det att suga av en mans kuk fem gånger om dagen? Vad innebär det att bli tagen på bröstet? Vad innebär det att bli utsatt för penetrering fyra-fem gånger per dag? Skulle jag stå ut med det? Nej. Varför ska vi då tro att de här kvinnorna står ut med det? (Kvinnotryck 4/02)*

Ireen von Wachenfeldt, ordförande i ROKS, uttrycker en liknande inställning när hon frågar retoriskt: “Tänk dig själv. Skulle du ge upp ditt jobb – eller a-kassa – för att i stället gå på gatan eller ligga på en snuskig bordellsäng och där vara sexuellt tillgänglig för alla män som anser att de har rätt att hyra din vagina, mun eller anus, den tid det skulle ta dem att tillfredsställa sig.” (Wachenfeldt 2002).

En förståelse vad som ligger under “a politics of ick” kan vara ett av de tankedrag Rubin diskuterar och kallar för “avsaknad av förståelse om en godartad sexuell variation”. Sexualiteten i de flesta tankesystem menar hon förväntas anpassas till en enda standard, ett enda sexualideal. De flesta personer misstar därför sina egna sexuella preferenser för universella system som borde, eller kommer att, fungera för alla andra (Rubin 1992:283). Jag tror också att det kan handla om att man förstår ordet “moral” på olika sätt. Ordet “sexualmoral” har en negativ klang och kanske skulle man få tydligare diskussion om använde det mindre värdeladdade ordet “sexualideologi”. Men jag skulle även vilja föreslå ytterligare en förklaringsmodell. Genom att hävda att det inte handlar om sexualmoral (vilket uppfattas som något negativt) utan jämställdhet (som är positivt laddad) kan man lättare skapa och upprätthålla en förhärskande diskurs med dess vidhängande hegemoniska världsbild.

### **Hegemoni och förhärskande diskurser**

Att prostitution är något negativt och del av mäns våld mot kvinnor ses idag i Sverige som något självklart. Och när en ideologi framställs som självklar, naturligt eller sunt förnuft, placeras den

bortanför diskussion och en viss hegemonisk världsbild kan fortleva (Shore och Wright 1997:24).

Argumentation som hänvisar till en "självklarhet" finns det exempel på i många nivåer av den svenska prostitutionsdiskursen. "Ingen känslomässigt normalt funtad och samhällsorienterad människa tror att prostitution är ett avtal mellan två jämbördiga parter" skriver en krönikör (Weigl 2001). En annan skriver: "För mig är prostitution inte särskilt komplicerat. Det är bara nåt man inte ger sig i lag med. Eftersom det varken har med riktig sex eller med kärlek att göra." (Malmberg 1999). Forskare och socialarbetare menar att sexhandeln i ett patriarkalt samhälle på ett övergripande plan "naturligtvis" är ett uttryck för den ojämlika maktfördelningen mellan män och kvinnor (Sandell m fl 1996:160).<sup>30</sup> Segelström svarar så här när jag frågar varför hon engagerade sig just i frågan om prostitution och hur tankarna kring detta väcktes:

*Det här...det här var liksom så självklart på nåt vis. När kvinnorörelsen kunde samlas gemensamt kring att starta hela det stora arbetet, som gjorde att vi startade kvinnojourer och kvinnohus runt i hela Sverige, både med det inledande arbetet som både Maria Pia*

*Boëthius gjorde, men även Karin Alfredsson gjorde med sin bit då, så var det, alltså det var så naturligt i hela arbetet vad gällde våld mot kvinnor. Det fanns ... det var aldrig ifrågasatt nånsin. (Inger Segelström)*

Personen som varit en av de mest drivande i prostitutionsfrågan i riksdagen har alltså aldrig ifrågasatt att arbetet mot prostitutionen är en del av arbetet mot mäns våld mot kvinnor. Det är bara "självklart" och "naturligt".

Under den andra paradoxen har jag visat hur andra länders policy bemöts. Där är det tydligt att policymakare uppfattar den utländska policyn och inställningen till prostitution negativ. Man kallar den för "obehaglig", "kvinnoförnedrande", "oroväckande", "djupt chockerande" och "oacceptabel". Det menar jag är ett annat exempel på hur den svenska ideologin framställs som det självklara, det sunda förnuftet och det naturliga – även om det är mer antytt och indirekt.

Förhärskande diskurser fungerar dessutom enligt Shore och Wright genom att sätta upp referenstermer och genom att inte erkänna eller marginalisera alternativ, något jag menar sker

genom den retorik som förekommer i prostitutionspolicyn (Shore och Wright 1997: 18). Detta gäller de ovan nämnda epitet som ges andra länders policy, men även diskussionen huruvida prostitution är ett "arbete" eller inte. Här sätter policymakare upp referenstermer och menar att som i de andra länderna kalla försäljning av sexuella tjänster för ett yrke är "cyniskt", "bisarrt" och "absurt". Istället är det ett "tillstånd", något som kvinnor "drabbas av" eller en mans "onanistund". Genom denna definition styrs diskussionen om prostitution, vilket i sin tur får konsekvenser för policyn.<sup>31</sup> Så orsaken till varför andra länders policy bemöts med sådan negativitet och emfas, kan ha att göra med att man försöker bibehålla en hegemonisk världsbild och göra den svenska radikalfeministiska diskursen om prostitution förhärskande. Men om man tidigare kunnat hänvisa till en naturlighet baserad i naturen, biologin eller psyket, tror jag inte att det låter sig göras längre, åtminstone inte från politiskt håll. De senaste decenniernas samhällsvetenskapliga (och delvis feministiska) kritik av vetenskapens roll i att patologisera sexuella "avvikelser" har omöjliggjort det. Jag tror att man därför tillgripit ett annat redskap.

### ***Från synd till medikalisering till ideologisering***

Flera forskare hävdar att det skedde en medikalisering eller patologisering av "synden" i slutet av 1800-talet och under 1900-talet. Foucault uppfattar 1800-talets uppmjukning av sexualmoral i relation till framväxten av mer sofistikerade maktmekanismer. Vetenskapsdisciplinerna tog över prästernas roll och de "avvikande" klassificerades och fick psykiatrisk och sexologisk behandling (Foucault 1980). Rubin menar att personer som bryter mot sexuella normer straffas och hålls långt nere i det hierarkiska systemet av sexuella värderingar genom psykiatriska termer (Rubin 1992). Ullerstams hypotes är liknande. Han vänder sig mot uppfattningen att sexuella avvikelser är psykopatologiska fenomen, och menar att den inställning som gör anspråk på att vara vetenskaplig i själva verket är en imitation av teologers och juristers uppfattning om vilka sexuella beteenden som är syndiga respektive brottsliga. Det enda som skett är att man ändrat etiketten (Ullerstam 1964:5). Det framväxande välfärdssamhället menar han har medgivit könsnjutning för människor med "sunda" behov och erotisk njutning har blivit ett privilegium "för människor med på ett visst sätt beskaffade heterosexuella behov" (Ullerstam 1964:13).

# P E C A D O

Jag tror att just denna kritik gjort det omöjligt för dagens policymakare att använda sig av argument mot prostitution som uttryckligen hävdar att det finns en "sund" respektive "osund" sexualitet. Man använder ogärna medicinska etiketter eftersom detta skulle vara för lätt att angripa. I den mer psykoanalytiskt inriktade diskursen om prostitution tenderar man dock, föga förvånande, att patologisera personer som engagerar sig i handel med sexuella tjänster. En psykoanalytiker, Eva Basch-Kåre, anser att det är ett "uttryck för en allvarlig psykisk skada" att sälja sex i ett "välmående" land som Sverige eftersom hon anser att kärlek och sex hör ihop hos den "någorlunda psykiskt sunda människan" (Ottar 1992). Den psykoanalytiska diskursen är dock marginell i policysammanhang och även om argument som hänvisar till känslomässig skada förekommer när man hävdar att merparten av kvinnor som säljer sex har varit utsatta för sexuella övergrepp är det inte ett huvudsakligt argument.<sup>32</sup> Istället använder man sig av en ideologisk retorik: prostitution är ett brott mot jämställdheten. De som för en mer utvecklad radikalfeministisk argumentering tar dessutom uttalat avstånd från essentialistiska förståelser kring sexualitet. Vänsterpartiet betonar

att det inte finns något "naturligt" med hur sexualitet och kön förstås (Vänsterpartiets principprogram 1997).

Men även om man använder sig av ideologiska resonemang så är det viktigt att identifiera att det som fördöms respektive förespråkas inte är något nytt. I prostitutionspolicyens underliggande sexualideologi fördöms sexualitet utanför en fast parrelation samt sexualitet utan kärlek, "gemenskap", "genuin närhet", "innerlighet" etc. Detta är komponenter man anser saknas i prostitutionen. Men även om vi lämnar diskussionen om den underliggande sexualideologin åt sidan och enbart betraktar prostitution som fenomen så är även detta något som tidigare bekämpats och fördömts, även långt tidigare än 1930-talet. Tillfälliga sexuella förbindelser som innefattar ekonomiska transaktioner har inte accepterats av samhället. Förvisso har det uttalade fördömandet och restriktioner tidigare främst riktats mot kvinnor som säljer sex (jämfört med idag när det sker mot männen som köper sex), men de sexual-ekonomiska handlingarna man vill skall upphöra är desamma. De handlingar som tidigare uppfattats som en religiös synd och senare som en patologisk avvikelse anses nu alltså vara ojämförbara. Jag vill



därför hävda att synden under slutet av 1900-talet har ideologiserats. Ideologiseringen gör att man nu kan fördöma och kontrollera samma sexuella beteende hos medborgarna som tidigare, men med ny retorik. Här kommer den radikalfeministiska ideologin till pass. Prostitution definieras som mäns våld mot kvinnor och mäns våld mot kvinnor anses vara ett uttryck för mäns makt över kvinnor. "Synden" är nu ojämlig och "passar inte" i ett "jämfäst" och "modernt" samhälle. Ideologerna och policymakarna har därmed övertagit prästernas och vetenskapsmännens roll.<sup>33</sup>

En av informanterna resonerar själv i samma banor:

*Det värsta kvinnorörelsen gjort mot oss är att dra ner rullgardinen för öppenheten. Man får bara säga "Ja, jag var förledd" om man skall uttala sig om prostitution. Det blir en ny syndabekännelse. Det är som i kyrkan, man måste avlägga en fullständig syndabekännelse. Det är precis parallellt till syndabekännelsen som förr i tiden. Först var det prästerna, nu är det feministerna. (Berta)*

### **Symboliska meningar**

Att sexköpslagen inte är effektiv när det gäller att

minska eller att få prostitutionen att upphöra helt är policymakare medvetna om. En del tillstår också som jag visat att den får negativ effekt för sexsäljare. Det argument som framkommer då denna kritik framförs är att sexköpslagen är nödvändig eftersom den är en "markering" eller "signal". Winberg anser att kriminalisering av kunderna inte löser frågan om prostitution, men är "en tydlig signal om att samhället inte accepterar att kvinno- och barnkroppar ses som handelsvara" (Winberg 2002a). Några folkpartister anser att kriminaliseringen "är en viktig signal från samhällets sida att könsköp inte hör hemma i ett jämfäst samhälle" (Irhammar och Thurdin 1997). Ytterligare andra menar att sexköpslagen har en "tydlig moralisk dimension" utöver effektivitetsargumentet eftersom samhället på detta vis markerar att det "är fel att utnyttja en annan människa även om man betalar för det" (Dahlberg 2000).

Jag vill dock gå bortom vad policymakarna själva hävdar att "markeringen" och "signalen" är till för och ge min syn på vilken symbolisk mening inte bara sexköpslagen har, utan även den övriga prostitutionspolicy. För som Geertz tror jag att en analys av disharmoni och motsägelser kan ge en

djupare förståelse av samhället (Geertz 1993). Konflikten (eller i detta fall paradoxerna) står för något särskilt, den bär på symboliska innebörder.

### **Nationellt identitetskapande**

Rabo menar att svensk jämställdhetspolicy är en av de få saker som idag kan användas som något att vara stolt över och skapa en föreställning av svenskhet. Det är dessutom ett ganska tryggt ämne att diskutera eftersom det inte är befläckt med de misslyckanden som är associerat med den traditionella välfärdsstaten (Rabo 1997: 132). I Sverige upplevde man till slutet av 1980-talet att välfärd var en svensk uppfinning, den bästa och mest naturliga i hela världen. Även om andra hade liknande välfärdspolitik, som Norge och Danmark, så var Sverige ändå inspiratörerna och ursprunget (Rabo 1997: 109). Kulick menar att det finns flera relaterade självbilder om svenskhet som är viktiga och ihållande. Dessa har utvecklats sedan 1930-talet men särskilt stärkts under 1960- och 70-talen och är sammanlänkade med hela folkhemsidén. Förutom bilden av svenskar som neutrala och internationalistiska finns det en bild av moralisk rättfärdighet. Det starka motståndet mot Vietnamkriget, den svenska regeringens stöd till Kuba, Allenderegeringen i Chile och ANC i Sydafrika

(samt vad svenskar ansåg vara en ovanligt generös immigrantpolicy) gav en hel generation svenskar en känsla av att svenskar var mer politiskt medvetna, humana och moraliska än vad andra nationer var. Denna självbild hamnade dock i kris när den svenska ekonomin gick ned, neutralitetspolicyen ifrågasattes och välfärdsstaten började nedmonteras. Kulick menar att sexköpslagen till stor del är en respons på Sveriges inträde i EU. En av hans hypoteser är att om EU kan ses som en politisk kropp så vill Sverige vara den kroppens samvete. Han menar att man genom sexköpslagen faller tillbaka på den välkända rollen att främja en viss moralisk hållning till de som ännu inte uppnått dem. Genom att identifiera vissa ämnen som moraliskt entydiga (som prostitution), och genom att "ta ställning", kan Sverige porträttera sig själv som en slags "moralisk fyr" som andra kan tänkas vilja följa (Kulick under tryckning a; b).

Rabo resonerar om jämställdhetspolicy mer generellt och Kulick mer specifikt om sexköpslagen. Mellan dessa områden finns det jag undersöker, prostitutionspolicyen och i det material jag har undersökt är det tydligt att Sverige strävar efter att vara ett moraliskt föredöme för övriga medlemsstater i EU. Som jag visat vill man påverka

andra länder att röra sig i samma riktning som den svenska policyn, inte tvärtom. En grupp EU-parlamentariker skriver att Sverige har mycket att tillföra med sin politik och "goda argument" och att den utveckling man ser på många områden i Sverige har man "all anledning att vara stolta över" (Andersson m fl. Odaterad b). Segelströms förklaring till varför Sverige och andra länder går åt olika håll när det kommer till prostitutionspolicy är också talande: "Men vi har kommit längre än resten av världen. Och det gör vi ju för att vi utnyttjar våran rösträtt idag, och vi behöver som sagt bara få med en schysst man och så har vi majoritet. Därför går vi nu före i Europa och resten av världen" (Segelström 2002).

Även en av informanterna menar att orsaken till att kritik mot den svenska prostitutionspolicyn inte får komma fram har att göra med den svenska moraliska rättfärdigheten. Och även hon placerar diskussionen i en EU-kontext.

*Men det [kritik mot prostitutionspolicyn] får inte komma fram. Och det här är ju typiskt svenskt också. Vi måste bryta den trenden i Sverige, vi måste kunna attackera och politikerna måste kunna ta åt sig. Om vi tar*

*ROKS här som exempel, måste kunna ta åt sig kritik: "Du det här är fel." "Ja, men allt kan inte vara fel" säger dom då. Ok, men då kan vi diskutera om det. Öppen diskussion! Vi tar fram fakta. Nä, det vill dom inte göra. Och det är det jag tror att EU är lite arg på Sverige för. Vi är det på lite andra grejer med va: "Vi är bäst, vi kan allt." (Anna)*

Jag tror alltså, i likhet med Rabo och Kulick, att prostitutionspolicyn är något som idag används för att skapa eller symbolisera svenskhet och att i denna svenska självbild ingår en föreställning av moralisk rättfärdighet. Men jag tror att detta inte enbart ska ses i relation till EU, utan även till resten av världen. Segelström (ovan) anser att Sverige har kommit längre än resten av världen. Socialdemokratiska kvinnoförbundet anser att de svenska kvinnorna "har ett stort ansvar gentemot våra systrar runt om i världen". En av de stora frågorna för s-kvinnorna är just den svenska prostitutionspolicyn (S-kvinnornas hemsida. Internationellt.). En centerpartist anser också t ex Sverige har "särskilt goda förutsättningar" att bistå Östtimor i jämställdhetsfrågor där kamp mot prostitution ingår (Andersson 2001).

# R P E X

En annan orsak till varför jag tror att policyns symboliska mening inte bara skall ses i relation till inträdet i EU är att man i Sverige har diskuterat prostitution och kriminalisering av sexköpare i dessa termer decennier innan det var aktuellt med svenskt medlemskap. I en debattbok från 1972 skriver tidningsredaktör Tore Winqvist att man vill inte, liksom "ingen enda dagstidning som yttrat sig, socialistiska, liberala eller konservativa" ha det likadant som i Västtyskland där prostitutionen är "mer eller mindre legaliserad" och "växer stadigt" (Winqvist 1972: 41).<sup>34</sup> Dessutom, som jag visat, är också den nuvarande prostitutionspolicyen ett resultat av aktivism på flera olika nivåer som förts sedan 1970-talet. Redan då föreslog feminister att sexköpare skulle kriminaliseras (Garpe och Osten 1977). Men det går att gå ändå längre tillbaka i tiden. I befolkningskommissionens betänkande från 1936 ansåg man att man framförallt måste minska kundkretsen för att prostitutionen skulle minskas (SOU 1936: 59 s 103). Jag vill därför även diskutera andra symboliska meningar policyn kan ha.

## Trygghetskapande

### *Dominoteorin och förkroppsligande av rädsla*

Kulick försöker förstå vad fokuseringen på prostitution kan ge svenska politiker, policymakare och

journalister (Kulick under tryckning b). Han tycker det är märkligt att man identifierar prostitution som ett stort problem när det är så få som säljer sex i Sverige och att man lagstiftar mot det på ett sätt som står i motsättning till övriga trender i EU. Hans konklusion är att prostitution är en metafor för Sveriges relation till EU. I media porträtteras sexsäljare som att de förkroppsligar just de kvalitéer som man är rädd kommer att karaktärisera Sverige i relation till EU – som ett litet svagt och oskyldigt offer som hotas att bli exploaterat av en smutsig maskuliniserad utlänning som EU. Kulick ger exempel på hur media åren innan folkomröstningen var fylld av rapporter som varnade svenskar om att öststatskvinnor skulle invadera landet. Vidare ansågs det finnas en pro-prostitutions lobby som var mäktig och finansierad av en ondskefull "internationell sexindustri". Man spelade på skrämmande bilder av att Sverige var penetrerad på alla fronter.

I min undersökning av sexköpslagens förarbeten har jag identifierat ett av de förekommande tankedragen som "dominoteorin" om sexuell fara, vilket är likt Kulicks resonemang (Östergren 2000). Rubin menar att det upplevs finnas en gräns mellan ordning och kaos och en rädsla över vilka fasansfulla

saker som skulle hända om en "otäck" sexualitet skulle falla samman. En annan manifestation av dominoteorin är att även när man anser att en viss aktivitet i sig är ofarlig kan den förbjudas därför att den anses "leda" till något annat som anses vara hemskt och farligt (Rubin 1992). Detta tankedrag finns det flera exempel av när det gäller övrig prostitutionspolicy. Man anser att det i vissa europeiska länder existerar internationella prostitutionssystem för organiserad kvinnohandel som inbringar enorma inkomster till "skrupelfria maffia/gangstersyndikat". En legalisering skulle innebära att dessa fick "ännu friare ramar att operera och expandera inom" och gränserna kring olika typer av prostitution skulle efterhand "suddas ut", även vad gäller barnprostitution, eftersom "[g]ränslöshet föder gränslöshet" (Sandell m fl 1996:243). Thörnell menar att det finns en "ökad internationalisering på olika områden och ökad rörlighet". Detta innebär att det finns en risk att den svenska allmänna inställningen till prostitution skulle ändras – den skulle bli mer lik andra europeiska länders och få till konsekvens att prostitution "normaliseras" i Sverige. Utredaren skriver att Sverige därför "kan sägas stå vid skiljevägen när det gäller förhållningssättet till prostitution – att släppa de destruktiva krafterna lösa eller att kraftigt

markera att detta är oacceptabelt och oförenligt med vårt lands kultur" (SOU 1995:15 s 226ff). Denna rädsla för invadering utökas till att gälla mer än bara hot från andra nationer för en del. När Ohlsson diskuterar termen sexarbetare upplevs det till och med som om "Världsrymden anfaller":

*Och det är uppenbarligen så, att när man släpper det där ordet [sexarbetare] innanför tröskeln, och man vänjer sig vid det, man börjar använda det utan att vare sig himla med ögonen eller dra på munnen, då följer tankegodset med. Då är det inte längre frågan om ett språkbruk. Det är frågan om en idé. Det gör mig illa till mods. Det är som Världsrymden anfaller. (Ohlsson 2002. Kursivering i original)*

Så min slutsats är liknande Kulicks, att det finns starka drag av rädsla för invasion på ett nationellt plan, även om jag menar att det inte enbart är EU som upplevs som ett hot. Prostitutionspolicyn kan därför ses som en trygghetssymbol, något som kan skydda Sverige från hot utifrån.

#### **Hot och våld mot kvinnor**

Prostitution uppfattas utgöra ett hot även på andra

# P A T T

plan än det nationella. En legalisering skulle kunna medföra att bordeller blev grannar till dagis och skolor och ett "etablerat inslag i stadsbilden". Vidare skulle arbetslösa kvinnor kunna tvingas av arbetsförmedlingen att sälja sex, erbjudas starta eget kurser eller en utbildning inom området (Olsson-Olby 2001).

Det är inte heller bara Sverige som upplevs penetrerad på alla fronter. Ett vanligt förekommande argument mot prostitutionen är att den anses innehålla (ovälkommen och passiv) fysisk penetrering av kvinnors kroppsöppningar vilket uppfattas vara något negativt och skadligt. I tidigare citat har jag visat hur kampanjledare Ekberg anser att "bli utsatt för penetrering fyra-fem gånger per dag" inte är något som kvinnor kan stå ut med (Kvinnotryck 4/02). ROKS:s ordförande vill att läsaren skall reflektera om hon skulle kunna tänka sig att ge upp arbete eller a-kassa för att ligga på en "snuskig bordellsäng" och vara tillgänglig för män som vill hyra hennes "vagina, mun eller anus" (Wachenfeldt 2002). Andra motståndare till prostitution nämner just penetration som ett negativt moment. Medlemmar ur Nätverket mot porr och prostitution anser att kvinnor som säljer sex ofta mår fysiskt illa, "vilket inte är svårt att förstå om man

inser hur många gånger per dag de penetreras" (Berg m fl 2002). När Eek argumenterar mot prostitution ställer hon en retorisk fråga och undrar: "Skulle det vara okej om det var din kropp, dina kroppsöppningar eller din själ som skulle penetreras för pengar" (Eek 2002). I ett argument mot prostitution uppger de tidigare redaktörerna för tidningen *bang*, Petra Ulmanen och Ulrika Westerlund, att kvinnor mår dåligt av sexuella handlingar som de egentligen inte har lust med eftersom det handlar om "att låta sig penetreras". Detta till skillnad från att t ex städa när man inte känner för det (Ulmanen och Westerlund 1999).

Här kan man diskutera hur det kommer sig varför man verkar uppfatta penetration som en passiv (icke-) handling från kvinnans sida och varför man föreställer sig att prostitution enbart involverar fysisk genital aktivitet och inget annat, men ovanstående resonemang visar vikten av att undersöka symboliken ur ett genusperspektiv. Vi måste även komma ihåg vad mer som skedde i början av 1990-talet. Man diskuterade inte bara Sveriges inträde i EU – riksdagspartierna började även införa kvoteringspolitik. Detta medförde att fler kvinnor blev riksdagsledamöter och kvinnor fick ökad makt inom partierna. Under denna period gick

kvinnor samman över partigränser och började skriva motioner i kvinnofridsfrågan.<sup>35</sup> Segelström säger dessutom att orsaken till att sexköpslagen gick igenom är intimt sammanlänkad med socialdemokraternas kvoteringspolitik. Majoritet för sexköpslagen uppstod när det blev varannan kvinna på ledande positioner. De kunde då rösta för sexköpslagen och få den att gå igenom, trots att partistyrelsen var emot förslaget. Allt som behövdes enligt Segelström var att få med "en schysst man" så fick man majoritet. Därför lobbade socialdemokratiska kvinnorna innan kongressen mot några viktiga män som kunde gå upp i talarstolen och stödja sexköpslagen (Segelström 2002). Och när socialdemokraterna internt var för lagen var det enkelt att få igenom den i riksdagen. Vänsterpartiet, med sin uttalade radikalfeministiska politik, var redan för den, liksom miljöpartiet, och tillsammans fick man majoritet.

Sexköpslagen ingick dessutom i Kvinnofridspropositionen vars uttalade syfte var att öka jämställdheten mellan kvinnor och män genom att minska mäns våld mot kvinnor (de övriga åtgärderna i reformen riktades mot misshandel i en relation, sexuella trakasserier på arbetsplatsen och könsstympning). Eftersom prostitution uppfattas

vara en del av mäns våld mot kvinnor så är det kanske inte så underligt om en välfärdsstat som Sverige ser det som sin uppgift att försöka eliminera den. Men om vi inte accepterar den radikalfeministiska definitionen och dessutom ifrågasätter den underliggande essentialistiska förståelsen av manlig sexualitet, vad kan då framkomma?

#### ***Kulturellt föreskriven resonemangskedja***

Vance menar att finns en kulturell mytologi kring manligt sexuellt våld som påverkar kvinnor på flera sätt. Manlig lust framställs som okontrollerbar, aggressiv och något som lätt antänds av kvinnlig sexualitet och begär. Eftersom kvinnligt begär uppfattas orsaka manliga attacker så kan den inte visas öppet, varken privat eller offentligt. Genom vad hon kallar för en "kulturellt föreskriven resonemangskedja" blir kvinnor således förmyndare för mäns beteende. I den traditionella överenskommelsen mellan män och kvinnor skulle män beskydda dem om kvinnorna vara "goda", det vill säga sexuellt försiktiga. Om de bröt mot detta kunde män förgripa sig på dem. (Jämför här mitt tidigare resonemang om horstigma). I denna typ av system försöker kvinnor begränsa båda sin egen och mäns sexuella impulser. Detta medförde att

1800-talets feminister utvecklade asexualitet som ett positivt val för kvinnor – genom kvinnlig passionslöshet och manlig återhållsamhet skulle man utmana manliga sexuella privilegier. Men den andra vågens feminism krävde istället sexuell självständighet för kvinnor, menar Vance, och kvinnor fick därigenom ett minskat manligt "beskydd". Eftersom detta skedde inom en patriarkal struktur fick det dock många kvinnor att känna sig mer exponerade och sexuellt sårbara.

Vance menar att en del feministiska analyser av sexualitet följer dessa drag i allmänskulturen och därför understryker man kvinnors utsatthet för mycket. Som exempel tar hon den amerikanska anti-pornografirörelsen vilken hon menar på ett sätt bekräftar de stora dragen i det gamla genussystemet. Den dominerande kulturella ideologin exploaterar hotet om sexuell fara för kvinnor och anti-pornografirörelsen svarar med att kräva sexuell trygghet genom att försöka kontrollera offentliga uttryck för manlig sexualitet. Kvinnor har alltså tvingats till ett slags köpslående som får konsekvenser både för den feministiska sexualpolitiken och för hur det privata livet inordnas (Vance 1992).

### ***Kvinnofrid***

Analogt med Vances resonemang tror jag att den svenska prostitutionspolicyn delvis är kvinnliga policymakares försök att kontrollera offentliga manliga sexuella uttryck – i syfte att skydda kvinnor från den underliggande och uttalade förståelsen av den manliga sexualiteten som aggressiv, lättantändlig och okontrollerbar. Se bara på den sexuella (pentrations-) fara prostitution uppfattas utgöra för kvinnor och om jag visat tidigare har man en essentialistisk förståelse av den manliga sexualiteten som aggressiv (Östergren 2000). Man försöker därför att med olika strategier försöka stävja den manliga sexualiteten (även om man inte teoretiskt accepterar den underliggande förståelsen av hur mäns sexualitet fungerar, eller anser att kvinnor måste begränsa sin egen). Prostitutionspolicyn blir därmed ett sätt att försöka skapa trygghet och säkerhet för kvinnor på ett symboliskt plan och eftersom policyn har ett sådant starkt symbolvärde spelar varken inkonsekvenser eller negativa konsekvenser någon roll. Det spelar ingen roll att vissa kvinnor kränks och far illa eftersom syftet är att "rädda" majoriteten kvinnor. Det spelar inte heller någon roll om ny lagstiftning är svår att använda eller inte får någon effekt. Inte heller är motsägelserna i de ideologiska



diskussionerna vidkommande, eller att det empiriska underlaget för teoribildning enbart inkorporerar viss heterosexuell prostitution. En lösning, även om den är symbolisk, som adresserar en sådan stark och underliggande rädsla hos alla kvinnor som att bli utsatt för manligt sexuellt våld överskuggar detta. Det är viktigare att försöka skydda majoriteten kvinnor från (det uppfattade) manliga sexuella våldet i form av prostitution, än att ge rättigheter åt det fåtal som försörjer sig på verksamheten, föra en konsekvent ideologisk diskussion eller skapa lagar som får reell effekt.

Vi måste också komma ihåg att ur ett kollektivt perspektiv uppfattas de som far illa (sexsäljarna) ha gjort ett felaktigt val, och får därmed skylla sig själva. De har ju, teoretiskt sett, en möjlighet att välja den "andra sidan" och på så sätt möjlighet åtnjuta de privilegier kvinnor som gör de "rätta valen" har i Sverige – det vill säga få det skydd jämställdhetspolitiken ger. Kanske är det t o m så att kvinnor som säljer sex inte enbart uppfattas som offer, utan även som kollaboratörer till den manliga överhögheten och våldet? Att kvinnor inte behöver vara toleranta mot sexsäljare och deras fackliga kamp har motiveras med att prostitution är ett hot mot kvinnor och deras kamp för frigörelse.

Sexsäljare är att betrakta som strejkbrytare i den kampen (*Vår Bostad* nr 4 1979).

Fördömandet av den utländska prostitutionspolicyn kanske således handlar om mer än ideologiska olikheter eller skapandet svenskhet och nationell identitet. Det handlar om att man faktiskt tror att den utländska policyn kommer att få direkta psykiska och fysiska konsekvenser för kvinnor både i Sverige och i andra länder. Det handlar om den rädsla eller skräck som kvinnor upplever inför hotet att bli utsatta för mäns sexuella våld. Detta måste man till varje pris och med alla medel försöka motverka.

Jag hävdar alltså att svensk prostitutionspolicy har att göra med att symboliskt försöka skydda kvinnor från mäns sexuella våld. Men detta sker inte som tidigare enbart genom att lita till mäns godtycke, utan även att andra kvinnor handlar. Och tack vare kvinnorörelse och kvoteringspolitik är detta är något som idag kan verkställas från parlamentarisk nivå. I enlighet med folkhemstraditionen faller det sig dessutom naturligt att om kvinnor inte uppfattas kunna skydda sig själva, så både får och måste de nya kvinnliga sociala ingenjörerna, policymakarna och ideologerna, göra det.

Betydelsen av svensk prostitutionspolicy är därför precis vad utger sig för att vara – kvinnofrid – men på ett symboliskt, snarare än praktiskt, plan.

## Sammanfattning

I denna uppsats har jag analyserat tre paradoxer i den svenska prostitutionspolicyn: *inhåll* – policyn anses baseras på en ny och modern jämställdhetsideologi, men visar drag av äldre sexualideologi och sexuell essentialism; *momentum* – policyn och diskursen går i motsatt riktning än andra länders, är oerhört samstämmig och fördömer alternativ med emfas, samt; *konsekvenser* – syftet med policyn är att skapa ett bättre samhälle för kvinnor, men medför negativa konsekvenser för kvinnor som säljer sexuella tjänster.

Det empiriska material jag utgått ifrån och analyserat är policydokument i form av lagar, förarbeten, myndighetsrapporter, partipolitiska dokument, samt uttalande och texter av politiker, representanter för NGO:s, aktivister och skribenter samt samtal med sexsäljare.

I analysen har jag använt mig av ett flertal olika

teoretiska perspektiv och strukturerat analysen utifrån olika teman. Jag har dragit paralleller till den svenska folkhemstanken, visat hur diskursen gjorts auktoritär och demonstrerat vilka symboliska meningar policyn har. Dessutom har jag genomgående använt ett genusperspektiv.

Jag anser att den svenska prostitutionspolicyn är starkt influerad av 1930-talets folkhemsideologi och förhållningssätt. Detta förklarar bl a diskrepansen mellan policyns mål och konsekvenser. Det övergripande målet, att skapa ett idealt samhälle för kvinnor (där jämställdhet råder och prostitution ej förekommer), överskuggar det lidande och kränkningar policyn medför för en mindre grupp kvinnor – sexsäljarna. Att det förekommer kränkningar i denna omvandlingsprocess är dessutom naturligt och nödvändigt, det är det nya, "moderna", som kränker den gamla ordningen. Att inte policymakare och feminister reagerar mot policyns negativa effekter eller solidariserar sig med sexsäljare har även att göra med det stigma som existerar kring "horan". Horstigmat delar in kvinnor i "bra" och "dåliga" kvinnor och de dåliga demoniseras och straffas på olika sätt. Detta medför att andra kvinnor ogärna solidariserar sig med dem eftersom horstigmat "smittar". Vidare är

horstigmat så pass genomgående att personer som i vanliga fall solidariserar sig med marginaliserade grupp inte märker att de som råkar mest illa ut av prostitutionslagar är sexsäljarna själva.

Den folkhemiska attityden inbegriper även ett visst förhållningssätt mellan styrande, eller stat, och subjekt. Ibland anses inte medborgare förstå sitt eget bästa och då måste staten (som är klokast) ta över. Sexsäljare, till skillnad från andra kvinnor, görs som en följd av detta till barnlika medborgare som endast är fria att göra de "rätta" valen med sina kroppar och sina liv.

Sexualideologin som förespråkas av policymakare menar jag inte kan kallas "modern" eller "jämställd", var sig ur ett historiskt perspektiv eller kvinnoperspektiv. Ideologin är densamma som förespråkades av kulturradikaler i början av 1900-talet och senare av befolkningskommissionen där man uttryckligen ville forma en statlig sexualmoral med tydliga regler för sexuallivet. Man föreskrev då, liksom nu, kärlek, närhet och ömsesidighet i en fast heterosexuell relation. Detta är dessutom sexuella ramar som kvinnor länge förväntats hålla sig inom. Att prostitutionsdiskursen innehåller drag av sexuell essentialism och att innehållet i sexualideologin är

densamma kan bero på att axiomer och tankedrag om sexualitet är så ihärdiga att de tenderar att återuppstå även i sammanhang som anses radikala, men med en annan retorik.

Att sexualideologin kallas jämställd menar jag har att göra med flera saker. De senaste policyåtgärderna riktats till män vilka man uppfattar ha ett ojämnt förhållningssätt till sexualitet. Istället förespråkas den mer traditionella kvinnliga sexualideologin i jämställdhetstermer.

Genom att demonstrera hur diskurs och policy gjorts auktoritär ger jag ytterligare förklaringar till varför just termen jämställdhet används. Man argumenterar för den svenska prostitutionspolicyn med hjälp av en radikalfeministiskt ideologi där prostitution definieras som mäns våld mot kvinnor, vilket i sin tur anses vara ett uttryck för mäns makt över kvinnor. Denna hegemoniska världsbild har skapats och upprätthållits på flera sätt. Sexsäljares röster och åsikter är ej representerade eller har förvrängts i rapporter, utredningar, konferenser mm och enbart de sexsäljare som uttalar de rätta åsikterna inkluderas. Det motstånd sexsäljare mött har medfört att en del sänker sin anspråksnivå, inte längre orkar försöka påverka policyn eller ens

kommer på tanken att göra det. Man framställer även den radikalfeministiska ideologin och det svenska resonemanget om prostitution som något självklart och naturligt, vilket är ett annat sätt att göra en diskurs auktoritär på och förklarar även varför alternativ till den svenska policyn bemöts med sådan emfas.

Men framförallt menar jag att man har tillgripit ett redskap som är nytt för det sena 1900-talet. Man kontrollerar inte längre sexuella beteenden genom att särskilja mellan en "sund" respektive "osund" sexualitet. Istället använder man sig av ideologisk retorik, men eftersom man fördömer samma beteende som tidigare – tillfälliga sexuella förbindelser med ekonomiska transaktioner – hävdar jag att "synden" under slutet av 1900-talet har gått från att medikaliseras till att ideologiseras.

Slutligen anser jag att paradoxerna i prostitutionspolicyn kan förklaras genom att undersöka dess symboliska meningar. Det är uttalat från policymakares sida att policyn inte enbart syftar till att minska prostitutionen. Ett syfte med ny lagstiftning är att den skall vara en "markering" eller "signal" i samhället, något som bl a framkommer i samband med diskussioner om att prostitutionen

inte minskat efter införandet av sexköpslagen. Men jag har gått bortom vad policymakarna själva säger att man markerar och hävdar att prostitutionspolicyn skapar en känsla av nationell identitet och trygghet på ett symboliskt plan.

En del av den svenska identiteten bygger på att vara moraliskt överlägsna, något man får genom att vara ett internationellt föredöme i prostitutionfrågan. Den utländska prostitutionspolicyn utmålas dessutom som ett stort hot och genom policyn försöker man skapa trygghet på en nationell nivå.

Den kanske viktigaste symboliken menar jag är trygghet för kvinnor, eller kvinnofrid (vilket är namnet på den reform den senaste lagstiftningen mot prostitution ingår i). Eftersom man har en essentialistisk förståelse av den manliga sexualiteten som aggressiv, okontrollerad och lättantändlig, är det kvinnor (särskilt de i maktposition) som måste försöka kontrollera den manliga offentliga sexualiteten och det sexuella våldet, till vilket prostitution räknas. Och eftersom det handlar om att symboliskt, snarare än praktiskt, försöka skydda kvinnor från en sådan stark och underliggande rädsla som att bli utsatt för manligt sexuellt våld är motsägelser ovidkommande, liksom att sexsäljare

kränks eller att policy och lagstiftning inte får konkreta resultat.

## Fotnoter

<sup>1</sup> Bernstein är en av de forskare som har diskuterat hur olika meningar är sammanlänkade till olika vad hon kallar versioner av prostitutionskontrakt. Hon menar att olika versioner kräver sin unika teoretiska analys och politiska respons. Radikalfeminister anser hon har rätt när de hävdar att prostitution är sexuellt våld mot kvinnor, men de har bara rätt ibland. De hon kallar för "prosex" feminister har även de rätt när de hävdar att prostitution kan erbjuda kvinnor möjlighet till självhävdelse, omstörtning och motstånd. Bernstein understryker vikten av etnografisk forskning när det gäller prostitution eftersom prostitution inte är ett homogent fenomen och manlig dominanslogik kan ta olika former i distinkta sociala strata. Under vissa omständigheter kan prostitution vara (åtminstone på ett omedelbart sätt) bemäktigande eller frigörande och under andra omständigheter kan det vara den mest disbemäktigande av all byteshandel, särskilt för de som redan är desperata och svaga. Hon uppmanar feminister att ta just detta som startpunkten för en framtida teoretisk och politisk formulering (Bernstein 1999: 16 f).

<sup>2</sup> Ullerstams bok väckte stor uppmärksamhet i Sverige och översattes även till många andra språk. Ullerstam skrev ingen mer bok i ämnet utan arbetade istället som psykiatriker under många år.

<sup>3</sup> I en debattartikel använder en kvinna som säljer sexuella tjänster främst ordet "sexsäljare" och påpekar att sexsäljare inte är en homogen grupp som önskar få till stånd samma saker vad gäller fackanslutning etc (Öberg 2002).

<sup>4</sup> Jag är medveten om att termen sexarbete även kan avse striptease, posering, pornografi etc och att det finns mer likheter än skillnader mellan dessa former.

<sup>5</sup> De sexsäljande kvinnorna skrevs in i särskilda liggare och var tvungna att följa vissa regler. De måste underkasta sig polisövervakning och regelbundna läkarundersökningar. Om de hade en könssjukdom togs de in för tvångsvård. De inskrivna kvinnorna fick bli inte söka kunder alltför öppet och fick därför inte klä sig som de ville, visa sig i fönster på kvällarna eller vara ute efter en viss tidpunkt på kvällen. De fick inte heller vara på "finare" kulturevenemang, utom i vissa städer där det fanns särskilda platser avsatta. Om de inte följde reglerna dömdes de till tvångsarbete med hjälp av lösdriverilagen. Detta innebar att de blev socialt stämplade och kunde inte få anställning (vilket lösdriverilagen krävde). Deras enda lösning för att kunna försörja sig själv var då att skriva in sig som prostituerade och följa reglementeringen, något som räknades som ett yrke. När det officiella reglementeringssystemet upphörde i början av 1900-talet fortsatte dock kvinnor som sålde sexuella tjänster att dömas till tvångsarbete (Söderblom 1992).

<sup>6</sup> Detta menar forskare snarare är ett sätt att kamouflera de mer underliggande motiven som har handlat om den prostituerade som en symbolperson för social oordning, omoral och sjukdom (Pheterson 1996:28). Detta döljer även den dubbelmoral som bestraffade kvinnor som sålde sex men lät männen gå fria.

<sup>7</sup> Kopplerilagen straffar den som främjar eller på ett "otillbörligt" sätt får ekonomisk vinning av att någon annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Detta behöver inte vara en "hallick", utan kan även gälla en partner till en sexsäljare och som tar del av inkomsterna. Lagen om koppleri gäller även den som upplåtit en lägenhet eller lokal och som får veta om att den används för prostitutionsverksamhet, den som upplåter utrymme för sexannonser i tidningar, den som bedriver reseförmedling där sexuella tjänster säljs, den som förmedlar adresser till sexsäljare, den som håller bordell, den som psykiskt påverkar någon att prostituera sig m.m. Det är även förbjudet att köpa, eller försöka köpa, direkta fysiska sexuella tjänster enligt sexköpslagen. Detta straffas med fängelse och böter. Det är inte heller tillåtet att låta någon annan betala för denna tjänst. Med ersättning menas i de ovanstående fallen inte bara pengar, utan även ersättning i andra former som narkotika, alkohol eller föremål (SOU1995:15, Kvinnofrid 1997/98:55).

<sup>8</sup> Se Sotter och Svennecke 1992, samt Göteborgs stad Centrum (Odaterad).

<sup>9</sup> 1977 startade en rörelse mot pornografi och prostitution som initierades av Folket i Bild/Kulturfront: "Kampanjen mot pornografi och prostitution". Den samlade ett 50-tal olika politiska och religiösa organisationer. Kampanjens huvudsakliga mål var att lagen om skyltningsförbud mot pornografiska bilder skulle följas, att pornografi skulle bojkottas och att det skulle finnas en bred enhet i kampen mot pornografi och prostitution (Kamp mot porr och prostitution. Odaterat flygblad). Under 1980-talet var aktivismen mer inriktad på att motarbeta pornografi, även om man även ibland inkluderade prostitution i sina resonemang. Detta arbete skedde primärt av Folkkampanjen mot pornografi och närliggande organisationer som Kvinnofronten och Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige (ROKS). Hösten 2001 började man återigen fokusera på prostitution och "Nätverket mot porr och prostitution" startades.

<sup>10</sup> Den NGO som mest aktivt har arbetat mot prostitution under 1990-talet är ROKS. Detta har bl. a skett via deras konferenser som "Hur mår du kvinna?" 28-29 januari 1994 och "ROKS internationella konferens om prostitution och trafficking." 2-4 februari 2001. Dessa konferenser har även sammanställts skriftligt (ROKS 1995; ROKS 2002). Prostitution var även temat för kvinno- och tjejjourernas årliga kampanj 1999. ROKS har dessutom enligt deras tidigare ordförande Ebon Kram bedrivit aktiv lobbyverksamhet gentemot de flesta riksdagspartier genom att bl a skriva färdiga motioner som handlar om mäns våld mot kvinnor, i

vilket prostitution inkluderas (Kram 1999).

<sup>11</sup> För texter som särskilt behandlar prostitution (och till viss del pornografi) samt hävdar att detta är en jämställdhetsfråga, se t ex Backman och Månsson 1992, Bodström och von Zweigbergk 1994, Borg mfl 1981, Fredelius (red) 1978, Gentele (red) 1979, Larsson 1983, Månsson 1981, Månsson och Larsson 1976, Pockettidningen R1977, Sandell mfl 1996 och Skytte 1978. För litteratur och sammanställningar av konferenser där man fokuserar på mäns våld mot och makt över kvinnor, och uppfattar prostitution och pornografi som en del av detta, se t ex Bolin 1987, Brittasdotter och Stövling 1982, Ekselius 1983, Eliasson 1997, Elman 1996, Lundström och Nordenfors 1990 samt ROKS 1995.

<sup>12</sup> Det största är "Malmöprojektet" som är den viktigaste undersökningen om prostitution i Sverige. Den utfördes åren 1977-1981 av dåvarande forskarstuderande i socialt arbete, Stig Larsson och Sven-Axel Månsson vid Lunds universitet. Båda var anställda av Malmö kommun där även projektet utfördes. Forskningsarbetet hade som riktlinje att kartlägga prostitutionens omfattning och struktur, att analysera dess orsaker, innebörder och följder samt att utvärdera det sociala och kurativa arbetet bland sexsäljare. Förutom de två forskarna fanns två socialarbetare knutna till projektet. Den främsta målsättningen var att "hjälpa de prostituerade bort från könshandeln till ett annat och bättre liv" (Månsson 1981: 17 ff). De forskningsrapporter som Larsson och Månsson producerat i samband med detta projekt ligger som grund

bl.a. för båda de statliga utredningar om prostitution som gjorts de senaste 20 åren, olika sociala åtgärder mot prostitution samt annan litteratur och forskning om prostitution.

<sup>13</sup> Gunilla Ekberg, ledare för den statliga kampanj mot prostitution och trafficking säger: "Vi måste få bort den här diskussionen om att det är frivilligt att vara i prostitution. Folk måste förstå att det finns lika lite frivillighet i prostitution som det finns bland de kvinnor som misshandlas av den man de lever med. Det är handlar om mäns makt, att de anser sig ha rätt att slå eller ligga med kvinnor när de vill" (Kvinnotryck nr 4/02).

<sup>14</sup> Kulick menar att Sverige i och med sexköpslagen tagit steget mot den prohibitionistiska policyn. Detta överensstämmer inte helt med Wijers förståelse av de olika policyinriktningarna och som jag använder mig av (Kulick under tryckning b; Wijers 1996).

<sup>15</sup> Mellan 28-32 % har blivit misshandlade av en samkönad partner (Unger och Crawford 1996:544).

<sup>16</sup> Se t ex Chapkis 1997, Kempadoo och Doezema, (red) 1998, Nagel (red) 1997, Pheterson 1996, Perkins mfl 1994.

<sup>17</sup> I slutarbetet för denna uppsats, våren 2003, startades dock Riksorganisationen för sex- och erotikarbete, ROSEA, en partipolitiskt och religiöst oavhängig förening vars ändamål är att eftersträva likabehandling socialt, politiskt och kulturellt för

sexarbetare, samt att befrämja saklig upplysning i sexual- och samlevnadsfrågor främst inom området sexarbete. Föreningen vänder sig främst till personer som säljer sex, men är även öppen för vänner och anhöriga till sexarbetare och de som sympatiserar med ROSEA:s syften (ROSEA:s stadgar). Föreningen har startats av sexarbetare och aktivister.

<sup>18</sup> Detta är en paradox som uppmärksammas av policymakarna själva. I motionen "Strukturprogram för ett prostitutionsfritt EU" skriver Ulla Hoffman (v): "Paradoxalt nog kan vi se en politisk utveckling i många EU-länder som arbetar i motsatt riktning" (Hoffman 2001).

<sup>19</sup> Se t ex Andersson och Östergren 1998, Bard 1998, Jacobsson 2001, Kulick 2001 och Sambo 2001.

<sup>20</sup> Andra säljare föredrar det eftersom de då upplever att de har större kontroll över vem kunden är, och inte heller behöver känna sig förnedrade om kunden kommer till deras lokal och sedan inte vill köpa sex av just henne.

<sup>21</sup> Detta förändrades under slutskedet av uppsatsskrivandet. En sexarbetare i Varberg fick "prostitution" som verksamhet godkänd av de lokala skattemyndigheterna, något som ledde till debatt (DN 2003-04-04).

<sup>22</sup> En del säljare menar dock att sexköpslagen indirekt varit positiv för dem. De har lärt sig att annonsera via Internet, vilket är en kontaktform som ger högre status och möjlighet att ta ut högre priser.

<sup>23</sup> Sexarbetare som inte behöver skydda sin identitet anser att media har varit till hjälp när det gäller att föra fram politiska budskap.

<sup>24</sup> Tvärtom menar en del att de pga av den förbättrade ekonomiska situation de fått av sitt arbete, ökad ledig tid (när de inte behöver arbeta 40 timmar i veckan) samt kunskap om sexualitet och människor, kan vara särskilt bra mödrar.

<sup>25</sup> De sexarbetare som är öppna anser att det är viktigt att vara det och att det är det enda sättet att ändra på andras fördomar och att leva ett bra liv.

<sup>26</sup> Flera av informanterna har försökt nå fram med kritik till policymakare. Man har skickat brev till politiker och prostitutionsutredare och sökt upp dem, talat med socialarbetare och andra myndighetspersoner som poliser, kontaktat journalister som skrivit artiklar och böcker om prostitution, eller tackat ja till att träffa dem och medverkat i press, radio och TV program.

<sup>27</sup> Till detta krävs ett "öppet samtal som lär pojkar och män att ett Nej är ett Nej", och att "unga flickor måste förmås att våga hävda



sin rätt att själva bestämma över sin kropp och att ingen annan har rätt att göra vad de vill med den" (Winberg 2002c).

<sup>28</sup> I den senaste statliga kampanjen mot prostitution och trafficking ingår bl a tre affischer. En har rubrik "Nu går torsken till runt Östersjön" över en bild på en man i kostym med armarna vikta framför kroppen. Enbart torson syns. En annan har rubriken "Allt fler svenska män handlar via nätet" och man ser en bild på en man vid en dator. Även där syns enbart torson. "En man av åtta har någon gång köpt sex" står det på den tredje affischen. Bilden på den är tagen ovanifrån på elva män som tittar uppåt mot kameran. Under alla bilder står texten: "Att köpa sex är ett brott". Underst på alla affischer står det i mindre stil: "Mer information om satsningen mot prostitution och trafficking kan du beställa via e-post [kvinnohandel@industry.ministry.se](mailto:kvinnohandel@industry.ministry.se)" samt Regeringskansliets logotyp. Ett nummer av ROKS:s tidning Kvinnotryck har titeln "Med sikte på torsken" och en tecknad bild av stor torsk på framsidan. Torsken har ett siktmärke mitt i kroppen. Illustrationen till artikel "Prostitution är våld mot kvinnor och flickor" av kampanjledare Ekberg är en tecknad bild av en torsk med människoblen undertill. Munnen är öppen och strax framför munnen finns en fiskekrok som "människotorsken" är på väg att nappa på (Kvinnotryck nr 4/02).

<sup>29</sup> När ROKS hade konferens med prostitution som tema fanns enbart en utländsk sexsäljare med. Ingen svensk sexsäljare fanns representerad. Kvinnoforum skriver i en rapport från en konferens mot trafficking att man haft seminarium med

samarbetsorganisationer som "har betydelse för arbete mot trafficking. Man använder ordet aktörer för de som varit inbjudna. Med aktörer avser man myndigheter, enskilda organisationer, kvinnorganisationer, politiker och andra som man anser på något sätt berörs av trafficking frågan. Sexsäljare nämns ingenstans och är inte heller deltagare i det svenska seminariet. I de handlingsplaner som föreslås ingår inte heller det som mål att inhämta dessas åsikter (Kvinnoforum 2000). Kampanjen mot prostitution och trafficking har i sina seminarier haft med en person som tidigare sålt sexuella tjänster och som nu deltar aktivt i kamp mot prostitution (Näringsdepartementet. Odaterad. Regeringens kampanj mot prostitution och trafficking).

<sup>30</sup> Detta hävdar man trots att man i meningen därpå skriver att de män som intervjuats inte på ett personligt sätt uttryckt för några särskilda behov av makt i fysisk eller psykisk mening, utan snarare har de fått ett intryck av att "männen i ett tillstånd av vanmakt kommer till de prostituerade kvinnorna med sina bekymmer, sina problem, sin ömklighet och utsatthet", "avklädda och sårbara", "med sin impotens". Inkongruensen försätter när man skriver att vanmakt inte behöver innebära att mannen är "ofarlig och harmlös" utan det kan "snabbt kan slå över i aggression och yttra sig i fysiskt och psykiskt våld, om mannen inte blir tillfredställd eller om något störande inträffar". Men sedan skriver man i meningen därpå att de inte har kunnat konstatera att någon av de intervjuade männen har uppträtt våldsamt i prostitutionssammanhang. Och även om det är möjligt att någon

undanhållit dem denna typ av erfarenhet har de dock inga direkta misstankar mot någon (Sandell m fl 1996: 160).

<sup>31</sup> De flesta informanter hävdar med bestämdhet att det är ett yrke att sälja sexuella tjänster, och skall behandlas så. Kajsa anser att försäljningen skall klassas som ett jobb. Hon säger på en direkt fråga: "Ja. Det är en inkomst. Det är ett serviceyrke. Som frisörer, massörer eller vad som helst. Jag tycker att det ska gå under samma linje." Johanna anser att det är ett jobb, "precis som allting annat". Att sälja sexuella tjänster påminner henne om de arbeten hon haft inom servicebranschen, som i butik, skönhetssalong och frisörsalong. När jag säger till Karin att prostitutionsmotståndare inte anser att det hon gör är ett arbete svarar hon: "Ja, men ett arbete, vad då, det beror på vad du, vad du klassar det för själv. Jag tycker det är ett arbete. Annars hade inte jag gått elva till klockan sex. Visst är det ett arbete. Jag menar om du hyr ut din hjärna till ett kontor eller hyr ut dina händer till Volvo, detta gäller även könsdelar men det gäller även min hand nu." Anna säger dock: "Det är klart att det inte är ett yrke, att du inte kan kalla det här för ett yrke. Det är ju en akt, en sexuell akt som jag tar betalt för eftersom han vill ha den där, han vill ha utlösning och jag vill ha pengar." Men sedan kallar hon transaktionen för en affärsuppköp och talar om "yrkesskador" i form av ryggsbesvär mm som kan uppkomma.

<sup>32</sup> Medlemmar i Nätverket mot porr och prostitution menar t ex att sexsäljare är offer för sexuella övergrepp och anser att de

bearbetar övergreppen "på ett destruktivt sätt genom att genomsexualisera sig själva och normalisera att de blir sexuellt utnyttjade av andra personer" (Lidström m fl 2002).

<sup>33</sup> ROKS representanter har till och med sig en viss typ av rockar på sina konferenser. De är lilafärgade med kvinnotecken på.

<sup>34</sup> Winqvist verkar inte heller anse att prostitution är ett arbete eftersom han sätter ordet yrke inom citattecken, och anser att det "flickorna" ägnar sig åt är "självdestruktivt" och något som samhället "bör och får förhindra" (Winqvist 1972: 11,44). Tore Winqvist avgick från tjänst som huvudredaktör för Göteborgs Tidningen sedan han inte lyckats få berörda tidningar att avvisa prostitutionsannonser.

<sup>35</sup> Detta kan tillsammans med Krams uttalande (se not 10) förklara varför motioner om prostitution från de olika partierna har sådana slående likheter.

## Bilaga

Lista över informanter.

- Anna 41 år. Sålt sexuella tjänster i 15 år.  
Berta 65 år. Sålt sexuella tjänster i 50 år.  
Cecilia 27 år. Sålt sexuella tjänster i 1 år.  
Desiré 48 år. Sålt sexuella tjänster i ca 30 år.  
Eva 32 år. Sålt sexuella tjänster i 1 år.  
Fredrika ca 34 år. Sålt sexuella tjänster i ca 15 år.  
Gudrun 49 år. Sålt sexuella tjänster i ca 30 år.  
Hedvig 57 år. Sålt sexuella tjänster i ca 16 år.  
Ingrid ca 45 år. Okänt hur länge sålt sexuella tjänster.  
Johanna 30 år. Sålt sexuella tjänster i 2 år.  
Karin 62 år. Sålt sexuella tjänster i 29 år.  
Liv 55 år. Sålt sexuella tjänster i 5-6 år.  
Maud 63 år. Sålt sexuella tjänster i 18 år.  
Nina 35 år. Sålt sexuella tjänster i 19 år.  
Olga 60 år. Sålt sexuella tjänster i 20 år.

## Referenslista

Bernstein, E. 1999. "What's Wrong with Prostitution? What's Right with Sex Work? Comparing Markets in Female Sexual Labor." *Hastings women's law journal*. Vol.10:1

Chapkis, W. 1997. *Live Sex Acts. Women Performing Erotic Labor*. New York: Routledge.

Crawford, M., och Unger, R. 1996. *Women and gender - a feminist psychology*. USA: McGraw-Hill Companies, Inc.

Doezema, J. och Kempadoo, K. 1998. "Introduction: Globalizing Sex Workers' Rights." i Doezema, J. och Kempadoo, K. (red) *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Redefinition*. New York och London: Routledge.

Ekenstam, C. 1993. *Kroppens idéhistoria. Disciplinering och karaktärsdaning i Sverige 1700-1950*. Hedemora: Gidlunds.

Foucault, M. 1980. *Sexualitetens historia. 1. Viljan att veta*. Södertälje: Gidlunds.

Geertz, C. 1993. "Deep Play. Notes on the Balinese Cockfight." i Geertz, C. *The Interpretation of Cultures*. London: Fontana Press.

Goffman, E. 1986. *Stigma. Notes on the Management of Spoiled*

# Synden ideologiserad. Modern svensk prostitutionspolicy som identitets- och trygghetsskapare av Petra Östergren

*Identity*. New York: Simon & Schuster, Inc.

Hirdman, Y. 2000. *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlssons.

Kulick, D. Under tryckning a. "The penalization of clients and the politics of ick in Sweden. ~"

Artikel presenterad på Seminario Internacional Sobre Prostitución, Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED), Madrid, June 21-23, 2001.

Kulick, D. Under tryckning b. "The Criminalization of Clients and Sweden's Relationship to the EU." Artikel presenterad på Council for European Studies, 13<sup>th</sup> International Conference of Europeanists, Chicago, March 14-16 2002. För publicering som "Sex in the New Europe: the criminalization of clients and Swedish fear of penetration." I *Anthropological Theory* 2003 Vol 3, nr. 2: 199-218.

Lennerhed, L. 1994. *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Stockholm: Nordstedts.

Lukes, S. 1974. *Power: A radical view*. London, New York: Macmillian.

Nagel, J. (red) 1997. *Whores and Other Feminists*. London, New York: Routledge.

Nilsson Schönneson, L. 1994. "Sexologi och etik." i Lundberg, P.O. (red) *Sexologi*. Stockholm: Liber.

Pheterson, G. 1996. *The Prostitution Prism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Perkins, R., Prestage, G., Sharp, R., Lovejoy, F. 1994. *Sex Work and Sex Workers in Australia*. Sydney: UNSW Press.

Rabo, A. 1997. "Free to make the right choice? Gender and equality policy in post-welfare Sweden." i Shore, C. och Wright, S (red) *Antropology of Policy. Critical perspectives on governance and power*. London, New York: Routledge.

Rothstein, B. 2000. "Messing ger mig rysningar." *Aftonbladet* 2000-03-18.

Rubin, G. 1992. "Thinking sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality." i Vance, C. (red) *Pleasure and Danger. Exploring Female Sexuality*. London: Pandora.

Runcis, M. 1998. *Steriliseringar i folkhemmet*. Stockholm: Ordfront.

Sabini, J. 1995. *Social Psychology*. New York: W.W. Norton Inc.

Sawicki, J. 1991. *Disciplining Foucault. Feminism, Power, and the Body*. London, New York: Routledge.

Shore, C. och Wright, S. 1997. "Policy: A New Field of Anthropology." i Shore, C. och Wright S. *Antropology of Policy. Critical Perspectives on Governance and Power*. London, New York: Routledge.

Söderblom, T. 1992. *Horan och batongen. Prostitution och repression i folkhemmet*. Stockholm: Gidlund.

Tong, R. 1989. *Feminist Thought. A Comprehensive Introduction*. Boulder, San Fransisco: Westview Press.

Ullerstam, L. 1964. *De erotiska minoriteterna*. Uddevalla: Zindermans förlag.

Vance, C. 1992. "Pleasure and Danger: Toward a Politics of Sexuality." i *Pleasure and Danger. Exploring Female Sexuality*. (red) Vance, C. London: Pandora.

Wijers, M. 1998. "Women, Labor and Migration. The Position of Trafficked Women and Strategies for Support." i Doezema, J. och Kempadoo K. (red) *Global Sex Workers. Rights, Resistance, and Redefinition*. London och New York: Routledge.

Östergren, P. 2000. Västerländska tankedrag som påverkat den svenska sexköpslagens förarbeten. *Opublicerad C-uppsats*. Socialantropologiska Institutionen vid Stockholm Universitet.

#### Primärkällor

Andersson, J., Färm, G., Hedkvist-Pedersen, E., Hultén, A., Schori, P. Odaterad a. "År Sverige redo för ordförandeskapet i EU?" *Socialdemokraternas hemsida*. URL:

<[http://www.socialdemokraterna.se/sap/artiklar\\_eu.nsf/view/8C1A166694DD931DC125699700678F3B?OpenDocument](http://www.socialdemokraterna.se/sap/artiklar_eu.nsf/view/8C1A166694DD931DC125699700678F3B?OpenDocument)>

[Hämtad 2002-03-15]

Andersson, J., Färm, G., Hedkvist-Pedersen, E., Hultén, A., Schori, P. Odaterad b "Var finns strategin för ordförandeåret?" *Socialdemokraternas hemsida*. URL:

<[http://www.socialdemokraterna.se/sap/artiklar\\_eu.nsf/view/F129ECFE71AC9133C125699700667C72?OpenDocument](http://www.socialdemokraterna.se/sap/artiklar_eu.nsf/view/F129ECFE71AC9133C125699700667C72?OpenDocument)> [Hämtad

2002-03-15]

Andersson, L. och Östergren, P. 1998. "Lag förvärrar för sexarbetare." *Aftonbladet*. 1998-05-11.

Andersson, M. 2001. Riksdagsmotion. "Bistånd till Östtimor." Postnr: 2070 2001/02:U296.

*Arbetaren*. "LS tog ställning mot könshandel." Nr 8/03.

Backman, S. och Månsson, S-A. 1992. *Bordell Europa*. Nej till EG:s skriftserie 3. Göteborg: Nej till EG.

Bard, A. 1999. En sexarbetares bekännelser. *Expressen*. 1999-01-10.

Beausang, A.. 1999. "Betald våldtäkt." *Kvinnotryck*. Nr 3/99.

Berg, U., Hedstrand, S., Smirthwaite, G. 2002. "Nej till sexarbetarfack!" *Arbetaren*. Nr 28/02.

*Bergens Tidene*. "Setter min ære i å være ulydig." 1999-03-01.

Bodström, C. och von Zweigbergk H. 1994. *Priset man betalar för att slippa kärlek: en bok om prostitution på 90-talet*. Stockholm: Nordsteds.

Bodström, T. 2001a. Snabbprotokoll 2001/02:25 anf 23. Svar på interpellation 2001/02:48 av Désirée Engström (kd) till justitieminister Thomas Bodström om ökande legalisering av prostitution.

Bodström, T. 2001b. Snabbprotokoll 2000/01:78 anf 102. Svar på interpellation 2000/01:264 av Jeppe Johnsson (m) till justitieminister Thomas Bodström om sexköpslagen.

Bolin, E. 1987. *Kampen mot kvinnomisshandel*. Stockholm: Brevskolan.

Borg, A., Elwien, F., Frühling, M., Grönwall, L., Liljeström, R.,

Månsson, S-A., Nelin, A., Olsson, H., Sjöberg, T. 1981. *Prostitution. Beskrivning, analys, förslag till åtgärder*. Helsingborg: Publica.

Brittasdotter, Å. och Stövling, B. 1982. *Incest. Dotterrätt mot patriarkatet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

BRÅ (Brottsförebyggande Rådet) 2000. Brå rapport 2000:4. "Förbud mot köp av sexuella tjänster. Tillämpningen av lagen under första året." Brottsförebyggande rådet. Stockholm.

Centerpartiet 1996. "Kvinnofrid – rapport om våld och övergrepp mot kvinnor." ULR: <<http://www.centerpartiet.se>> [Hämtad 2002-03-23]

Centerpartiets hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.centerpartiet.se/templates/startside.asp?id=1855>>

Centerkvinnornas hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.centerkvinnorna.se/>> [Besökt 2002-03-23]

Dahlberg, A. 2000. "Silar och torskar." *Expressen*. 2000-11-10.

*DN*. "Prostituerad skaffade f-skattsedel i protest mot sexköpslagen." ULR: <<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=127106&previousRenderType=6>> [Hämtad 2003-04-05] Postad 2003-04-04.

Eek, L. 2002. Titel. *Kvinnotryck*. Nr 4/02.

2002-03-23]

Eek, L. och Winberg, M. 2002. "Männen, makten och människoföraktet." Margareta Winbergs hemsida. ULR: <[http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj\\_show?c\\_obj\\_id=45150](http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj_show?c_obj_id=45150)> [Hämtad 2002-07-11] Postad 2002-05-15

Folkpartiets hemsida. Tillgänglig via ULR: < <http://www.folkpartiet.se/>>

*Expressen*. "Muf-ordförande: Inför bordeller i Sverige." 2000-03-03.

Fredelius, G. (red) 1978. *Ett onödigt ont. En antologi mot porr och prostitution*. Stockholm: Ordfront.

Ekselius, E. 1983. *Våld mot kvinnor. Om kvinnomisshandel, våldtäkt, incest och sexuella övergrepp på barn*. Stockholm: Prisma.

Fredriksson, T. och Lind, B-I. 1980. *Kärlek för pengar. En bok om prostitutionsprojektet i Malmö 1976-80*. Stockholm: Ordfront.

Eliasson, M. 1997. *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*. Stockholm: Natur och Kultur.

Garpe, M. och Osten, S. 1977. "Förbjud prostitutionen – kriminalisera kunden." *DN* 1977-03-29.

Elman, A. 1996. "Från våldtäkt och misshandel till prostitution. Att synliggöra sambanden." Föredrag i Alla Kvinnors Hus Stockholm 12 januari 1993. Stockholm: ROKS.

Gentele, J. (red) 1979. *Ta strid för kärleken. Kamp mot porr och prostitution*. Stockholm: Ordfront.

*Folket*. "Skall detta vara legalt eller inte?" 2002-01-21.

Göteborgs stad. Odaterad. *Det kallas världens äldsta yrke. Myter och fakta om könshandeln*. Göteborgs stad Centrum. Cityenheterna Prostitutionsenheten.

Folkpartiet. Odaterad. "Prostitution." ULR: <[http://www.folkpartiet.se/fp/faq\\_prostitution.shtml](http://www.folkpartiet.se/fp/faq_prostitution.shtml)> [Hämtad

Hellsvik, G., m fl 1997. Riksdagsmotion. "Med anledning av prop. 1997/98:55 Kvinnofrid." Postnr:2785 1997/98:Ju24.

Hoffman, U. 2001. Riksdagsmotion. "Strukturprogram för ett prostitutionsfritt EU." Postnr:1626 2001/02:U273.

Irhammar, I., Thurdin, G. 1997. Riksdagsmotion. "Våld mot kvinnor." Postnr: 1620 1997/98: Ju917.

Jacobsson, P. 2001. "Sexarbetarna måste organisera sig." *Expressen*. 2001-11-01.

*Kamp mot porr och prostitution*. Odaterat flygblad. I författarens ägo.

*Kommunalarbetaren*. "Yrke? Det är bisarrt, säger Ylva Thörn." 2002-05-06.

Kram, E. 1999. Anförande paneldebatt på tidningen *bangs* konferens. Kägelbanan, Stockholm. 1999-03-07.

Kristdemokraternas hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.kristdemokrat.se/>>

Kristdemokraternas principprogram 2002. Tillgänglig via ULR: <[http://www.kristdemokrat.se/article.asp?Article\\_Id=289](http://www.kristdemokrat.se/article.asp?Article_Id=289)> [Hämtad 2002-03-23]

Kristdemokratiska Kvinnoförbundet. 2002. *Kvinnofrid på undantag. Inlägg om jämställdhet och våld mot kvinnor*. Tillgänglig via ULR: <<http://www.kvinnor.kristdemokrat.se/>> [Hämtad 2002-03-23]

*Kupé*. 1998. "Förbjudet köp av sex." 11/98-1/99.

Kulick, D. 2001. Det finns visst nöjda sexarbetare. *Expressen*. 2001-11-07.

Kvinnoforum. 2000. *Rapport från seminarium: svenskt nätverksarbete mot trafficking av kvinnor och flickor i september 2000*.

Kvinnoforum hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.kvinnoforum.se/>>

Kvinnofrid. Regeringens proposition 1997/98:55. Stockholm.

*Kvinnotryck*. "Prostitution är våld mot kvinnor och flickor." Nr 4/02 .

Larsson, S. 1983. *Könshandeln. Om prostituerades villkor*. Stockholm: Skeab förlag.

Larsson, E. 2001a. Riksdagsmotion. "Pornografins utveckling." Postnr: 3288 2001/02: K348.

Larsson, E. 2001b. Snabbprotokoll 2000/01: 78 anf 103. Diskussion med anledning av interpellation 2000/01:264 av Jeppe Johnsson (m) till justitieminister Thomas Bodström om sexköpslagen.

Lidström, A., Lindström, L., Lundberg, S., Magnusson, C., Rydberg, C., Segerlund, L., Smirthwait, G. 2002. "En legitimering av



könsmakten." *Arbetaren*. Nr 33/02.

Lindh, A. 2001a. Snabbprotokoll 2001/02:34 Anf 1. Svar på interpellation 2001/02:66 av Margareta Viklund (kd) till utrikesminister Anna Lindh om kvinnan i ett globalt perspektiv.

Lindh A. 2001b. Snabbprotokoll 2001/02:34. Anf 5. Svar på interpellation 2001/02:66 av Margareta Viklund (kd) till utrikesminister Anna Lindh om kvinnan i ett globalt perspektiv.

Liberala kvinnors hemsida. Tillgänglig via ULR:  
<http://www.folkpartiet.se/liberalakvinnor/>

Lundberg, S., Magnusson, C., Riomar, S., Smirthwaite, G., Vodovosoff, M., Zavalia, L., 2002. "Mot fack för prostitueradel!" *Arbetaren* 25/02.

Lundström, A. och Nordenfors, G. 1990. *Bryt tystnaden. Om sexualiserat våld mot kvinnor och flickor*. Stockholm: Brevskolan.

Lönnroth, J. m fl 1997. Riksdagsmotion. "Pornografi m.m." Postnr: 1801 1997/98:K342

Miljöpartiets partiprogram. 2002. Tillgänglig från ULR  
<http://www.miljopartiet.se/> [Hämtad 2002-03-23]

Malmberg, J. 1999. "Den naturligaste saken i världen." *DN* 1999-11-

21.

Moderaternas hemsida. Tillgänglig via ULR:  
<<http://www.moderat.se/>>

Moderatkvinnornas hemsida. Tillgänglig via ULR:  
<<http://www.moderatkvinnorna.moderat.se/>>

Motkrafts nyhetsbrev nummer 35 1999. 13. "Kampanj mot torskar och hallikar." Tillgänglig via ULR: <<http://motkraft.net>> [Hämtad 1999-01-12]

Månsson, S-A och Larsson, S. 1976. *Svarta affärer. Utredning om vissa klubbars och näringsställens sociala betydelse och struktur*. Malmö: Malmös socialförvaltning.

Månsson, S-A. 1981. *Könshandelns främjare och profitörer. Om förhållandet mellan hallick och prostituerad*. Karlshamn: Doxa.

Nilsson, M. 2001. Riksdagsmotion. "Skydd för offer för trafficking." Postnr: 3273 2001/02:Ju437.

Näringsdepartementet. Odaterad. "Regeringens kampanj mot prostitution och trafficking 2002." Tillgänglig via ULR:  
<<http://naring.regeringen.se/fragor/jamstallldhet/kvinnohandel/kampanj.htm>> [Hämtad 2002-05-30]

# Synden ideologiserad. Modern svensk prostitutionspolicy som identitets- och trygghetsskapare av Petra Östergren

# P A T T

Näringsdepartementet. Odaterad. "Prostitution och handel med kvinnor." Tillgänglig via ULR

<<http://www.naring.regeringen.se/fragor/jamstallldhet/kvinnofrid/index.htm>> [Hämtad 2002-07-25]

Ohlsson, B. "Slaget om våra tankar." *Moderna tider*. Mars 2002.

Olsson, H. 1990. *Catrine och rättvisan*. Viborg: En bok för alla.

Olsson, H. 1999. "Från Horluva till Kvinnofridslag." *Bang*. Nr 3/99.

Olsson-Olby, T. 2001. "Vi säger nej till legalisering av prostitution." *Kvinnotryck*. Nr 8/01.

Ottar. "Sex utan kärlek ser jag som en allvarlig psykiskt skada." Nr 1/92.

*Pockettidningen R*. Nr 4 /77.

Rixlex. Tillgänglig via ULR <<http://www.riksdagen.se/debatt/>>

ROKS hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.roks.se>>

ROKS. 1995. *Hur mår du kvinna. Hur mäns sexuella våld påverkar kvinnors hälsa*. Sammanställning av föreläsningar som hölls under konferens med samma namn 28-29 januari 1994. Arrangerad av ROKS och Folkhälsoinstitutet. Stockholm: ROKS.

ROKS. 2001. *Prostitution och trafficking. Sexslavhandel!*

Sammanställning av föreläsningar och paneldiskussioner som arrangerades av ROKS den 2-4 februari 2001. Stockholm: ROKS.

ROSEA (Riksorganisationen för sex- och erotikarbetare). Stadgar.

RPS (Rikspolisstyrelsen) 2001. Rapport. "Lag (1998:408) om förbund mot köp av sexuella tjänster. Metodutveckling avseende åtgärder mot prostitution." Av Nord, Anders och Rosenberg, Tomas. Polismyndigheten i Skåne. ALM 429-14044/99. 2001. POB - 429-4616/99

Sambo, R. 2001. "Sexköpslagen hjälper bara hallickarna." *Expressen*. 2001-11-09.

Sandell, G., Petterson, E., Larsson, J., Kuosmanen, J. 1996 *Könsköparna. Varför går män till prostituerade?* Stockholm: Natur och Kultur.

Schyman, G. m fl 1998a. Riksdagsmotion. "Kvinnofrid." Postnr:2160 1998/99:So466.

Schyman, G. m fl 1998b. Riksdagsmotion. "EU." Postnr:231 1998/99:U506.

Segelström, I. mfl 1997a. Riksdagsmotion. "Kriminaliserad

könshandel". Postnr: 947 1997/98: Ju723.

Segelström, I. 2002. Intervju 2002-05-16.

S-kvinnornas hemsida. Tillgänglig via ULR:

<<http://www.s-kvinnor.a.se/>>

S-kvinnornas hemsida. "Internationellt." Tillgänglig via ULR:

<<http://www.s-kvinnor.a.se/>> [Besökt 2002-03-23]

Skugge, L. 2002. "Utvikningsbrudar – skäms på er." *Expressen* 2002-07-27.

Skytte, G. 1978. *Porrens profitörer. Två reportage om porr- och kontaktbranschen av Göran Skytte*. Ordfront och Folket i Bild/ Kulturfront i Malmö.

Socialdemokraternas hemsida. Tillgänglig via ULR:

<<http://www.socialdemokraterna.se/>>

Sotter H. och Svennecke, B. 1992. *Flickor som inte gör något väsen av sig och som det aldrig gjorts något väsen av. Unga flickor i riskzonen för prostitution eller som på annat sätt riskerar att bli sexuellt och/eller emotionellt utnyttjade*. Göteborgs stad Centrum, Cityenheten. Prostitutionsgruppen.

SoS (Socialstyrelsen) 2000. "Kännedom om prostitution 1998-

1999." SoS rapport 2000:5.

SOU 1936:59 Betänkande i sexualfrågan.

SOU 1938:58 Slutbetänkande avgivet av befolkningskommissionen.

SOU 1981:71 Prostitutionen i Sverige. SOU 1981:71 Bakgrund och åtgärder.

SOU 1995: 15 Könshandeln. Betänkande av 1993 års Prostitutionsutredning.

SOU 2001:14 Sexualbrotten. Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor. Betänkande av 1998 års Sexualbrottskommitté.

*Sydsvenska Dagbladet*. "Striptease är ett uttryck för förtryck." 2003-02-16.

Ulmanen, P. och Westerlund, U. 1999. "Ansikte mot ansikte." *bang*. Nr 3/99.

Wachenfeldt, von, I. 2002. "Öppna ögonen." *Kvinnotryck*. Nr 4/02.

Weigl, K. 2001. "Jag trodde att en författare är sina ord." *Aftonbladet*. 2001-11-03.

Viklund, M. m.fl. 2001. Riksdagsmotion. "Kvinnors situation i

världen." Postnr: 3142 2001/02:U349.

Viklund, M. 2001. Interpellation 2001/02:66 till utrikesminister Anna Lindh om kvinnan i ett globalt perspektiv.

Winberg, M. 1999. "Från mytbild till motbild." i *Motbilder – dialog mellan unga och vuxna om kärlek och ansvar*. Sammanställning från konferens den 24 februari 1999. Regeringskansliet.

Winberg, M. 2002a. "Stoppa lögnerna om sexhandel, debattartikel i Göteborgs-Posten den 13 januari 2002." Även publicerad i Expressen samma dag. Margareta Winbergs hemsida. Tillgänglig via ULR: <[http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj\\_show?c\\_obj\\_id=43240](http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj_show?c_obj_id=43240)> [Hämtad 2002-05-22] Postad 2002-01-13.

Winberg, M., 2002b. "Trafficking – ett gränsöverskridande problem." i *Prostitution och trafficking Sexslavhandel!* Stockholm: ROKS.

Winberg, M. 2002c. Inledningstal av vice statsminister Margareta Winberg vid internationellt seminarium om effekterna av legalisering av prostitution i Stockholm 2002-11-05. Tillgänglig via ULR: <[http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj\\_show?c\\_obj\\_id=47075](http://www.regeringen.se/galactica/service=irnews/owner=sys/action=obj_show?c_obj_id=47075)> [Hämtad 2002-11-30]

Winqvist, T. 1972. *Bordeller i Sverige? Framsteg eller nederlag*.

Stockholm. Natur och Kultur.

*Vår Bostad*. "Prostitutionen hotar kvinnans frigörelse." Nr 4 /79.

Vänsterpartiets principprogram 1997. "Feminism och socialism. Principprogram för vänsterpartiets kvinnopolitik antaget av partistyrelsen den 7 december 1997." Tillgänglig via ULR: <[http://www.vansterpartiet.se/PUB\\_Ideologi/238.Nonews\\_bildpdf.cs?c\\_Dokumenttyp=Politiskt\\_program](http://www.vansterpartiet.se/PUB_Ideologi/238.Nonews_bildpdf.cs?c_Dokumenttyp=Politiskt_program)> [Hämtad 2002-03-14]

Vänsterpartiets hemsida. Tillgänglig via ULR: <<http://www.vansterpartiet.se/>>

Åström, A. 1998. "Sexhandeln förbjuds – och fortsätter vara tillåten." Expressen 1998-05-08.

Åbjörnsson m fl 1997 Riksdagsmotion. "Kriminalisering av prostitution." Postnr: 1209 1997/98:Ju 709.

Öberg, M. 2002. "Vi sexsäljare tycker olika!" *Arbetaren* nr 37/02.

Östergren, P. 1996. "Sant fria?" *Bang* 1-2/1996.

**P  
E  
C  
C  
A  
T  
O**